

# **Badische Landesbibliothek Karlsruhe**

**Digitale Sammlung der Badischen Landesbibliothek Karlsruhe**

## **Atlas minor Gerardi Mercatoris**

**Mercator, Gerhard**

**Amsterodami, 1610**

Italia

[urn:nbn:de:bsz:31-118360](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:bsz:31-118360)

## ITALIA, In qua hæ continentur Regiones.

Lombardia.  
Venetia Ducatus.  
Liguria, Genuz Duc.  
Friuli Duc.  
Istria.  
Romandiola Comitatus.  
Thufcia Ducatus.  
Spoletanus Ducatus.  
Anconitana Marchia.  
Latium, nunc Campagna di Roma.

Abruzzo, Aprutium, Samnites.  
Terra di Lavano, Campagna felice, Principatus.  
Apulia Daunia plana, Regnum.  
Lucania, Basilicata, Principatus.  
Terra di Barri, Apulia Peucetia.  
Terra di Otranto, Regnum.  
Calabria Superior Regnum.  
Magna Græcia.  
Brutij, Calabria Inferior,

*Regnum Neapolitanum magnam harum regionum partem complectitur.*

Quia paucissimi Comitatus & Dominia mihi per Italiam & Græciam innotuerunt, & eorum pleraque nomina ac loca in Tabulis assignari nequeunt ob Tabularum quæ exstant imperfectionem, ideo paucis exceptis hoc labore superfedo. Quilibet studiosus quoscunque invenerit annotare facile poterit. Pulcherrima esset in Politicis speculatio, si omnium Regnorum nobilitas, & officia singulorum, locaque Dominiorum nota essent. Quisque in sua hoc præstans patria laudem merebitur.

### ITALIA.

*Regio.*

**S**ic se habet, & universim & speciatim Germania: jam nunc, ea qua potui fide perlustrata, Italiam ingredior: Italiam, Regionem Diis sacram, inquit Plin. lib. 11. 1. Natur. Histor. cap. xx: totius Europæ beatissimam, optimamque, omnium prope Terrarum Alumniam, Rerum Dominam, Principem Gentium, Mundi Reginam. Varias habuit olim appellationes. Dionysius Halicarnassæus lib. 1. Romanarum

*Nomina.*

Antiquit. Regionem hanc nobilissimam Indigenas vocasse scribit *Saturniam*: Græcos vero *Hesperiam*, *Ausoniam*, *Oenotriam*: Herculis denique tempore dici cepisse *Italiam*. *Saturnia* dicta fuit a Saturno Rege. Verum hæc appellatio non ad totam Italiam: sed tantum ad ejus partem, quæ & *Latium*, pertinuisse videtur. *Hesperia*,

*Aquibus & civ  
indica.*

vel ab Hespero Atlantem Fratrem fugiente, ut vult Hyginus: vel ut Macrobio placet, ab Hespero stella quæ Latinis est Vesperugo: quod ad Occasum spectet: *Ausonia* ab Ausone. *Oenotriam* dixerunt, a Vini bonitate, aut ab *Oenotro* Sabinorum Rege. *Italiæ* nomen acceptum ab *Italo*, quem *Oenotriæ* Regem facit Aristoteles. Festus vero lib. 1. x. *Italiam*, dictam, quod magnos *Italos*, hoc est Boves habeat, ait, vitulos enim *Italos* esse *ditelos*. Timæus fabulatur appellari, ab *Italo Bove*, uno ex armento Geryonis, qui abactus ab Hercule Siculi Freti angustias tranaverat, Tyrrhena lingua *Italium Taurum* dicente. *Vitalia* quoque quendam dicta, si fides Hellanico, apud eundem Dionysium Halic. lib. Antiq. Rom. Alias veteres *Italiæ* appellationes, quod non



# ITALIA

479





non tam toti, quam Partibus convenient, omittimus, *Peninsulam faciunt Italiam* Strabo & ptol. quam Natura Mari Supero, Infero Ionio munivit lateribus tribus: quarto autem vallavit Alpibus, Nam Occasum Caurumque versus abfusa sunt Italiz Alpès, quæ suis apud veteres cognominibus desinētæ fuerunt, Maritimæ, Cottiz, Græiz Rheticæque ad Arsiam usque s. Septentrionem respiciens Pœnas habet Iuliasque: succedente mox, qua Aquilo est, Mari Hadriatico, ab intimo recessu usque ad Sinum Ionium, qui ad Orientem Vulturumque illi obversus: Qua denique longe lateque spectat Austrum, Africum Zephyrumque ab Mari pulsatur Mediteraneo, quod ad eas oras Tyrrhenum audit & Ligusticum: faciente etiam partem Australem Hadriatico, qua Toti connectuntur Partes, Forum Iulii & Histria. Longitudo est ab Augusta Prætoria ad Brutium usque Promontorium vel Leucopetram 10000 plus minus miliariorum: Latitudo maxima 3000, media, 2000: minima, 1000. Circuitus Italiz secundum Castaldum 100000. Qui exactius sunt metiti, signant 100000: qui exactissime, non multo miuus 100000. Italiam Eustathius Hederæ: Quercus adsimulant folio Plinius, Solinus & alii, ut proceritate multo sit amplior, quam latitudine: in Lævum se flectens cacumine, & Amazonicæ figura desinens Parmæ. Recentiores convenientissime Humano Cruri comparant: cuius Tibia vel Anticnemion Mari objacet Infero: Sura, Supero: Pes univèrsim Ionio abluitur Pelago: Calcaneus Epirum spectat: Vola vel concavitas Sinum facit Tarentinum: Carnosiores Partes Promontoria statuunt Zephyrium, Carcinum & Bruttium: digiti in Siciliam sunt conversi: Genu in Promontorio est Populonio: Coxendix & Femoris Superiora late contingunt Alpes. De nominibus & quantitate dixi: succedit explicanda Qualitas, cuius causa potior solet esse Situs Cœlestis. Hujus si quis hodie diligentissimam ineat rationem: secundum Longitudinem Occidentalissimum Meridianum deprehendet incidere in gradum 21: Orientalissimum in 41: secundum Latitudinem complecti gradus 41: Australissimum enim Parallelum distare ab Equatore grad. 35, & Borealissimum 41, sicque occupare discet Italiam Quintum & Sextum Climata, omnesque Parallelos, qui sunt inter 11 & 41, in quo Terræ tractu contingit varietas Diei Artificialis unius horæ. Major enim Dies Æstatis in Parallelo Australi Horarum est 14, cum tribus quintis: in Boreali vero Horarum xv cum quintis totidem. Cœlesti autem Situ sic se habente, accedentibus etiam Appenninis Montibus, qui per mediam Italiz porrecti longitudinem, ab utroque latere, præcipue quo Meridianos excipit calores, Campos Collesque relinquunt frugiferos: non magnopere mirandum est, tam moderatam omnium anni Partium in Italia esse tempestatem, tantamque rerum omnium fertilitatem: quæ tamen aliis, quam aliis locis major. Ager valde est temperatus, benignus, copiosus, ad Segetes aliaque omnia proferenda supra modum adcommodus, magnique suis cultoribus quæstus, sumtus autem exigui. *Rossellanus Ager* in Umbria juxta Lacum Velinum tantæ fertilitatis fuisse scribitur, ut auctore Varrone, Cæsar Vopiscus, quum causam apud Censores ageret, *Campos Rosæ dixerit Italia Sumen esse*, in quibus Perticas pridie relictas Gramen, una nocte operiret. *Ad vitium optima*

*Cæli semperior.*

*Solis fertilissim.*



optima fert, inquit Varro Italiae dotes persequens: *Ager Campanus, Frumentum: Falernus, Vinum: Cassinas, Oleum: Tusculanus, Ficum: Mel, Tarentinus, Piscem, Tiberis.* Italiam porro peculiarem omnium Arborum Parentem videri posse, testatur Plin. Vulgatas non commemorabo. Earum quae vulgo *Aurantia, Citria* vel *Medica, Cydonia*, aliae que id genus, incredibilis hic copia. Tota ora, ut ea nobis sit exemplo, quae in Liguria ad D. Remi, atque etiam ulterius, ad Genuam pertinet, tot tamque nobilibus arboribus, itemque Palmis summae proceritatis, unde fructus admodum generosi odoriferique percipiuntur, ornata est, ut cum adspectu, tum odoratu sit per jucunda: Hortis passim occurrentibus, ad recreandas tristes afflictasque hominum mentes, amoenissimis. Idem de mille aliis dici potest locis. Vivere in Italia *Piperis* arborem docet idem Plinius. Oleis maxime scetet Terra Hydruntina, in qua tanta copia, ut cui *Olearum* his in locis ingentia Nemora non sunt visa, incredibile plane videri possit. Ager Barianus in Apulia Peucetia *Oleum, Vinum, Frumentum, Amygdalam, Gossypium* aliosque fructus ubertate quadam & abundantia fundit incredibili. Unus Vallis Oneliae ager in Liguria tanto gaudet Olei proventu, ut quandoque duodeviginti, nonnunquam vicena millia reddat Vrnarum, quas Incolae *Basilas* vocant. Nec *Manna* negavit Italiae Natura. Prope Altomontium in Brutiis Manna colligitur, noctu rorans: praecipue quum imbres diurnos liquidum purumque Coelum noctis excipit. Legitur ex frondibus & arborum quarundam truncis. Eodem beata munere Magna Graecia, quo loco Thuriorum nobis visantur vestigia. *Vitium* Principatum in tantum proprium & peculiarem Italiae notat idem Plin. *ut vel hoc uno omnia gentium vicisse, quamquam odorifera, possit videri bona: quamquam ubique pubescentium odori nulla suavitatis praefertur.* Testantur generosissima, quae passim nascuntur, *Vina*, ab antiquis Scriptoribus decantata. *Italiae Vina* ad quatuor classes idem refert Plin. Omnibus aliis praefert *Setivum*, ab *Setia* Latii Opido dictum. Secundum locum tribuit *Falerno*. Ad Tertiam veniunt apud eundem palmam *Vina Albana, Surrentina, Massica, Statana, Calena, Fundana, Velutina, Privernatia, Signina.* Quartum obtinent, eodem teste, curriculum, *Pratuvia*, atque *Ancone nascentia, & qua a Palma una forte enata Palmesia* appellantur. Sed de his alii: ego ad reliquas Italiae dotes pergo: strictim eas indicaturus. *Herbarum* omnis generis est fertilissima. Quid vero de *Metallis, Lapidibus*, aliisque Muneribus dicam? *Metallorum omnium fertilitate* ait Plin. *nullis cedit Terris.* In Foro Julio Hydra fl. est, & haud procul inde *Argenti-vivi fodina.* Magna *Aluminis* copia ante aliquot annos reperta est apud Etruscos in Territorio *Massae.* In Campania Felice Cuniculi sunt, ex quibus escoditur *Sulphur.* Ab Volaterris amnem *Cæcinam* versus, millia III, Colles aliquot visuntur, ubi *Officinae Salariae.* Apud Brutios etiam *Salis fodinae* sunt, in intima Montis viscera excavatae, unde *Salem* escodiunt. Taceo *Lotomias* ubi *Lapides* varii caeduntur. Taceo *Marmora, Alabastrum, Chrysolitum, Lapias* pretiosos varios. Taceo *Coccum, Lazurium, Vitriolum*, aliaque subterranea. Ac nec recensendis variorum generum *Animalibus* tempus teram, magnam *Bonum* (qui vetere lingua Graeca *Itali* dicebantur) copiam in Italia fuisse, *Bucetaeque* in ea Terra gigni pasque solita compluria, docent apud Agellium lib. XI *vicinas.*



Noct. Atticar. cap. 1; Timæus in Historiis, & M. Terentius Varro in Antiquit. *Lucana Armenta* maxima & validissima olim ibidem fuisse, tastatur Lucillius:

*Quem neque Lucanis oriundi montibus, Tauri Ducere protelo validis cervicibus possent.*

Nutrit Italia præter alias Aves, Aquilas, Vultureſque, carnivoras & rapaces volucres, hiltoriis Romanorum Veterum etiam nobilitatas. Infinita hic, ne prolixior ſim, præteriens, ad Imperium Majorum venio. Gubernationis & Imperii, ſub quo vetuſtiſſimi fuerunt *Italia Terra* habitatores, non magna ſunt apud antiquos Scriptores Documenta, neque Notæ admodum indubitata. Multa quidem eaſque ſpecioſa Annius Viterbienſis comminiſcitur, de *Comero*, primo in Regionem hanc advena, de *Chamo Jano, Sabatio, Saga, Crano, Aurno, Malote Tage, Ofride, Hercule, Tuſco, Alteo, Ritim, Italo, Morgete, Roma, Romanſſo, Jafio* & aliis: Sed horum apud probatos Hiſtoricos nullum eſt veſtigium. Variorum autem, cum Græcorum, tum Latinorum, præcipue Dionyſii Halicarnaſſi, Pompei Trogi, Solim Polyhiſtoris, & aliorum Monumentis diligenter perluſtratis, diſcimus multis ante Conditam Urbem Ætatibus, varia in Italia populorum, cum primis Siculorum, Aboriginum, Ligurum, Vmbrorum, Etruſcorum viguiſſe Imperia: quæ cum ævo ſeneſcente vel in Romanorum ditionem, vel ad nihilum redacta, certis gradibus.

Initio *Roma* gubernata eſt a Regibus annos CCXLIV, teſte Dionyſio & Livio, quos in Romana hiſtoria ſequi rectiſſimum eſt. Apud ipſos etiam rerum geſtarum ſeries legenda eſt, & conſiderandum, creviſſe potentiam foris militari labore & diſciplina: domi vero modestia & juſtitia gubernationis, & ordinum ac onerum diſtinctione. Poſtea propter tyrannidem & libidines pulſam eſſe familiam Regiam, ſicut ſapientiſſime cauſæ mutationum in Imperiis libidines fuerunt. Regum nomina hæc ſunt, *Romulus*, qui regnavit annos XXXVIII: *Numa*, qui XLIII: *Tullus Hoſtilius*, qui XXXII, *Ancoſ Martius*, qui annos XXIV, *Tarquinius Priſcus*, qui XXXVII, *Servius Tullius*, qui XLIV; *Tarquinius Superbus*, qui XXV. Hic expulſus eſt Regno propter Filii ſcelus, qui *Lucretiam* per vim compreſſerat. Pulſis autem Regibus partaque libertate annua Imperia facta, ac bini Conſules creati ſunt. Horum primus *L. Junius Brutus*, cui ſuffectus eſt *Sp. Lucretius Tricipitinus*, atque huic *M. Horatius Pulvillus* Manſit autem Italia in *Conſulum*, libera Republica: inque *Principum Romanorum*, eadem oppreſſa, potestate, uſque ad *Imp. Caſarem. Fl. Momyllum Auguſtulum*: quem quum abdicare juſſiſſet *Odoacer Herulus* Gothorum Rex, nobiliſſimam Regionem in ſuam redegit potestatem, ceſuſque *Theodoricæ*, ipſiusque Succeſſoribus poſſidendam reliquit. Faſtos *Conſulum Romanorum, & Imperatorum*, adponere non eſt neceſſe, quum in omnium manibus ſint. Qua autem fuerit forma primæ gubernationis Regiæ, quæ incrementa, quæ Legum & Magiſtratum mutationes, quanta fuerit Romanorum virtus, quæ bella, quæ varii motus domeſtici, donec *Roma* Monarchiam Orbis Terrarum adeptæ eſt: ac deinde quomodo luxu, bellis Civilibus, & fatali Orbis mutatione ruruſ amiferit & virtutem & Imperium, ex integris hiſtoriis cognoſcendum



## ITALIA.

483

scendum est. Ad reliqua pergo. Vrbes habet Italia egregias, florentes, opulentas: Opida clara, famosa, Civibus aucta: Pagos magnos, Aedificiisque Nobilium & Pratoriiis superbientes. Sed non abs re fuerit audire de celeberrimis Italiae urbibus iudicium Thomæ Edwardi Angli.

Sancta est Sanctorum pretioso sanguine ROMA.  
 Cingitur Urbs VENETVM pelago ditissima nummis.  
 Incluta PARTHENOPE gignit Comitesque Ducesque.  
 Est MEDIOLANVM iucundum, nobile, magnum.  
 Excellit studii fecunda BONONIA cunctis.  
 Splendida sileret nutrit FLORENTIA civis.  
 GENVA habet Portum mercesque domosque superbas.  
 Exhaust loculos FERRARIA Ferrea plenos,  
 VERONA humana dat singula commoda vita.  
 Extollit PADVAM Juris studium & Medicina.  
 Illustrat patriæ SENAS facundia lingue.  
 Maxima pars hominum clamat, miseram esse CREMONAM.  
 MANTVA gaudet aquis ortu decorata MARONIS.  
 Vna VTINI varias generosa vehuntur ad Urbes.  
 BRIXIA dives opum parce succurrit egenis.  
 Italicos versus præfert PAPIA Latinis.  
 Libera LVCA tremis ducibus vicina duobus.  
 Flent PISÆ amissum dum contemplantur honorem.  
 Commendant PARMAM Lac, Cafæus atque Butyrum.  
 Non caret Hospitiis perpulcra PLACENTIA caris.  
 TAVRINVM exornant virtus, Pietasque fidesque.  
 Militibus validis studiosa PERVSIA claret.  
 VERCELLÆ lucro non delectantur iniquo.  
 Mordicus Urbs MVTINÆ ramos tenet esse salubres.  
 Contemnunt, omnes ANCONÆ, mania Turcas.

PPP ¶

Libus.



*Litibus imponit finem MACERATA supremum.*  
*EMPORIA in portis consistit gloria clausis.*  
*Urbs LIVII celebris nimis est proclivis ad arma.*  
*BERGOMVM ab inculta dictum est ignobile lingua.*  
*Omnibus exponit gl'ios ARETIVM acutos.*  
*VITERBI conventus opem fert sanctus egenis.*  
*Cruibus humanis decorata est ASTA fidelis.*  
*Fruclibus, Anseribus, pomario ARIMINVM abundat.*  
*FANVM formosus mulieres fertur habere.*  
*O dit mundanas Syncera NOVARIA fraudes.*  
*Clara perantiqua defecit fama RAVENNE.*  
*ANGLIA habet paucos Comites: VINCENTIA multos.*  
*Omnes commendant ficus grossosque PISAVRI.*  
*Castaneis, Olco, Trutico PISTORIUM abundat.*  
*Rustica frugales nutrit DERTONA colonos.*  
*Postponit REGIVM cornuta Animalia Porcis.*  
*Dulcia felicem cingunt Vineta CESENAM.*  
*TARVISIVM exhibent mrisdo cum flumine fontes.*  
*IMOLA divisa est, nocet hec diviso multis.*  
*VRBINVM statuit ducibus clamare, valere.*  
*Nota est fictibus siglina FAVENTIA vasis.*  
*SPOLETVM clamat, peregrinis intrate, muerite.*  
*LAVS pinguis POMPEIA Boves producit Ovesque.*  
*NARNIA promittens epulum dabit ova, vel uvas.*  
*ASSISIVM sancti FRANCISCI corpore gaudet.*  
*Hospitibus COMVM Piscei cum caribus offert.*  
*Quarit opes fragiles studiis SAVONA relicta.*

Lacus.

Lacus habet Italia plurimos, quorum nominatissimi: In Etruria Trasumenus, Aprilis, Marinus, Vadimonis, Ciminius, Vulturnensis, Sabarus, Palus Bientina, & Ciana. In Latio Hostie Lacus, Albanus, Aqua Salaria, Lacus Nemorensis, Inturne Lacus, Regillus, Fucinus, Pontina Palus, Fundanus Lacus, Tiburtinus, Cacubus, Simbruina Stagna. In Piceno Nursinus. In Umbria Velinus, Floridus, Cutiliensis. In Campania Lucrinus & Avernus, Linturna Palus, Stativa, Pompeia. In Salentinis & Apulia Lacus Andurianus, Lesinensis, In



In Flaminia *Septem Maria*, *Padusa Palus*. In Langbardia *Trans-Padana Verbanus, Ortanus, Larius, Luganus, Gaviatus, Monatus, Trinatius, Chivensis, Puscianus, Sebimus, Benacus, Idrinus, Pœnnus*. In Venetia *Vigifolus*. In Istria, *Costiacus*. Plurimis etiam irrigatur passim Fluvii, inter quos *Padus, Athesis, Rubico* Flumina. *Tiberis, Arnus, Mincius, Ticinus, Ollius & Abdua*. Primum locum dedimus fluvio nobilissimo, qui omnes Europæ fluvios, ut Strabo adserit, docetque experientia, præter Istrum magnitudine superat, *Pado*, Sic Latinis Scriptoribus Livio, Virgilio, aliis dicitur: qui Italis hodie *Po. Padus* dicitur, notante apud Plinium Metrodoro Sceptio, quod circa Fontem arbor multa sit picea, quæ *Pades* Gallice. *Ποσειδωνος* olim Græcis Poetifque. Sic dicitur ut vult Servius ab Solis Filio Phaëronte, qui antequam per temeritatem in hunc fluvium esset præcipitatus, *Eridanus*, fertur appellatus. *Bodincus*, teste Plinio Liguridus vocabatur, quod fundo careat. *Bόδενος* Polybio lib. 111. *Padi* Pater Mons Vesul, Antiquis omnibus *Vesulus*, ut docet Plin. In finibus Ligurum Gabienorum Fonte profluit, ut idem Plin. notat, *Vifendo*: non qui proprio sic nomine, ut Leander putat, dicitur, sed qui visu dignus & mirabilis, ut apud Marcianum Cappellam. Ex Fonte suo nulli Amnium claritate inferior profluens, per angustas confragolasque Rupes, & artas scopulosi montis Còvalles præcipitat; tantaque vi prorumpit, ut summam habeat admirationem. In saxa hinc delabens, fragore strepituque maximo resonat. Mox in planiciem effusus aquæ copia, quæ versandæ molæ frumentariæ sufficit, temere lateque, non ullo certo alveo discurrit, spacio trium fere milliar. usque ad Paisanam, ubi quasi Cuniculis ita absorbetur, ut exigua plane supra terram vestigia relinquat. Post alterum vero milliar. rursus exoritur ad Paracolum, unde pergens Aquulas. Torrentes, Amnesque, ab Alpibus & Apenninis Montibus varios colligit, quibus tandem mirum in modum auctus altusque, mediam Langbardiam & Romanulæ partem permeans, in Adriaticum se exonerat Mare septem ostiis prægrandibus. Quia longius vomit, septem Maria efficere dicitur, inquit Plin. apud quem lib. 111 cap. xv 1, vide de cursu plura, ut & apud Polybium lib. 11, Strab. lib. v, Pomponium Melam lib. 111, Solinum in Polyhist, cap. v 11, Leandrum Albertum, aliosque Novitios. Flavio- rum Rex *Erydanus*, Virgilio 1 x *Æneidos*. Non minor hic *Nilo* canit lib. 11 Lucanus, cui paullo post ibidem, *Non minor hic Istro*. *Pandum* maritimum commeatuum Italicis subsidiis *Fidem* vocat *Invectorem* Ambrosius. Appianus *Intimum Maris Adriatici Sinum*. Sequitur *Athesis* Virgilio & aliis: *Athægis* Straboni: qui Italis hodie *l'Adice vel l'Adese*; Germanis *Eisfch*. Tradit Plinius *Athesim* ex Tridentinis Alpibus profluere. Initio perquam exilis lapsu vim magnam aquarum colligit, accedentibus passim multis amnibus, subter Bolsanum ad meridiem versus rapido se cursu flectit: dein ab Tridento lenius nonnihil per planiciem evolvitur: ac mox iterum emensis campis inter montium angustias tanta cum violentia sævit, ut omnibus, qua fluit, locis infeste minari videatur: eaque vehementia per Veronam præcipitat, infra quam in duo flumina deducitur: uno, quo Paludes petit, altero, quo in Mare pettingit ad Fossiones, haud ignobilem portum. Plura apud



apud Leandrum, Ab Fonte Veronam usque ratibus navigabilis non est ob rapiditatem: Trabibus autem navigatur. Nam ingentes Larices Abietesque cum Asseribus maximis, aliaque prægrandia ligna compacta Tridentinis ex Montibus eo deferunt: Verona porro usque ad Fossiones optime navigatur. Torellus in Historia Veronensi *Athesin* *Atrianum* vult esse Ptol. Quibuldam idem etiam cum *Athesi* putatur esse *Adrias*, qui apud Stephanū & alios Tertium locum tenet *Rubicon*, *ῥοῦβικόν* Ptolemæo aliisque Scriptoribus Græcis: *ῥοῦβικόν* Straboni: nunc *Pisuellus*. Flumen est illud, quo antiquitus post translatos ab *Æli* *Anne* Terminos, Italia finiiebatur, auctore Plinio. Sic Lucan. lib. 1.

*Punicens Rubicon quum servida canduit æstus,*  
*Perque imas serpit valles, & Gallica certus*  
*Limes ab Ausoniis disternit Arva Colonis.*

Quantum in locum venit *Tiberis* limes inter Etruriam & Latium. Nescio an fluminum quid eo in historiis Romanorum celebratius. Varia leguntur ejus nomina: quorum alia profani, ut sic loquat, genii, alia sacri. Prioris Classis sunt *Janus*, *Albula*, *Rumon*, *Tiberis*; posterioris *Serra*. *Janum* antiquissimis temporibus appellatum fuisse, tradit Athenæus, ab *Janio*. *Albulam* fuisse dictam, patet ex Varrone, & aliis. Ab albo colore dirivant Paullus Diaconus & Servius. *Rumon* a ruminando dictus fuit, ut idem docet. Omnibus his insuper habitis nobilissimum nomen induit hic flu. *Tiberis*, cujus varia produntur Eryma. Ab *Tibri* Aboriginum Rege trahunt quidam apud Servium ad v 111 *Æneid.*; Tuscorum *Feltus* & *Servius*; ab *Tiberino Situio*, Albanorum Principe, diducunt *Livius*, *Ovidius*, *Festus Pompeius*, & *Eusebius*. Varro *De Heberim* hunc fluvium ab nonnullis nominatum tradit ab *Dehebris*, Vcientum *Regulo*. *Serram* in Sacris nuncupatum memorat *Servius* ad eundem *Æneidos* librum ab secando. Hæc de nominibus; in quorum quarto illud notandum, aliquod observatum fuisse discrimen in prolatione vocum *Tiberis*, *Tibris* & *Tiberim*, *Tiberis* enim communi sermone dicebatur, *Tibris*, poetice: *Tiberinus* in sacris, notante *Servio*, quod tamen non ubique verum. *Tevere* vulgo. *Tiberis* autem caput in Apenninis jugis tollit, ex media propemodum ejus longitudine, finibus Aretinorum, eadem ferme parte, ubi fons *Arni* supra Aretium. Tenuis admodum initio est & modici rivuli instar, lapsusque aliquamdiu paullum etiam incrementi adsumit, quod præter exiguos fonticulos aquæ grandes accedant nullæ: ubi fluminibus augeri incipit, paullatim crescens, navigabilis efficitur, non procul *Tipherno*, sed *Sintribus* & *naviculis* tantum usque *Romam*, procurrens non procul *Tipherno*, *Perusia*, *Otriculo*, *Etruriâ* ab *Vmbri* *Sabinis*q; dirimit: dein citra *Romam* *P. M.* fere x 111 *Vientes* ab *Crustiminis*, & *Fidenatibus*: item *Latiû* ab *Vaticano* separat: *Romam* tam grandis delatus, ut transiri nisi *Pontibus* aut *Navigio* nequeat, scribente *Halicarnassæro*. Pergit inde ad *Ostia* sua, ubi in *Mare Tyrrhenum* evolvitur. *Cursum* delineant *Plinius* libro tertio capite quarto, & *Servius* ad v 111 *Æneidos*. *Videndi* & *Florus* libro primo *Histor. Rom.* capite quarto, & *Varro* lib. 1 v de *L.L.* De *Piscibus Tiberinis* *Romanis* peculiarem scripsit libellum *Paulus Iovius*. *Amnes* vel *fluvios* x 111 in *Tiberim* influere, docet *Plin.* lib. 111 ca. 1 v. *Arnus* succedit, *Livio*, *Plinio* & aliis memoratus, *Arno* *Straboni* & *Ptolemæo*: *Arno* *Vernacule*.  
Nascitur



Nascitur, ut Strabo perhibet, ex Apennini latere dextro. Modicis initiis principio inter rupes horridas præcipitesque convalles in Occasum tendit: deinde conlectis fontibus, torrentibus, amnibusque plurimis tumidor, magna cum mole Florentinum ingreditur agrum: Florentiaque & Pisa divisis multis aduuctus fluviis, Mare petit. *Mincius* Virgilio, Straboni, Plinio & aliis, qui *Mencio* vel *Menzo* hodie Italis. Lacum hic ingressus Benacum præcipua claritate: circumdata insigni stagno Mantua, xlii inde lapide in Padum evolvitur. *Ticinus* Livio, Plinio, Silio, Polybio, Strab. Plut. Ptol. Steph: *Ticenus* Tabulæ Itinerariæ: qui hodie *Tesino*. Oritur ex Monte Summano, qui nunc D. Gothardi nuncupatur: unde &, in diversum tamen, eunt Renus, Rodanus, Athesis & alii. Ex illo Monte per Lepontios in Austrum inter præcipites rupes ad Belinzonam Opidum munitissimum fertur: inde copiosius accessione plurimorum amnium ac torrentium in Verbanum evolvitur lacum, quem supermeat, ut Plin. auctor est: actandem redditus per planiciem præcipua claritate Padum influit, quamquam non illa, quam ex lacu trahit, abundantia: quum dirivationibus & fossis in irrigua passim exhauriatur. Tam est aquis perlicidis: ut quidvis, etiam minimum, imo in fundo clare demonstrat. Aurum quoque & Argentum ex ejus arena percipitur. Piscium nobilitate est inclutus, nominatim laudatissimo Thymallo, *Ollus* Plinio, qui vernacule *Ogllo*. Cernuntur in hoc fluvio juxta Palatiolum magno numero excipuli seu loculi consepti fabricatique viminibus, in quo annuo certo tempore, deferentibus aquis, Anguillæ glomeratæ cadunt, quæ mirabili numero extractæ saliantur. Ortum ejus investigare operosum. Opinio recepta est duos modicos rivus ex lacu Frigidulpho, qui inter Alpes est, profluere unum ad dextram nomen Frigidulphi retinere, Olloque tandem jungi: alterum ad levam in alium amnem præcipitari, eumque ab adcolis *Ollis* principium constitui. Alii alia adferunt. In Iseum lacum influit, ubi Pisonium Opidum: ecfusus in planiciem passim dirivationibus exhauritur: quibus irrigua Brixiani & Cremonensis agri sic adaquantur, ut ex jejunis atque calculosis opima benignaque fiant. Aquarum *Ollis* perpetua claritas, nec ullo unquam tempore deficiens. Brixianum agrum ab Cremonensi & Bergomate hac parte sejungit. Recipit alios supra xxxvii amnes. *Adna* vel *Addua* (variante scriptura, Posteriores Priori præfero) Plinio Tacitoque nominatur, qui *Αδύα*; Polyb & Strab. *Adda* vulgo. Cenomanos dividit ab Insubribus. Pater illi Mons Braulius. Notat inconsideratius Strabo nasci ex Adula Monte. Redditus è Lacu Lario, ejus aquas supermeat per planiciem in Padum tendit, deferens secum cum alios, ut *Pisclavonem*, *Meiram*, *Laram*, *Tarenem*, *Lacium ortum*, *Brembiu*, *Serimontiu*; tum *Serium* qui in montibus supra Bergomum ortus perque Serianam fluens, hibernis mensibus Cuniculis quibusdam se condit, rursusque juxta Cremam copiose exoritur, tandem in *Adduam* inlabitur: æstate tamen lique scentibus ardore Solis montium nivibus, adeo solet augere & abundare, ut non solum meatus subterraneos impleat, sed etiam supra terram fluat perpetuo. Reliqua flumina quæ plurima sunt brevitas studio, silentio prætereo. Succedunt *Maria*, *Sinus*, *Portus*. *Mare Superum*, *Inferum*, *Fonium* tribus Italiâ cingunt lateribus.

Vnde



Sinus.

Vnde de Italia Plinius: *Tos Maria, portus, gremiumque terrarum commercio patens undique, & tanquam ad juvenios mortales ipsa avidè in mare procurrens.* Sinus habet plurimos, inter quos, *Rapallinus, Frycis, Amnclianus Mare, Sinus, Batavus, Paganus, Hipponiata, Scylleticus, Tarentinus, Vrtas, Tergestinus, Largus, & Flonaticus.* Post Sinus nominavi *Portus.* Italiam pleniq; in locis importuosam esse, scribit Strabo lib. v i, & quos habet Portus, magnos esse atque admirabiles, horum illud aduersus exterorum incurfiones usui esse, hoc ad invadendos vicissim exteros, & expeditam Mercaturæ copiam conducere.

Portus.

*Portus* autem *Olvuntæ, Anaonis, Avionis, Hercules Monæci, Maurici, Abingani, Vadorum Sabatorum, Savona, Genua, Delphin, Erycis, Luna, Pisanus, Vadorum, Populoni, Falesæ, Scabrorum, Telamonis, Hercules, Graviscæ, Augusti, Antias, Caieta, Julius, Baonus, Vilnius, Metaurus, Orestis, Castra Hannibalis, Tarentinus, Brundisinus, Garne, Agasus, Anconitanus, Ariminenfis, Ravennas, Peretolus, Livenza, Pola,* multique alii. Portuum enarrationi succedit *Montium.* Inter eos principem obtinent locum *Alpes.* quas Gallia quis, an Germaniæ, vel Italiæ adscribat parum refert: sunt certe Montes, qui Italiam hodie ab Gallia Germaniæque, procurfu suo, tamquam nativo muro separant. Nomen *Alpibus* datum censet Festus ab Candore, Sabini enim *Alpum* dixere, inquit, quod postea Latini *Album.* Isidorus *Alpium* nomen vult esse Gallicum: & Gallorum lingua *Alpes* Montes alios vocari. Agnoscit hodie nomen *Alpium* Idioma Germanicum: cui tamen non id quod notat Isidorus significat. *Alp* enim & *Alpen* Germanis Montes vocantur pascui, in quibus scœnū non secatur, inque hibernos usus colligitur: sed in quos Boves aliæque Armenta pascendi tantum gratia mittuntur. *Albia* & *Alpionia* olim hos Montes dictos fuisse scribit Strabo. Stephano etiam *Alpia* & *Alpij* dicuntur. *Olbia* sunt Phavorino *Selpij, Lycophroni.* *Alpis* singulari numero est apud Ovid 111 de Arte Amandi, Lucanum, alios: *Alpius* apud Dionysium Afrum. Multa etiam *Alpium* nomina in Veterum Monumentis occurrunt, quæ indicant multas quoque *Alpium* partes fuisse, per quas itinera patuerunt. Ea sunt, *Alpes Maritimæ* quæ & *Ligusticæ: Cottia, Grata, Penina, Alpes Summa, Lepontia, Rætica, Julia & Carnica.* Hæc de *Alpibus* quæ Italiam secundum latitudinem ab Gallia Germaniæque separant: sequitur *Apenninus,* qui inter Superum Mare & Inferum excurrens perpetuo ductu eandem secundum longitudinem secat in duo latera. Sic dictus putatur, quod radices habeat sub *Penino* Hannibalis transitu: ejusque juga contingat. Nonnullis *Apenninus,* quasi a *Pænis,* quum Hannibale Duce, in Italiam irrumperent, patefactus: quidam ab *Api* prisco Duce, qui totam Italiam devicit, derivant. *Apennina* Ptol. & alii: *Apennium* Steph. *Apenninus Mons,* inquit Plin. *Italia amplissimus perpetuis ingis ab Alpibus tendens ad Siculum Fretum.* Multos alios habet Italia Montes: vel qui minores Apenni sunt Portiones & quædam quasi Membra: vel quos idem, tamquam fecundus multorum genitos, ex se hinc inde protendit: vel denique, quos haud procul ab se locatos, radicibus eos suis contingens majestate quadam & superiore conjacentibus fastigio despicit. Eos ego, ne prolixior sim, hoc loco prætereo. Montes porro de quibus proxime dixi, & Valles Campique, suis superbiunt *Silvis, Lucis, Nemoribus,* quorum non pauca apud priscos etiam nominibus leguntur celebrata.

Montes.

In Etru-



In Etruria qui hodie *Saltus*, vernacule *Bosco di Monte Fiacone*, Volfinio, quod vulgo *Bossena*, Viterbium cunctibus occurrit, *Volsiniensium Lucum* ab Antiquis appellatum tradit Leander. In Cimino Etruriæ Monte quondam, calcari pauciens ob horrorem solita, fuit Silva, de qua sic Livius: *Silva erat Cimina, magis tum invia atque horrenda, quam nuper fuisse Germanici Saltus: nulli ad eam diem, ne Mercatori quidem, adita, eam intrare haud fere quisquam præter Ducem ipsum audebat.* In Latio apud Capenates *Lucus* fuit *Feronia*, quem canit Silius.

*Dives ubi ante omnes colitur Feronia Luco. Et Sacer humectat Fluvialia vira Capenas.*

Juxta Numicum Arnem *Lucus* erat *Iovi Indigeti* sacer, teste Plin. *Diane Aetolica Lucus* Livio est ad Agninum Compitum. *Næviam Silvam* extra Urbem ad quartum Milliarium fuisse notat Festus. *Campanarum Lucum* extra Portam Capenam scribit Livius. Quod huic *Algidum Nemus*, hodie *Selva del Aglio* dicitur. *Albuntam Silvam* in altissimis Tiburtinis Montibus habet Servius, aliamque in Laurentinorum agris, cognominem. *Angitia Nemus* propinquum Albæ Marforum fuisse, significat Virg. *Furina Lucus*, Territorii Romani, est apud Ciceronem. *Furinarium Lucum* habet D. Victor in XIII Regione Trans-Tiberina. *Furinarum Lucus* Plutarcho vocatur. *Vacune Nemora* agnoscit juxta Montem Fiscellum in Umbria Plin. Gaudent & suis Campani, cum primis *Luco Sacro & Gallinaria Silva*.

*Sacer Lucus* Livio, hodie

*Hemi. Gallinariam Silvam*, nominant Cic. ad Pætum scribens & Strab lib. v Lucanorum sunt *Silva Lucina*, *Eboli*, *Peregrinalis*, *Veliarum*. Brutiorum *Rhegum vel Reginorum Saltus*. Apulorum *Batni Saltus*, & *Lucus Gargani*. In Gallia Cis-Padana *Silva Lucina*, & *Pedanea Silva*. In Trans-Padana *Castorum Lucus*. Straboni denique apud Venetos duo sunt *Luci*, unus ab Junone *Argiva* cognominatus: alter ab *Diana Aetolica*,

alius ab Superiore, qui in Latio ad Anagninum Compitum. Ad Opera publica cum sacra tum profana venio, quæ cum sint innumera, pauca tantummodo è tanto numero delibabimus. Et ut a sacris ordiamur. Ea sane innumera pene sunt. Sola enim Roma hodie supra ccc Tempia numerat: quorum vti Religionis causa maxime frequentantur. i. *S. Petri in Vaticano*: sumtu, marmoribus, magnificentia & opere omnia Orbis superans Tempia. Multa ibi singularia: Columnæ aliquot ex Templo Schelomonis advectæ: duo *Ærei Pavones* ex Pyramide P. Cornelii Scipionis Africani, quæ olim in Valle Vaticana fuisse dicitur, translati. Visuntur item ibi Sepulcra multorum Pontificum: Othonis quoque i. Imperatoris marmoreum. Est & Iudicium Orbis supra in Sacello Pontificis, opus Michaelis Angeli. Et ut omittam reliqua, Monasteriam item, Xenodochia, Nosocomia, Orphanotrophia; Quid dicam de variis cum Pontificis & Cardinalium, tum aliorum Palatiis? Pontificis in edito Vaticani loco est, situ longe augustissimum: quirelictæ Laterana Sede, eo ob amcenitatem loci & salubritatem commigravit. Inchoatum ab Nicolao i. i., auctum post

Opera publica,  
Sacra.

Profana.

ab aliis



ab aliis perfectum ab Julio 11 & Leone x, ædificiis tandem inlustratum picturisque ab Xiffo v, ut Machina celo adurgere, pendereque videatur. Ad census sunt facilimi & ædibus Palatinis accommodati ex omni parte, adeo ut etiam equo ad tectum usque eniti liceat. Opidum potius quis dixerit, adeo est amplum, quam Domum. Sacellum ibi est Xiffo, quod amplissimum æquat Templum. Eo, vacante Sede, conveniunt Cardinales creando Pontifici Maximo. *Conclave* vulgo dicitur. Aliorum Palatia commemorare longum esset. His ergo paucis contenti, ad reliqua pergamus. Sequitur Itatorum Gubernatio, ea duplex, *Politica & Ecclesiastica*. Ad *Politica*m & *Civilem* gubernationem hodiernam quod attinet, discepta nunc est nobilissima Regio in varias *Dynastias*. Inter eos, sub quorum ditione nostro est ævo, præter *Pontificem*, *Regem Neapolitanum*, liberaeque *Republicas*, *Venetam*, *Genuesem*, *Lucensem* & alias, primum facile obtinent locum in Septentrionaliore, *Principes Etruscus*, *Ferrariensis*, *Mantuanus*, *Mediolanensis*, *Montis-Ferratis*, *Pavonia*, *Salluzziarum*, *Veronensis*: In Australiore multi sunt & innumerabiles *Dynastæ*: quos occasione oblata, suis recensco locis. In Ecclesiastica *Pontifex Maximus* sibi *Hieracha* est & Ecclesiarum omnium Caput, numerosam habens familiam. *Quoties* procedit *Gemmis* conspicitur ornatus, & *Sevicis vestibus* (verbis utar D. Bernardi ex libro de Consideratione 1 v, Papam Eugenium interpellantis) *reclusus Auro*, *velutus Equo albo*, *stipatus Milite*, *circumstrepentibus septus Ministris*. Reliquis *Sacerdotibus* admiranda ibi Dignitas & Auctoritas. Honorantur magis quam Nobiles. *Cardinales*, ut Petrus Melsias notat, in locum Consulium, qui Romanum olim Imperium administrabant, successerunt: *Archiepiscopi* Dacibus sunt adæquati: *Episcopi* Comitibus subiecti, eorum *Vicarii* Praesidium Imperii dignitate; *Præpositi* Praefectorum vicem referunt: *Archipresbyteri* in locum Tribunalium Militum sunt substituti: *Canclarii* Tribunos plebis repræsentant. Alia apud eundem Melsiam. Porro Italia *Jure* utitur triplici, *Pontificia*, *Cæsarea*, *Municipali*. Primum Alterumque quale, notum aliunde: Tertium ex Statutis constat & Legibus, quas Civitates sibi singulae condere solent: sufficient illa, non hic Iurisconsultum agam. Referam vero hæc, quæ de variarum Civitatum *Consiliis* leguntur in quadam Membrana: In *Consiliis* (scriptum ibi) *Mediolanenses*, præstantes: *Veneri*, prudentes: *Lucani*, temerarii: *Pisoni*, inconstantes: *Placentini*, providi: *Florentini*, lenti: *Veronenses*, fideles: *Ferrarienses*, cauti: *Genueses*, ignari: *Lucenses*, utiles: *Volses*, maligni: *Brutii*, stupidi: *Mutineses*, acuti: *Perusini*, celeres: *Senenses*, tardi: *Pavoni*, ambigui. *Literarum cultores Itali*, quantum in ipsis est, tumentur, fovent, alunt, ornant: iisque omnia bonorum Mæcænatum exhibent officia. Hinc tot per Italiam *Academia*, *Romana*, *Mediolanensis*, *Bononiensis*, *Pavonia*, *Papiensis*, *Neapolitana*, *Perusina*, *Salernitana*, *Pisana*, *Ferrariensis*, *Senensis*, *Florentina*, *Venetæ*, *Bergomensis*, *Mutinensis*, *Taurinensis*: Nam *Parmensis*, *Placentina*, *Anconitana*, & *Maceratensis* magna ex parte interierunt. Inde item tanta Doctorum, summaque eruditione variis Artibus & Disciplinis præstantium Virorum copia. Stupendum fuit ab iis omne ævum. Eos

Gubernandi  
ratio.

Leges & institu-  
ta.

Academia.  
Iugentio & bonarum  
artium cele-  
bres Viri.



uno duæ enumerare si conarer, maximum mihi quidem conciliarem laborem, Lecturis vero tædium. *Itali* porro Comitatus, Convictus, facilitate, facietis Colloquiis alios antecellunt populos. Fœlici fœcundoque nati ingenio, supra modum prompti sunt in excogitando, & docilitate percipiendis cum litterarum studiis, tum variis Artibus præstant incredibili: Honoris ab omni ævo & gloriæ sitientissimi, Laudisque præter alios adpetentes. Cum lacte voluptatem inbibibentes, propensi sunt in Mollitiem: in Luxuriam proclives: in Venerem soluti. Vindictæ vehementer sunt cupidi: eamque vita ipsa jucundiozem censentes: Testamentis suis mandare soliti Posteris. Mulieres porro variarum Civitatum depingit scite Membrana quædam: quæ inter alia, hæc habet: *Senenses*, pulchræ: *Florentina*, delicatæ: *Perusina*, elegantes: *Cajetana*, formosæ: *Consentina*, obstinatæ: *Beneventana*, rusticæ: *Bonomienses*, arrogantiuicula: *Mutinienses*, benigne: *Cesenate*, rapaces: *Genueses*, salaces: *Cremonenses*, fallaces: *Placentina*, difficiles: *Lucenses*, caste: *Pistorienses*, faciles: *Romana*, graves: *Capuana*, superbæ: *Neapolitana*, sollicitæ: *Brundisina*, inertes: *Ferrarienses*, avidæ: *Ravennates*, humanæ: *Urbinate*, adfabilis: *Vincentina*, constantes: *Parmenses*, avaræ: *Papienses*, lucri-cupidæ: *Mediolanenses*, urbanæ: *Pedemontana*, procaces: *Venetæ*, petulantes: *Veronenses*, gratiosæ: *Brixiana*, diligentes: *Formiana*, speciosæ: *Laudenses*, superstiosæ: *Cremonenses*, lumtuosæ: *Tarvisiana*, zelotypæ: *Bergomates*, altutæ: *Aretina*, tenaces: *Puteolana*, belle. Itali vero quomdam multis magnisque superstitionibus ad stuporem usque leguntur fuisse dediti. Hodie Sacrorum Ceremonias ex Romanæ Ecclesiæ præscripto atque institutione religiosissime observant omnes: nisi quod in Australiore Italia pauci Græcorum sequantur ritus, & ipsi quidem Græci generis. Quam autem quomdam bellicosus fuerint Itali Militiæque dediti, loquitur subactus ab iis Orbis Terrarum: canente ad gloriâ hanc classicum Romano. Quales in re Militari plerique sint *Itali*, quæque ad Expeditiones feliciter suscipiendas conficiundasque singuli conferant, quibus denique hi, quam illi magis valeant præstentque, docet eleganter Membrana, quam dixi, hoc modo: In re Bellica *Perusini*, strenui: *Calabri*, præcipientes: *Spoletani*, callidi: *Senentes*, felices: *Bonomienses*, efferti: *Neapolitani*, animosi: *Faventini*, hosti instantes: *Prænestes*, sacrilegi: *Collenses*, libidinosi: *Piceni*, rapaces: *Aemiliani*, inconsulti: *Placentini*, crudeles: *Romani*, truces: *Mediolanenses*, intrepidi: *Romani*, fortes: *Vincennesi*, vindictæ cupidi: *Pistorienses*, sanguinei: *Papienses*, firmi. Ad rem Bellicam conferunt *Veneti* pecunias: *Mediolanenses*, Caleas: *Placentini*, Carros: *Cremonenses*, Tentoria: *Papienses*, Lanceas: *Pistorienses*, Pugiones: *Bonomienses*, Arundines: *Florentini*..... *Romani*, Perseverantiam: *Ferrarienses*, Tormenta: *Neapolitani*, Equos:



*Pannonenses*, *Clypers*; *Tarvisiani*, *Enses*; *Viterbienses*, *Calcaria*; *Laudenses*, *Commeatum*; *Neapolitani*, *Indultriam*; *Mediolanenses*, *Tolerantiam*; *Genoveses*, *Perfidiam*. *Praestant Mantuani* Equitatu; *Pistorienses* excipiendo ictus *Clypeis*; *Braxienses*, extruendis *Vallis*; *Genoveses*, *Classe*; *Lucenses*, obsidendis *urbibus*; *Cremonenses*, *struendis Ordinibus*; *Veneti*, adparanda *Classe*; *Patrii*, moderandis *Equis*; *Bergomates*, locandis *Infidiis*.  
De Veteris autem *Italiae* moribus sic canit *Virgilius* libro nono *Aeneidos*:

*Quis Deus Italiam, que vos dementia adegit?*

*Non hic Atride, nec Fandi Victor, Ulysses.*

*Durum a stirpe genus; Natos ad Flumina primum*

*Deserimus, Jovoque gelu duramus & undis;*

*Venatu invigilant pueri, Silvaeque fatigant.*

*Flectere ludus equos, & spicula tendere cornu.*

*As patiens operum parvoque adfusa Juventus*

*Aut rastris terram domat, aut quatit Opida bello.*

*Omne ævum Ferro seritur, versaque juvencum*

*Terga fatigamus hasta: nec tarda Senectus*

*Debilitat vires animi, mutatque vigorem:*

*Canicem galea premimus, semperque recentis*

*Convectare juvat prædas & vivere rapto:*

*Et que sequuntur.*

*Constanti contenti sunt hodie Itali Matrimonio: Repudium non permittentes, ex Urbem Roma, ad malos jam inclinante Mores, Sp. Carvili ductu quasi profectum. Regum Nobiliumque Primogeniti, Instituto vetere, Principatus obtinent: in privata fortuna virilis stirpis Liberi ex æquo sunt Heredes, modo legitimo nati toto. Quod ad *Victum*, sobrii sunt & frugalis vitæ: non operosi in adornandis struendisque Mensis, nisi quum necessitas flagitat. *Vestitum* non omnibus est unus; sæpe enim pro tempore variatur, cum qualitate, tum forma & ritu. *Venetis Vestitum* est laxitate insigni & prolixitate; & in his Urbibus Municipali sumtuosior. Matronæ ibi ante paucos annos *Vlnas*, *Brachia*, *Pectus*, *Humeros* nudabant: nunc omnia contegunt, laxioribus utentes *Manicis*, & in *Hispanicum* degenerantes. Secundum *Venetos* civilis & nitidus *Florentia*, reliquæque *Tuscia*. *Mediolanensibus* totique *Aemilia*, *Liguria*que floridior, sed paullo contractior. Romæ *Anticus* prolixitate colorumque varietate cunctos alios antecellit: *Romanus* ipse multo frugalior: cui tamen suus non deest nitor, præfertim*

*Victum:*  
*Vestitum:*



sertim in Feminis, quæ Tuscum nuper adfectabant. Neapolis magis nitido utitur, quam sumtuoso. Cetera Italia simplicius vestitur. In tota Gallia Cis-Alpina Feminae Principes in Hispanico videri gaudent habitu: Viri in Gallico malunt conspici. Sed de privatoribus Civitatem in Italia Moribus; de selectior quorundam Cibo & Vestitu; deque earundem erga Hostes & Hospites Adfectu, loquitur Exemplum membranæ, de qua ante dixi; ubi hæc: Florentini parci; Lucenses, elegantes; Mantuani, viles; Anconitani, sordidi; Senenses, magnifici; Mediolanenses, copiosi; Novocomenses, luxuriosi; Juncontini, abundantes; Cremonenses, exquisiti; Neapolitani, splendidi; Genuenses, modici; Patavini, mediocres; Aretini, tenues; Veneti obsonantur parvo; Papienses, agrestes; Bononienses, lauti; Astenses, opipari; Perusini, delicati. Delectantur Florentini Caseolis; Lucenses, Pyris; Mantuani, Phaeolo; Ariminenses, Anseribus; Turvisani, Ranis; Cremonenses, Farcimine; Neapolitani, Caulibus; Genuenses, Lactucis; Patavini, pisciculis; Piceni, Porcis; Perusini, piscibus; Papienses Cæpis & Allio. In Vestitu Mediolanenses splendidi, Genuenses, elegantes; Mantuani, pueriles; Neapolitani, sumtuosi; Veneti, magnifici; Florentini, ridiculi. In persequendis Injuriis Lucenses, mites; Mediolanenses faciles; Perusini, dissimulantes; Fulginates, accensi; Mutinenses, placabiles; Senenses, inagnanimi; Neapolitani, benigni; Ferrarienses, pertinaces; Veneti, subdoli; Cremonenses, aperti; Piceni, maligni; Romani, iniqui. Erga hospites Calabri inofficiosi; Lucenses, fideles; Senenses, amabiles; Veneti, blandi; Patavini, duri; Mediolanenses, incauti; Ferrarienses, asperi; Mantuani, deglabratores; Placentini, serveri; Piceni, insensu; Neapolitani, benigni; Florentini, profusi; Astenses, Benevoli Spoletani, agrestes; Veronenses, stultissimi; Papienses, prudentiores; Genuenses, inhospitales; Parmenses, inconstantes; Mutinenses, prolixi; Novocomenses, inhumani. Mercaturam denique Itali summa exercent industria. Quales autem singuli sint in Mercatura, sequitur in eadem Membrana: Florentini videlicet, callidi; Genuenses, tolerantis; Mediolanenses aperti; Lucenses, fideles; Veneti, splendidi ..... cauti.

Mercimonia.

Q P iij

HACTENUS



Regio & unde  
dicitur.

Situs.

Soli fertilitas.

Imperium majo-  
rum.

**H**ACTENUS in genere Italiam descripsimus: nunc ad specialiotem singularum Partium deliverationem nos accingamus. Italiam alii aliter dividerunt. Augustus, teste Plinio, in XI eam divisit regiones: Strabo in VIII partitur: In plures alii. Quibus omisis divisionem ac methodum nobis a Mercatore propositam sequemur. Occurrit in ea primo loco Tabula prima *Lombardie*, in qua Alpestris & Occidua ejus Pars, cum Valesia describitur. *Lombardia* hodie Euphoniae gratia dicitur pro *Langbardia*, sic appellata ab *Lang-bardis*, ex Germania huc Iustiniani Principatu profectis: qui ad utranque Padam multos annos suas cum Imperio habuerunt sedes. Hæc *Cisalpina Gallia* olim dicta fuit. *Gallia* quidem ab *Gallis*, *Bois*, *Senonibus*, *Insubribus*, *Cenomanis* aliisque, a quibus quidquid Alpium radicibus Rubiconisque fluentis intercipitur, pulsus veteribus Colonis occupatum, fuit habitatum. *Cis-Alpina* vero dicta, quod præcis Italis, Romanisque Scriptoribus, de ea differentibus cis esset Alpes, quum alia trans Alpes habitaretur. *Cis-Alpina* hæc, qua Septentrionalissima Montibusque adhæret propius, *Sub-Alpina* cognominatur Plin. *Cæterior* etiam appellatur Gallia Sall. Cæf. ob causam modo indicatam. *Veterem*, quoque *Galliam*, nominat Aufonius: *Italiam Gallicam*, *γαλιτικὴν* Appianus in Hannibalicis: *Mediterraneam Italiam* vocat Notitia Provinciarum: non quod Mediterraneo adposita mari: sed quod in locis Mediterraneis: cincta, qua Septentrio, Occidens, Meridiesque sunt, Alpibus & Apennino tumefcente: qua Oriens est, Mari Adriatico. Polybius & Plinius toti huic tractui Gallico formam tribuunt triangularem: cujus Apicem faciunt Alpes & Apenninus Montes: Basin Sinitus Adriaticus. *Florentissimum*. *Italiæ* latus appellat Tacitus. Ubique arborifera hanc regionem, pecori pascendo aptam, & multis irrigari fluvii, testis est Plutarchus in Camillo. Pereleganter autem de ea Sigonius: *Campi adeo culti & uberes intercedunt (de Pado loquitur) ut satis constet haud temere alios reperiri aut natura feraciores, aut rebus necessariis ad hominum vitam instructiores.* Addit deinde idem Sigonius antiquos ejus Principes fuisse *Ligures & Etruscos*: mox *Gallos*: postremo *Romanos* his *Gothos* successisse: *Gothis* iterum *Romanos*: Romanis *Langbardos*. Videndus & Sabellicus lib. Histor. Venetæ 1, Decade 1111. Gallia autem *Cis-Alpina* versus Occasum duplex est Straboni, Plinio, aliis, vel *Cis-Padana*, vulgo *Lombardia di qua dal Po*, vel *Trans-Padana della dal Po*, illa quod cis, hæc, quod trans Padum. Hic vero *Lombardie Alpestris* Pars Occidentalis nobis describitur, quæ magnam partem *Lombardie Trans-Padana* complectitur. Est autem regio hæc licet valde montosa, atque alibi Silvis innexa, Naturæ luculentissimis dotibus varie locupletata: Valles enim & Campes tria loca solum fecundum satis habent, Tritici, aliarumque Frugum, item Vini abundantia beatum. Colles etiam præstantissimorum Vinorum feraces. Sunt & in silvis & Montibus Ferarum venationes frequentes. Urbes hic multæ sunt, ac Opida plurima: *Mediolanem*, *Crema*, *Bergomum*, *Comum*, *Clavenna*, *Luganum*, &c. quæ in Tabula conspiciuntur. Superat vero reliquas Italiæ partes multitudine magnitudineque Lacuum hæc Regio: inter quos *Verbanus* Plin. & Strab., qui hodie, quod reliquis in hoc tractu sit major, *Lago Maggiore* Italis: Germanis autem *Lang-see*. Longitudinē ejus ponit Str. Itadorum ccc; Latitudinem







Latitudinem maximam stadiorum xxx. Altitudo plerisque locis tam est vasta, ut fundo videatur careere Piscas generat optimos, cum primis Truttas per magnas, Lucios insignes: Calcides vel Aquones, Phoxinos vel Veronós, Percas aurei coloris, & alios. *Larius Lacus* Virgilio & alius; *Comacenus* ab urbe adjacente Paulo Diacono & Antonino; Hodie *Lago di Como* Italis: Germanis *Chumer-see*, *Benaco* major est, *Verbano* æqualis fere. Longitudinem Strabo stadiorum scribit ccc, Latitudinem, xxx: Novitii paullo aliter metiuntur. Excurrit ab Septentrione in Meridiem, pronior tamen in Orientem. Conspiciendos se præbent, inter Verbanum & Larium, Lacus quidam minorum gentium. *Luganus Lacus*, *Gavratius*, *Monatius*, aliique. Irrigant etiam hanc regionem Fluvii *Ticinus*, *Adana*, *Serius*, *Tosa*, *Bremba*, atque alii plurimi. Montes etiam varii inter quos *Lucumoni Mons*, vulgo *Luckmannier*, *Mons Gotthardi*, *Alpes Leponticæ majores*, quibus ab Lario Lacu per Clavennam Curiam Rherorum itur: *Alpes Rheticæ*, aliique multi. Sed hæc hæcenus; reliquum nunc est, ut de *Valesia* altera hujus Tabulæ parte agamus.

## Valesia.

Regio unde dicta

Situs.

Soli fertilitas.

**V**alesia nomen, quam *Wallis* aut *Wallisser Landt* vulgo dicunt, unde ortum sit minime reperi, nisi Munsteri ea de re sententia cuiquam placeat, verisimilis certe est. Arbitratur autem vocabulum illud natum esse a Latina voce Vallis, aut ab arce Sedunensis civitatis *Valeria*. *Valesia* conregionales ad Boream Bernates & Lucernates Helvetii: ad Meridiem Cotticæ Alpes & Leponticæ; ad Ortum summæ Alpes & Rhetia alta: ad Occidentem Graicæ Alpes & Lemanus Lacus. Ejus longitudo ab Occasu in Ortum itinere quinque dierum protenditur: Latitudo vero valde est angusta, nisi quod prope Octodurum & Sedunum paullo spaciosior est. Hæc licet altissimis Montibus & præcæcis petris undique innexa, qui pro magna parte altitudine fere unius Germanici Milliaris elevantur in Cœlum: multique ex iis perpetuo aut glacie irresolubili aut nive obducuntur: nulla tamen re sustentationi hominum necessaria caret: per se ferax Frumenti & Vini, atque omne genus Fructuum. Habet Triticum & Siliginem, habet Hordeum, Avenam, Fabas, Pisam, Lentem & Milium. Vinum incipit crescere in Diœcesi Brigeni in Montibus, continuaturque ejus plantatio per descensum Rhodani, donec venias ad S. Mauricium. Apud Sedunum Rubrum albo præstantius est, tamque atrum & densum, ut eo scribi possit. Iuxta Octodurum, album bonitate superat rubrum. Vixque in Germania locum reperias ubi nobilius quam Seduni crescat Vinum, atque inde in vicinas vehitur regiones. Hic ut & in *Siders* & *Gundes* crescit Crocus in magna abundantia. Sunt ibi Mala Punica, Amygdala, & Ficus. Per totam quoque regionem invenias omnis generis Poma, Pira, Nuces, Pruna, Cerasa, Castaneas, Mora, Perfica, Avellanas Corna. Suppeditant præterea Montes hujus regionis multas nobiles Herbas & Radices Medicas, quibus insignes sunt & peculiare vires, Gentianam, Antrinam, Squillam &c. Minerarum etiam feracissima est regio: ac Chrystallus pura & impura in *Gnoss* juxta Rhodani originem eruitur,

Varie



## VALESIA.

497

Varia quoque producit Animalia, Vaccas, Boves, Equos, Afinos, Mulos, Oves, Porcos, Capras, Cuniculos: Anferes item, Anates, Gallinas, Pavones, Columbas. Abundat etiam Apibus, unde illis non exiguum emolumentum. Habent præterea Montes Animalia quædam nobis penitus incognita, ut sunt *Ægocerotæ* seu Capricorni, Meles, Ibices, Mures Alpini, Lepores nostris dissimiles, Phasiani, Galli silvestres, Gallinæ petrosæ, Aviculæ quas *Parusias* vocant, Perdices, Bonosæ, Fulicæ, Vultures, Palumbi, Ardeæ, Ficedulæ, Mergi, Coturnices, Turdi. Abundant quoque Urfis, Lupis, Lyncibus, Vulpibus, Martibus, Falconibus. Carent autem Cervis, Capreis, Apris, Scorpionibus & Conchyliatis Ranis. Tanta autem Ferinæ in hac regione abundantia, ut bubulæ instar, & nonnunquam viliori precio in macello veneat. Episcopus porro Sedunensis Princeps est & Dominus totius Valesiæ, in Rebus Secularibus & Spiritualibus, deditque Carolus Magnus circa annum Christi **ccccxv** hunc Comitatum & Præfecturam *S. Theodolo* Episcopo Sedunensi atque omnibus successoribus ejus. Confirmarunt quoque multi alii Imperatores hanc donationem & roboraverunt usque in hodiernum diem. *Valesia* in *Superiorem* & *Inferiorem* dividitur. Superior idiomate Germanico utitur, incipitque a Furca Monte, excurritque ad Marcam regionis usque, usque est sub Seduno, juxta amnem Morsum, complectiturque septem Decimas seu Dioceses, quas illi *Zenden* vocant, nempe *Sedunum*, *Syder*, *Leuck*, *Raren*, *Visp*, *Brig* & *Gombs*. In *Inferiore Valesia* lingua Sabaudica in usu est: ab amne Morfo initium sumit, extenditurque ad pontem *S. Mauricii* usque, cujus Incolæ olim *Veragri* dicti sunt. Habet autem Inferior *Valesia* sex Communitates quas illi vocant *Vexica* seu *Banneras*, nempe *Condes*, *Ardon*, *Sallien*, *Martmacht*, *Intremont*, & *S. Mauricii*. Metropolis Valesiæ *Sedunū*, Germanice *Sitten*, & Gallice *Sium* pro patriæ more elegans Civitas, crescitque indies splendor ædificiorum. Adjacet monti, qui in media planicie, inter altissimos Montes vallem claudentes, sensim versus ortum consurgit: bifurcaturque in duo petrosæ fastigia seu eminentes colles. Subest autem *Torentasiæ* Archiepiscopatus Sabaudiæ, *Sedunum* Episcopatus Valesiæ, & *Augusta* similiter. Præter *Sedunum* nullam muris cinctam Civitatem habent Valesii, quamquam *S. Mauricius* sive *Aganum* pro Opido haberi posset. Sunt hic præterea *Martmacht* sive *Octodurum*: *Gradeisch* & *Vetus Sider* arces, *Sider*, *Leuc*, *Ravonia*, *Vespiæ*, *Brig*, *Naters*, *Moril* Opida. Montes qui Valesiam ambiunt, habent hodie alia, quam olim nomina. Monsex quo *Rhodanus* oritur olim *Subecus*, *Coatinus* ac *Ursellus* vocatus fuit, hodie *Furca* nuncupatur. Huic vicinus est *Gothardi Mons*: juxta *Brigam* est *Sempronius Mons*, hodie *Simpelberg*. Huic vicini sunt *Safes* & *Matter* Montes. Ex altera parte *Rhodani* sunt *Lousch* & *Gemmi* Montes. In *Valle Poenina*, *Avolla* mons glacialis est. E regione *Sider* versus Septentrionem est *Sylvius Mons*, is jam *Austal-berg* vocatur, & ex utraque parte *S. Bernhards Mons* *Silva Hercynia* huc etiam spargit ramos suos diversis insignitis nominibus, alibi enim *Milebach* *Silva* juxta *Arnen* nimirum, juxta *Perigrad* *Persim Wilds* vocatur, atque alibi aliter. Populus in Valesia est hodie erga externos, valde humanus & affabilis, totusque beneficus. Inter se vero paullo rigidiores, quam amicos & vicinos deceat.

Animalium varietas.

Imperium majorum.

Urbs &amp; Opida.

Montes.

Silva.

Mores.

R r r

Secunda



## Tirolensis Comitatus, & Marca Tarvisina.

498

Regio & unde  
dicta.

Situs.

Soli fertilitas.

Imperium majorum.

Urbes.

Flumina.

Montes.

Silva.

**S**ECUNDA Lombardiae Tabula Tirolensem Comitatum & Marcam Tarvisinam complectitur. *Tirolensis Comitatus* nomen habet ab Opido *Tirol*, quod antiquitus splendidum fuisse videtur. Iacet inter *Athesin* & *Oenum* flumina, interque *Alpium* juga: ad Septentriones *Bavaria* clauditur, ad Austrum *Lombardia*: ad Ortum *Marca Tarvisina*, Foroque *Iulii*: ad Occasum *Helvetia*. *Rhetica* quondam pars fuit. Regio haec licet *Alpibus* inclusa & extensa per ipsa juga *Rhetica*, Fructuum tamen, Rerumque ad vitam necessariorum, nec non *Auri*, *Argenti*, Metallorumque omnis generis optimorum copia, dives & locuples. E *Montium* visceribus ingentes hauriuntur Metallorum thesauri, cacumina vastis *Silvis* *Ferarum*que multitudine plena: *Colles* ac *Clivi*, *Frugibus* ac *Vineis*: *valles* *Fontium* ac *Fluminum* *Aquis* irriguae, *Armentis* & *Pecoribus* refertae sunt. Itaque *Comitatus* iste, non solum *Ducatus*, verum etiam *Regno* aequiparari potest. Adjunctus fuit *Domui* *Aultriacae* anno *MDCCCLX* a *Rodolpho* *Alberti* filio *Aultriacae* *Duce*. *Vrbs* *primaria* *Oenipons* vulgo *Innsbruck*, ad dextram *Oeni* ripam, *Sedes* *Principis*: *Parlamenti* regionem *Aultriacarum* sedes. Sunt praeterea *Maravium* *Opidulum* ad ipsum castrum *Tirolense* regium; *Bolzanium* *Emporium*: *Halla* factitio *Sale* nobilis ad *Oenum*: *Brixia* ad *Isacum* fluvium, qua se *Rientius* in *Isacum* exonerat, *urbs* *Episcopalis*. Est & *Tridentum* ad *Athesin*, *Vrbs* *vetus*, quam in *decima* *Regione* *Italicae* inter *Mediterraneas* collocant *Plin.* & *Str.* *Conditam* *volunt* a *Gallis*: & ita *Trogus* prodidit. *Nomen* *habere* *creditur* a *Neptuni* *Tridente*. Nam ut *Randenenfes* *Saturnum*, ita *Tridentinos* *constat* *coluisse* *Neptunum*, *cujus* *effigies* *cum* *fulcina* *adhuc* *extat* *in* *templo* *B. Viglii*, eo *latere* *quod* *forum* *respicit*. *Vrbem* *muro* *cinxit* *Theodoricus* *Ostrogothorum* *Rex*, *usus* *ad* *structuram* *lapide* *quadrato*. *Idem* *Castellum* *Verrucae* *Tridento* *imminens* *in* *altera* *ripa* *pari* *opere* *munivit*. *Postea* *ejectis* *ex* *Italia* *Ostrogothis*, *tenuerunt* *eam* *Langbardi* *titulo* *Ducatus*. *Victo* *autem* *Langbardorum* *Rege* *Desiderio* a *Carolo* *Magno*, *rursum* *facta* *est* *juris* *Imperii*, *auctaq;* *ab* *Imperatore* *accessione* *Ripe* *Opidi* *ad* *Benacum*, *cum* *vallibus* *quibusdam* & *villis*. *Post* *hunc* *Carolus* *Saxo*, *universum* *Comitatum* *Tridentinum*, *una* *cum* *valle* *venusta*, & *Bolzamo* *Opido* *Ecclesiae* *dono* *dedit*. *Additus* *defensor* & *protector* *Comes* *Tirolensis*. *Ex* *eo* *itaque* *jurisdictionem* *utramq;* *exercet* *Episcopus*. *Sermo* *civibus* *partim* *Germanicus*, *partim* *Italicus*: & *quod* *in* *limitaneis* *Civitatibus* *rarum* *est*, *tam* *pure* *utramque* *linguam* *sonant*, *ut* *neque* *in* *media* *Germania*, *neque* *in* *media* *Italia* *vix* *quisquam* *purius*. *In* *haec* *Vrbe* *celebratum* *est* *Concilium* *illud* *famosum*, *Anno* *MDCCCLVI*, *sub* *Paulo* *III*. *Fluminibus* *Regio* *rigatur* *duobus* *praecipue*. *Oeno* & *Athesi*: *Reliqui* *rivuli* *potius* *quam* *justi* *fluvii* *dicendi* *sunt*. *Montium* *hic* *numerus* *non* *est*, *qui* *omnes* *uno* *nomine* *Rhetica* *Juga*, *seu* *Rhetica* *Alpes* *vocantur*, *quamvis* *propriis* *deinceps* *nomnibus* *distinguantur*. *Sylvarum* *quoq;* *hic* *magnus* *numerus* *est*: *uti* *Grinwald*, *Hofgarten*, *Inder* *Aich*, *Mirinald* *Forest* *Ynser* *frauwen* *et* *holl* &c.

Dixi







*Regio.*  
*Unde dicta.*

*Situs.*

*Caeli temperies.*

*Solis fertilitas.*

*Urbes.*

**D**ixi de *Comitatu Tirolensi*: restat nunc ut de *Marca Tarvisina* agamus. Nomen accepit a *Tarvisio* Vrbe quæ sedem & domicilium dabat Marchionibus Langbardici nominis, qui huic tractui cum imperio præerant. *Tarvisinum* appellant Casiodorus & alii. Dicitur & *Venetia* a *Venetis* populis. Hodie vernacule *Marka Trevisiana*. Quod ad Fines, scribit Leander ab Occidente *Venetiam* claudere *Mincium*, *Benacum*, & *Sarcam* Fl: a Septentrione, Montes *Taurifanos*, *Italæ Germaniæ*que discrimen; ab Oriente *Timavi Ostium*, partemque *Hadriatici maris*: ab Meridie, *Ostium Athesis*, *Paludisque Melatianas* ac *Brigantinas*: hos autem *Venetie Veteris* terminos esse, non *Markæ Tarvisinæ*, quæ multo erat angustior, suamque habebat longituditudinem inter *Mincium* *Alfam*que fluvios: trans *Alfam* enim *Forojulensem Agrum* adnecti; præterea *Markam Tarvisinam*, quæ nunc vocatur, nonnulla continere loca *Cenomanorum* &c. Regio pernobilis est & laeta; Cælum salubre, jucundum & temperatum. Campos habet amœnos, ac *Frumenti* ceterarumque frugum: item omnigeni *Fructus* ac *Vini* maxime fertiles. Adest *Metallorum* ubertas; nec *Pecudum* greges defunt; tantis denique & tam multis munificæ naturæ dotibus adfatim ornata est & locupletata, ut inter principes *Italæ* *Regiones* optimo jure censeretur possit. Habitarunt hic olim *Euganei* quibus nomen, si *Etymon* ex *Græcia* petendum, ab genere nobili clarisque natalibus. *Euganeos* his sedibus profligarunt, ut *Livius* notat lib. I *Venetia* a quibus tota *Regio Venetia* dicta. Vrbes *Tarvisinæ* *Marchiæ* sunt *Verona*, *Vicentia*, *Patavium Venetia*, *Tarvisium*. De tribus prioribus *Verona*, *Vicentia*, *Patavio* in propria quam obtinent *Tabula*, dicemus. *Vicentia* (vulgo *Vinegia*) multitudinis numero nominatæ: Vrbs, modicas complexa *Insulas* circiter LX, sita est in intimo *Sinus Hadriatici* recessu, mediis in *Itagnis*, quæ æstu singulis senis horis irrigua: adfuso, qua *Oriens* est, *Pelago*, quod tamen, ne sua violentia vel ira sit noxium, præjectis aliis quibusdam *Insulis*, tanquam aggenbos cohibetur. Licet non muris, non propugnaculis, non turribus ullis sit munita, loci tamen natura est tutissima. Quamplurimis dividitur *Canalibus*. Vicis pene omnibus sui sunt *Rivi*, conjungentibus ipsos *Pontibus* ex lapide lignove circiter CCCCL. Inter *Canales* principis loci, qui vulgo *Canal grande*, longitudinis trium *Milliarium*, qui *Vrbem* totam in duas quasi dirimit partes: circa medium *Pontem* gestans vitendum. Ita commoditas passim *Vrbem* vel pedibus percurrendi, vel *cymbis*, quarum numerus octo dicitur *millium*. Vulgus *Gondelas* vocat. *Ambitus* *Vrbis* VIIII circiter *Milliarium*. *Imperii* magnitudine, *populi* frequentia, opum splendore, mercium varietate, inlustis: *Ingeniis* excellentibus *Virisque* eruditissimis beata: bonis *Legibus* laudabilibusque *Institutis* ornata. *Fruento*, quod ex diversis *Orbis* partibus advehitur, *Vinis* multiplicis generis, inter quæ generosum illud, quod vulgo *Malvaticum* vocant, aliisque rebus humatæ vitæ necessarius, ita adfluit, ut recte *Paradisus deliciarum*, appelletur. *Regiones* ibi seu *Parochiæ* LXIV. *Aedificia* cum publica tum privata ibidem magnifica, splendida, sumptuose ornata. Inter *Templa* preciosissimum illud quod *D. Marco Evangelistæ* dicatum, *Auro* multis locis ornatum. Et ut reliqua omittam: *Intra* *Vrbem*

*Armamen-*



Armamentarium est (vulgo *Arsenale*) cuius circuitus duorum circiter miliarium. In hoc è ligno, ferro, ære, lino, canabi, omne nautici apparatus genus, anchoræ, torniæta, catenæ, spiræ, rudentes, vela quotidie conficiuntur: hic insignia a Turca, piratis, hostibus capta ostentantur, Manubiæque illæ opimæ Anno *MDCLXXI* ad Nautopactum ablata. Ostenduntur Prætorix quinqueremes, & navis Bucentaurus qua vectus quotannis ad Maris introitum, ubi Castella Aestuarii, Princeps, Senatu Primoribusque Urbis comitatus, ceremoniis ab Episcopo peractis, Mare sibi despondet; injecto ad perpetuandum Dominium aureo annulo. Est & Gymnasium publicum, cum Bessarionis Cardinalis Nicæni Bibliotheca, quam ipse moriens Reip. Venetæ legavit. Civium frequentia *Venetis* plane stupenda. Numerus trecentorum circiter millium censetur. Triplicis illi sunt generis: *Patritii*, quos penes Imperii & Reip. administratio: Cives qui Scribarum & aliorum honorum munera gerunt: *Artifices*, qui mechanicas exercent Artes. Præter hos, *Mercatores* innumeri & Advenæ qui vario cultu ex omnibus Mundi partibus eo negotiationis gratia confluere soliti: Turcæ, Aethiopes, Slavi, Arabes, Syri, Cretenses, Cyprii, Macedones, Germani, Vngari, Hispani, Galli, alii. Prima *Venetæ Reipublicæ* administratio fuisse fertur *Consularis*: altera *Tribunitia*, per annos *CCLII*: postea anno *1566* sub Ducis cœpit esse imperio. *Dux*, *Doge* vulgo, Reip. caput, *Senatus* est Princeps, eique nihil injussu *Senatus* nec pace agere, nec bello quidquam licet. Ipse *Senatum* consulit. *Senatus* Auctor decernit: Decreta tamen Ducis nomine promulgantur. *Duci* de publico certa penduntur stipendia: eoque defuncto, statim in locum defuncti ex Senatorum numero alius per suffragia sufficitur. *Senatus*, vulgo *Gran Consiglio*, basis est totius Status; ejus membra Nobiles omnes, *xxv* annis Majores: quibus mira in dicendo libertas, summa in consulendo integritas, eximius recti verique cultus, studium conservandæ libertatis augendique Imperii incredibile, insignis in adversis constantia. Præter Ducem *Senatumque* alii multi sunt *Magistratus*, quos hic brevitatis studio prætereo. Hæc Vrbs omnium Urbium clarissima cœsetur & florentissima, Mundi Theatrum, commune totius Orbis Emporium, Victrix dominatrixque tot tantorumque hostium: Hadriatici Regina Maris, Italici nominis gloria decusque. Quamvis multa bella gesserit, variamque fortunam mille annorum spatio sit experta, in externi tamen hostis potestatem nunquam devenit. Reliquas Civitates & minorum gentium Opida silentio prætereo. Fluvii insigniores hujus tractus *Plavis*, *Piave* vulgo, *Brenta*, *Bachisio* & omnium maximus *Athesis*. Montes sunt hic tractu Patavino, qui nec ad Apenninum, nec ad Alpes pertinent, qua conditione nullus alius ager est totius Italix. Horum unus est *Gemula*, alter *Venda*, & *Colles Euganei*, Poetis celebratissimi. Mercator hæc habet: Patriarchæ *Aquilegensis* subjiciuntur Episcopatus, *Mantua*, *Cuman*, *Tridentinensis*, *Verona*, *Maravenfis*, *Paduanensis*, *Vincenensis*, *Trevisinensis*, *Conesensis*, *Ceneda*, forte, *Feltre*, *Bellun*. Atq; hæc de Tirolési Comitatu & Tarvisina Marca breviter dicta nobis sint.

R r r iij

Tertia

Flumina.  
Montes.



Regio & unde  
dicta.  
Situs.

Soli fertilitas.

Imperium ma-  
jor-  
rum.

Urbs & Opida.

**T**ERTIA Lombardia Tabula sequitur, in qua *Pedemontium*, *Montis Ferrati Marchionatus*, cum *Ducatu Genovesium* delineantur. Occurrit primo loco *Pedemontium*: sic dictum, quod ad *pedem* *si-  
montium*, ad radices inquam Alpium, quæ Galliam Sabaudiamque ab Italia dividunt. Vulgo *Pia-  
monte*: Fines ab Oriente Padus: ab Meridie Ligurum Alpes: qua Occidens est Alpes Galliarum: qua  
Septentrio, Duria Riparia. Regio est amœnis fructiferisque Collibus plena, Frumentem, Fructus, Vina pro-  
ducentibus nobilissima. Ferri prope Turinum, Marmorumque ad Paisanam, Fodinis non carens. Habitarunt  
olim *Turini*, Polyb., Liv. Plutarcho noti: item Straboni, Ptol. Pli. in nona Italæ regione eos notanti, Ligurum-  
que stirpis facienti. Inde *Ducatus Taurinus*, appellari cepit hic tractus sub *Langobardis*, qui in Provincie for-  
mam redacto Ducem præposuerant. Iis deletis, primum in *Italia Regum* venit potestatem: post Principum  
diversorum: præcipue *Sabaudie*, *Francie*que ditione fuit subjectus: vastatus supra modum bello quod gestum  
inter Carolum v Imperatorem & Franciscum Galliarum Regem. Caput Regionis est antiqua Civitas *Tau-  
rinum*: *Augusta Taurinorum* Tacito, Plin. Ptol. *Taurini* hæc Urbs ab ipsis populis, apud Antoninum, non uno  
loco. Vulgo *Turino*. Dicitur vult Stephanus Grammaticus ab *Tauro*, Malsiliensium, quorum fertur Colonia,  
Insigni. Iacet ad ostium in Pado Durie: forma quadrata, Portis patens quatuor, splendidis ornata ædificiis,  
nobilitate Civium clara: rerum omnium copia abundans. Summum Templum Joanni Baptistæ est sacrum:  
præter hoc alia sunt xx aut circiter. Palatium ibi Ducis visendum: Academia celebris, in qua Erasmus Ro-  
terodamus S. Theologie Doctor est creatus. Prima hæc Italie Urbium Officinam habuit librariam. Episco-  
patus gaudet dignitate. Ad Collem *Rivoli* est Opidum frequens: ulterius *Avilianam* iuxta Padum est *Carignana*,  
Altius inter Rivolos & Avilianam splendidum visitur Cœnobium *D. Antonij Ravennini*: & nonnullo inde inter-  
vallo *Ad D. Ambrosium*. Succedit mox *Susa* quam plerique Sabaudie adscensent. Ad Padum sexto ab Sangoni  
ostii lapide Opidum jacet, quod vernacule *Pinarolo*, opulentum, cum Cœnobio sumtuoso: supra pandunt  
se *Petrofa*: Lava fontis Sangoni *Pagellato* & *Bruscasse*, dextra *Monte Bobio*. Haud procul Pelice amne, Padi in-  
cola, *Pancalerum* est & *Villa Franca*, ubi ponte Padi ripæ junguntur. Sequuntur ad Padi fontem *Revello* & *Pai-  
sana*: ulterius *Critio*: moxque *Mambrino*, ubi Vallis Padi initium. Incolæ vocant *Valle di Lucerna*, ab Castel-  
lo, quod ibi cognomine.

### Montis-Ferrati Marchionatus.

Regio.  
Unde dicta.

Soli fertilitas.

**S**UCCEDIT jam nunc peramœna & fecunda Regio *Mons-Ferratus* explicandus, sic dictus uti censet  
Scander, quasi *Mons Ferax*, ab modicorum Collium, quos habet, fertilitate: vel a *Ferro*, similitudine qua-  
dam, quod uti Ferrum cetera, Metalla vi ac duritie vincit: ita ille finitimos ubertate cum aliorum fructuum,  
eorumque nobilitate & suavitate, tum vero Vini longe superet. Describit *Mons-Ferratus* Merula lib. v t  
Antiquit. Vicecom, hoc modo: *Mons est perpetuus expansus jugis, totus amœnus & fructifer, omniumque rerum*  
ad quæ







ad vitum utillum fertilis, & colonis admodum frequens. Incipit diurno fere itinere ab Alpibus, planicieque separatur, quæ inter hos Colles & Alpes intercedit. Nihil hic incultum quidquam, propter summam Solibonitatem oportunitatemque. Levam Tanarus, dextram Padus adluit, nec ullius abveion. Regio egreditur. Quanto magis autem ab amnibus abscedunt Colles, tanto majores amœniorefque Campi inter eos panduntur, quos haud male Mesopotamiam quædam dicere, quippe quod amnibus utrimque sunt inclusi. *Montis Ferrati* Marchionatum tenuit primum *Paleologa* stirps ulque ad annum *CICICXXXI V*: quo, defuncto San-georgio Palæologorum ultimo, Carolus v Imp. Mantua Ducem legitimum *Montis-Ferrati* Hæredem declaravit. Erectus fuit Marchionatus in Ducatum anno *CICICLXXV* ab Maximiliano Imp. primusque *Montis-Ferrati* Dux dictus est *Guilielmus III*, Mantua Princeps. In hoc autem terræ tractu tres insignes habet urbes Mantua Dux, quæ sunt *Casalis D. Evafii*, Civitatis jus adepta ab Sixto IV anno *CICCCCLXXIV*: Episcopatus fulgens dignitate: sedes Marchionum *Montis-Ferrati*. Duplex ibi Arx: Vetus, Marchionū quondam domicilium, & Nova, quam exstruxit Vincentius Gonzaga, Mantua *Montis-que Ferrati* Dux, quæ vulgo *La Citadella*. *Alba*, Plinio *Pompeia* cognominata, cui inde *Albenses Pompeiani* nominantur. Amplitudine superat *Casalem D. Evafii*, clementia Cœli interior, Marchionum *Montis-Ferrati* prius, nunc *Ducum Mantua* subjacet Imperio. Ager omnium fecundissimus, qui *Languilla* vulgo. Tertia est quæ vulgo dicitur *Acqui*: *Aqua Sætyellorum* Plin lib. III cap. v. in Liguribus ponenti. *Aque* simpliciter Antonino: ab *Aquis* proculdubio & fontibus, qui hic sunt, calidis & medicatis: sunt enim in hac Civitate Therma publicæ cum Mensis lapideis & gradibus. Præter jam dictas urbes sunt: *Bassinata*, *Valentia*, *S. Salvatore*, *Mon-calvo*, *Alexandria*, *Nicaa*, *Palva* cognominata, *Asta*, *Pollentia*, *Ceva*, atque alia multa.

### Genuensium Ducatus.

*Regio unde dicta.* **G**ENVENSIUM Ducatus, vel *Ora Genensis*, olim dicta fuit *Liguria*, non tamen tota, sed quæ *Transalpinæ* fuit cognominata. *Liguria* unde nomen varie disceptatur. Quidam inter quos *Paullus Diaconus*, ab *legen-tis Leguminibus* tradunt: alii ab *Ligone*, uno ex fabulosis *Iapeti* Ducibus: suppositicii ab *Annio Viterbienli Berosus*, *Caro*, *Fabius Pictor* & *Semprocius* ab *Ligure Phaethontis Egyptii* Filio: Nunc vulgo *Riviera de Genoa* vocatur, ab *Genua* clarissimi nominis Vrbe. Hodie fines ipsi ab Occasu Alpes, Galliam *Narbonensem* ab Italia dividentes, ab *Ortu*, *Etruria*, *Macra* interfluente: qua *Meridies* est, cognomine pulsatur *Mari*: qua *Septentrio*, *Apennino* clauditur. Hæc olim, ut scribit *Strionnino* sterilis fuit, nihilque memoratu dignum habuit, nisi quod intus maximæ arbores & vastæ, quæ navibus fabricandis idoneæ erant, producebantur. Nunc vero *Vini*, *Olei*, ac variorum *Fructuum* proventu beata. Ager *Diurnus* *Oleo* adeo adfluit, ut quandoque octodecim, nonnunquam viginti millia urnarum reddat, quas vulgo *Barilas* vocant. *Ora Genensis* hodie duplex, *Occidentalis* & *Orientalis*: quæ vulgo ab *Metropoli*, quæ in medio utriusque, *Riviera de Genova*, *di Ponente*, & *di Levante*. Vrbs primaria *Genua* *Liv.* & aliis: *Genoa* *Steph Janna* dicitur *Luitprando Ticinensi*, & ejus ætatis *Scriptoribus*: Hodie *Genoa* & *Genova*. Quod ad *Situm*. Fronte *Meridicem* *Cirnumque* spectat *Insu lam*, amplissime circa *littus* confurgens, dorso *Septentrioni* obverso, leniter in *planitiem*, velut ad *quies*.

*Sicna.*

*Soli fertilitas.*

*Urba.*



ad quiescendum descendens, Montium innixa radicibus, quorum a tergo contra fauorem Septentrionum adflatum vallo munitur, non tota montosa, nec vicissim tota plana, sed mixta specie. Circuitu palmos colligere tricena quina millia, supra nongentos quinquaginta quinque, Nebianus Episcopus tradit. Palmus haud multo minor antiquorum est pede. Hinc mensura totius urbis si palmos septenos passui demus, milliariorum erit quinque, sin fenos, sex, demptis quadraginta quinque palmis, nec moles, nec portus in hanc dimensionem venit. Insignem Portum habet ad Austrum & Africum patentem, ingenti mole ad securam stationem pre-munitum. Catetum de Genua politissimi & rotundi exstant Scaligeri versus.

*Ditis opes Asia, & cluos Orientis honores  
Quantaque ab Euximo tunditur ora salo,  
Pisanae acies, Thysca decora inelyta Pubis  
Et traxi ad Ligures Gallica signa manus.  
Subiectis domitas tenui cervicibus Alpes,  
Et tremuit nostras Africa terra trabes.*

*Afflictus toties Venetus, quae fugerat olim  
In patriis moris tela petitus aquis.  
Frustra Galle cupis: frustra es frustrator Ibere,  
Frustra saeva ferox Insuber arma capis,  
Vinco ego, cum vincor, par est Victoria damno,  
Sumque eadem domina servaque facta mea.*

Metropoli visa, reliquarum Urbium nonnullas & Opida indicabo. Haud procul Varo *Nicea* est Ptol. *Nicia* Antonino, *Nizza* hodie. Urbs maritima, quondam ab Massiliensibus condita, dorso Alpibus innitens, partim in juga, partim in planiciem porrecta. Nunc est munitissima, firmam habens Arcem in colle, ditionis Sabaudiae Principis. Supra Portum Herculis Monæci ad alterum lapidem editis in montibus *Torbis* jacet, vel *Turbias*. Sunt & *D. Remi* Opidum, *S. Remo*, peramæno & fertili agro, qui Citris, Palmis, Medicis, Limonibus, aliisque fructiferis Arboribus mirum in modum ornatus. *Castellum Tabia*: ambitu exiguo, sed nomine celeberrimum, ob generositatem Vinorum Apianorum. *Albingaunum*, Urbs antiqua, situ plano, quingentis a mari passibus, gravioris Coeli, alioqui opulenta rebusque necessariis adfluens. *Fimarium* item, *Naulum*. *Savona* urbs antiquissima, ædificiis ornata magnificis, cujus ambitus est 1500 passuum. Atque hæc sunt in ora Genuensi Occidentali. In Orientali sunt: *Cluverium*, *Sestri de Levante*, & alia. Flumina hic sunt *Uarus*, qui Litem statuit inter Provinciam & Liguriam: hanc Italiae, illam Galliae regionem. Recipit hic, qua Occidentior ejus ripa & Gallica Fluvios, qui vulgo Gallorum audiunt *Caremp*, *Lavaire*, *Esteron*: qua Orientalior & Italiae spectans, *La Linca* & *La Vesubie* sequuntur inde per Liguriae littora *Paulon*, hodie *Palion*: *Rutuba* hodie *Rotta*. Sunt item *Merula*, *Porzevera* *Ferisano*, *Lavagna*, *Maera*, *Magra* hodie. De Administratione autem Ecclesiastica apud Merc. in hac Tabula hæc leguntur: Archiepiscopus *Taurinensis*, cui subsunt *Casalensis*, *Salutaris*, *Montis Regalis*, *Novariensis*, *Lodensis*, *Vercellensis*, *Ipporegiensis*, *Astiensis*, *Aquensis*, *Albensis*, *Terdonensis*, *Saonensis*, *Albingaunensis*, *Vintimeliensis*, *Placentinus*, *Papiensis*, *Mediolanensis* Archiepisc. subiecti. Archiepisc. *Ianensis* subsunt *Bombiensis*, *Aprumacensis*, vel *Brumacensis*, *Metenensis* vel *Marianensis* *Acoiensis* vel *Ampruniacensis*, *Nubiensis* in Corsica sive *Nebiensis*, *Nautensis*, *Albigaunensis*, *Arbenga* credo, inter suffraganeos *Mediolanensis* Archiepisc. recensitus.



Regio.  
Unde dicta.  
Situs.

Solis fertilitas.

Urbes.

**Q**uartæ & postrema Lombardia Tabula *Romandiola*, & *Ducatum Parmensem*, & *Mantua* repræsentat. Primo loco occurrit *Romandiola* vel *Romanula*, sic dicta hodie, Caroli Magni Imperatoris & Romani Pontificis beneficio atque auspiciis. *Romanula* Limites ex communi sententia ad Septentrionem quidem Paludes Veronenses & Patavinæ, usque ad Fornaces, Ostium Padi ultimum, una cum parte Maris Adriatici: ad Orientem Isaurus, una cum Piceno; ad Meridiem Apenninus, cum Etruria; In Occidentali variatur. Quidam ultra Vatinum flumencis Forum Cornelii non procedunt: transfiliunt nonnulli Scultennam, nunc Panarium, in eo plerique, sistant. Hos sequemur, Longitudinem ejus c x milliar. aut circiter, posituri inter Foliam & Panarium: Latitudinem xcv i milliar. vel paullo minus, inter Apenninum &, quarum memini, Paludes. Quod ad Regionis qualitatem, agros habere optimos scribit Leander, omniumque frugum, tam quæ ad vitam necessaria, quam quæ ad humanas voluptates oportuna & delicias, fertiles. Campi hic latissimi, fructiferis Arboribus omne genus confiti: Colles peramani, Vitibus, Olea, Ficu nitentes. Silvæ munificæ herbidaque prata cum dumis venationi apta: salubres passim aquæ: Salinæ cum circa littus, tum intus frequentes: Metallorum fodiinæ: innumeraque præterea Naturæ dotes eximie: quæ nisi longissima narratione, commemorari haud possent. Urbes sunt in hac Regione aliquot celebres & complura Opida. Primariæ sunt *Ariminum* Ptol. & aliis, hodie *Rimini* Incolis: *Rumelen* Germanis. Nomen illi ab Amne, quo adluitur. Alii aliunde trahunt. Rerum omnium copia supra modum abundat. Portus olim amplus, splendidus satique capax: hodie modicis navigiis tantum est aptus, arenis oppletus. *Cervia* urbs maritima olim *Phycoles* dicta. *Cerviani* majori ex parte salarii sunt Artifices, tanto quæstu, ut Pontifex annuatim inde habeat lx millia Coronatorum. *Cesena*, *Cesena* Ptol. *Cesena* Strab. hodie plerisque *Cesena*, aliis *Cesnadigo*, tertiis denique *Cesna*. Hodie Civitas est admodum frequens: annis superioribus a Bernardino Rubrio Parmensi, qua Occidentem Septentrionemque spectat, aucta. Arx urbi ex colle, qua Aufter est valida imminet, a Friderico I Imp. condita. *Sarsina* urbs antiqua ad Apennini radices: Plauti Patria: nomen hodie retinet. *Ravenna*, *P'αβέννα* Strab. cui & *P'αβέννα: P'αβέννας* Ptol. Antiquam Civitatē testantur omnes. De Situ multa Str. lib. v: Urbs est Archiepiscopalis. Subsunt huic Archiepiscopo *Adriensis*, *Comaclensis*, *Cerviensis*, *Favolviensis*, *Foropompiliensis*, *Vellimensis*, *Fille forte*, *Cesenauensis*, *Sarenensis* vel *Sarsinatensis*, *Faventinus*, *Imolensis*, *Musinensis*, *Bononiensis*, *Reginensis*, *Parmensis*, & *Barcinensis*.  
Pasuac







Pascua ad Urbem optima; ex quibus magna Lactis, Butyri, Caseique copia. *Forum-Livij*, hodie *Forlì*. Urbis natura & situ, rerumque omnium ubertate præstans inter duos Amnes Roncum & Montonum sita; Aere fruens optimo. *Forum Cornelij* vulgo *Imola*. Sita est ad Santernum Amnem, Agro frumentario, Vini, Olii, aliarumque Frugum ferace. *Bononia* nobilis & antiqua Civitas, *Bologna* vulgo: Apennini radicibus adposita, ad Ampem Rhenum, Apofa torrente mediam urbem interluente: tota Orienti exposita: qua Auster est, Montes imminent vetiferi, qua reliquæ partes, agri patent longe lateque, omnis generis Frugum feraces. Cælum illi non admodum salubre. Circuitus *vii* milliarium: olim multo minor. Portas habet *xiii*. Potens est nobilitate, ædibus magnifica, porticibus frequens. Academiam instituit Theodosius Imperator, anno *ccccxxiii*. Nunc *Ferrariam* videamus; cui unde nomen datum valde variatur. Veritati maxime consentaneum, *Ferrariam* nuncupatam ab *Ferraride*, quæ trans Padum erat, Colonis huc ex Theodosii Imperatoris decreto translatis anno *ccccxxiii*: quo tempore Vicus fuit absque muris ab Smaragdo Exarcho circa annum *ixcxv* fossa mœnibusque septus; paulatimque ita auctus, ut tandem in nobilissimam Civitatem commutatus fuerit: Vetere Præfulatu ab Vitaliano, P.M. huc circa annum *ixclviii* traducto, aliisque *xii* Pagis finitimis illi subjectis ab Constante *ii* Imp. qui multa ipsi largitus est Prævia. Hodie *Ferraria* audit. Adfidet ripæ Padi amnis, quo qua Ortum Austrumque respicit, adluitur. Cælum ipsi crassius, ob situm palustrem. Plateas habet rectas, longas, amplas quarum pleraque Leonellus Marchio coctis stravit lateribus. Ædificiis cum publicis, licet non magnis; tum privatis supra modum est ornata. Maximum est Urbis Fanum, Arx illi duplex, una ad flu. altera è Regione S. Georgii, Ducis Sedes: utraque fatis munita. Populo frequens, rebus ad vitam necessariis abundat. Non inamena inter primas Italiæ Urbes merito censenda: Caput Sedesque Ducatus Atestinæ familiæ, nobilitatis & antiquitatis stupendæ. Academiam hic instituit Fridericus *ii* Imperator in Bononiensium contumeliam, Planiciem habet circa se maximam sed sterilem. Reliquas Romanodiolæ urbes, & minorum gentium Opida prætereo.

### Ducatus Parmensis.

Regio & unde dicta.  
Soli fertilitas.  
Imperium majorum.

**D**ucatus Parmensis a Civitate Parma nomen habet. Ager amœnus est, & Frugum Vitiumque optimarum fertilis, aquis medicatis pascuisque latissimis felix: cujus Caseus & Vellera summam merentur commendationem. Civitas unde Ducatus iste nomen accepit *Parma* ab *Thuscis*, ut multæ his locis aliæ, condita, a Boiis inde possessa, lapsu temporis Romanos habuit Dominos: qui anno *ixlxx*, quo tempore Mutinam, eo Coloniam, ut Livius tradit lib. *xxix*, duxerunt; Calamitatem ab *I. Antonio* inlatam deplorat *M. Tul. Philip. ultima*. Conlapsa, autoritate Romani nominis libera cum aliis cœpit esse: Sequuta nunc Cæsares, nunc Pontif. Rom. Bononiensibus semper amica & conjuncta. Gravem passa est totum biennium obsidionem ab *Friderico ii* Imp. circa annum *cixclviii*, quod partium esset Pontificiarum. Eo



Eo inde profligato, varios habuit Regulos, *Corregios, Scaligeros, Aetstinos, Vicecomites, Galentios, Sfortias, Gallos* denique, quibuscum sæpe de Urbis dominatu certavit *Pontifex Romanus*, qui ope & auxilio Caroli v Imperatoris, Gallis tota Italia pulsus, rerum solus deinceps in urbe potitus est. Hodie suos habet *Duces*, quorum primus a P.M. institutus est *Petrus Aloysius Farnesius Paullj* 111 P.M. filius, quo crudeliter intra biennium caeso, subrogatus est *Octavius* filius, ejque defuncto *Alexander*, Belgicæ Gubernator: cui mortuo successit ante aliquot annos *Filius*. Ceterum *Parma*, Strab Ptol. in Aemilia via, quinque ab Apennino P.M. Nomen illi ab Amne Parma: ex aliorum mente, quod *Parmam*, hoc est, breve scutum referat. Aedificiis est splendida, plateis ornata rectis largisque; rebus ad vitam necessariis adfluens: Incolarum nobilitate, civiumque frequentia celebris situ est admodum plano: Cælo summe salubri: adeo ut Plin. *Parmenses* tradat, tres quidem annos cxx, duos vero cxxx vixisse. Eam neque hiems, neque æstas adfligit. Castrum habet munitissimum, Principum & inlustrium Familiarum Palatia non pauca. In foro satis amplo, Fons pulcherrimus: & Templum ad imitationem S.P. Romani exstructum: Campana tribus imposita columnis: Turris persimilis Bononiensi, Separatur ab suis Suburbiiis fluvio cognomine, Episcopatus floret titulo. Incolæ venusti, nobiles, Martij, animosi, genio ingenioque præstantes. *Ducem* cum Parma habet vetusta & nobilis civitas *Placentia*; Ptol. aliisque Πλακεντία, vulgo *Piacenza*, iuxta Padum, a quo distat circiter M.P. jacet, loco peramceno; agrorum bonitate, Civiumque claritate superbiens. Muri novi sunt: Propugnacula ampla, Munitiones insignes. Episcopatus gaudet titulo. Gymnasium habet omnium disciplinarum. Urbis ager Vini, Olei, Frumenti, omnisque generis Fructuum fertilissimus est, propter copiam aquarum: multos habens fontes, fluviolos, pascuis irrigandis facientes.

## Mantvæ Ducatus.

**D**ucatus *Mantvæ* nomen habet ab urbe *Mantua*. Hujus Imperium primum fuit penes *Tuscos*, Urbis auctores: hinc penes *Gallos Cenomanos*: post quos *Ramani* rerum ibi sunt potiti. Maximam sub Triumviratu cladem tulit. Quam enim *Cremona* victoribus diripienda esset concessa, proter vicinitatem magnam Agri sui partem amisit. Hinc *Virgilius*. *Mantvæ vel misera nimium vicina Cremonæ*. Successerunt Romanis *Gothi, & Langbardi*: quibus profligatis, Urbis ad Imperatorum potestatem est retracta, earumque labante, in libertatem se cum multis aliis vindicavit, quam obtinuit, donec ab *Othone* 11 Imp. *Theodaldo* Comiti Canossano donaretur. Subrogatus illi *Bonifacius* Filius; eique sine mascula prole defuncto *Beatrice* conjux, cum *Mathilde* filia, quæ Mantuam summopere ampliavit. Urbis *Mantua*, Strab & Ptol. hodie *Mantua*. Initium Urbis ponunt varii varie. Quidquid sit, antiquissima ipsi est origo. Posita est in medio Paludum, quas *Mincius*, ex Lacu *Benaco* egressus, creat, nec nisi Pontibus, qui eximii admodum, aditur: hinc ob naturam loci munitissimis Italiæ concensenda. Ampla est, & magnifice publicis privatisque ædificiis ornata, rebusque plateis decorata.

Regio.  
Imperium majorum.

Urbis Mantua.



## Brixienfis Comitatus.

510

*Regio unde dicta*

*Situs.*

*Soli fertilitas.*

*Imperium majorem.*

*Urbs & Opida.*

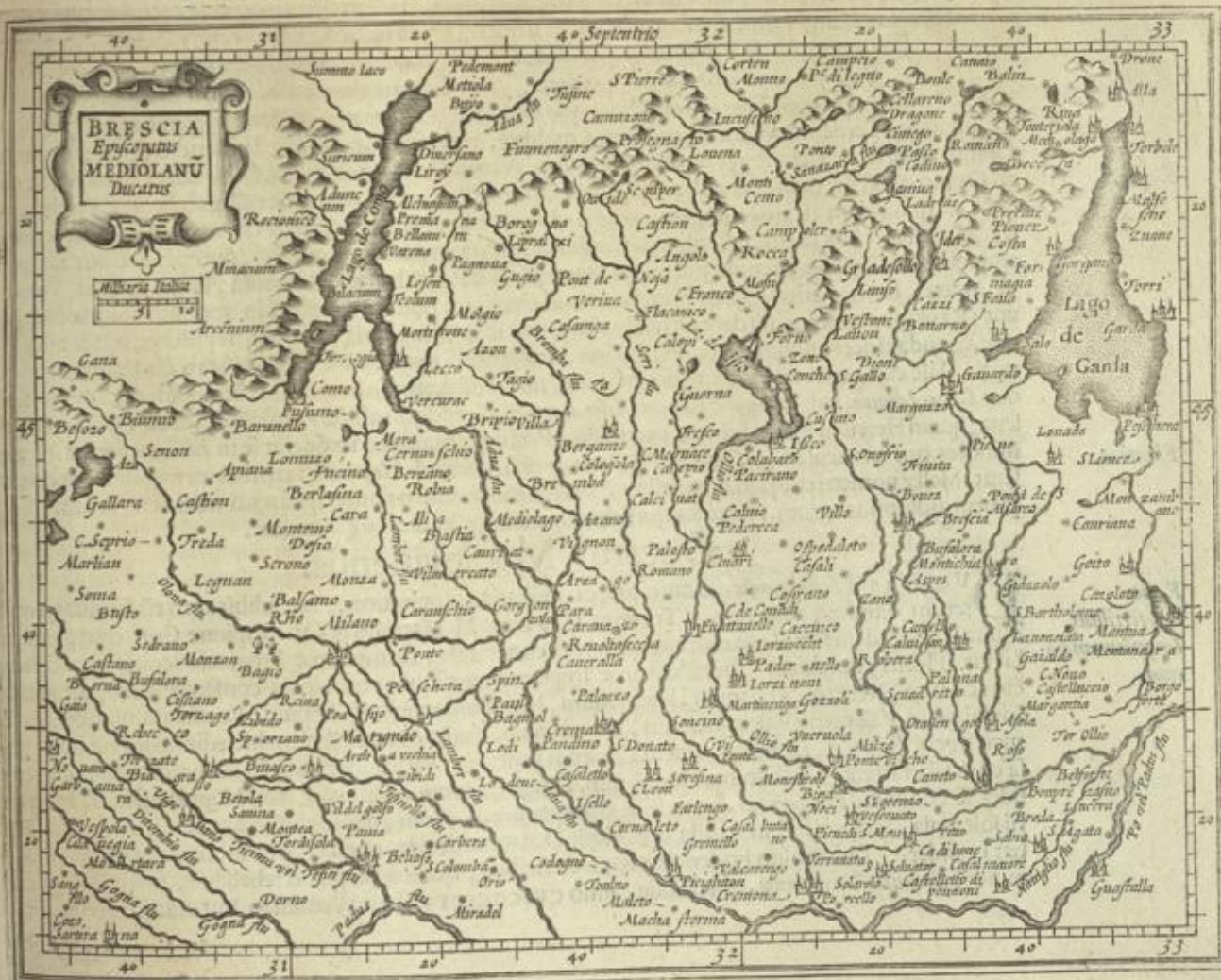
**H**ACTENUS *Lombardiam* perlustravimus: sequuntur nunc *Brixienfis Comitatus & Mediolanensis Ducatus* explicandi. Nomen priori a civitate nobili *Brixia*. Partem ejus tractus occupat quem olim *Cenomani* tenere. Paterque *Territorium Brixienfe* in longitudinem mill. c a *Limone Benaci Lacus* vico, ad *Vrceanum Opidum*. Latitudo est mill. l a *Moso* usque ad *Dialengum*: situsque est inter *Benacum, Sebinumque Lacus*. Ager uberrimus *Tritici*, reliquorumque *Fruementi generum*, item *Vini, Oleique* fertilis, neque carens *Ferri* & *Ærisque* fecunditate. Habet & *Aurum, Argentum, Alumen, Marmor Porphyreticum*, & aliud ex atro & viridi variegatum, quod *Serpentium* vocant, *Ophiten* *Plin.* aliosque *Lapides* precio nobiles: *Marchasitam* etiam, quem *Pyritem* vocarunt *Veteres*: Abundatque omnibus quæ ad vitæ necessitatem cultumque expetuntur. *Brixia* fidem *Populi Rom.* perpetuo coluisse legitur: præsertim *Bello Punico* post *cladem ad Trebiam* annem ab *Hannibale* inlatam. *Colonia* deducta est cum reliquis *Trans-Padanis* ab *Cn. Pompeio Strabone*, anno *IOCLXV*, & postea cum aliis ab *C. Cæsare* *Dictatore* *Civitatis jure* donata. *Deinceps* in *Imperatorum* fuit potestate, quædiu *salua* stetit *sua Romano Nomini* majestas. Post ab *Radagiso Gothorum Rege* incendio vastata, anno *CCCCXII*: hinc ab *Attila Hunnorum Principe* subversa sed refecta anno *CCCCII* imperante *Martiano*: mox ab *Langobardis* possessa usque ad captum ab *Caralo Magno* *Desiderum*: quo extincto, successit *Francorum Imperium*. Inde ab *Othone Saxone Cæsare* libera *Imperii Romani Civitas* est facta, anno *CIÖCXCVI*: mox ab *Henrico VI* direpta, muris nudata, suisque spoliata *Privilegiis*: ab *Scaligeris, Veronæ Ducibus*, opera *Guelforum* est capta. His successerunt *Vice-comites, Medioloni Principes*: a quibus sæpe vexata ad *Ventos* defecit: quibus ab *Gallis* rursus adempta, paullo post iis est restituta. *Brixia* *Strab & Ptol.* hodie *Brescia*. De hujus *Vrbis* origine varia traduntur, sed parum explorata. Alii certiora forte apud *Livium*, quem multi sequuntur. Notat is ab *Cenomani* conditam: cum *Elitovio & Beloveso Ducibus* ex *Galliis*, per *Taurinos & Aples Julias* in *Italiam* transfregissis. Hinc *Cenomano*rum genti tribuitur etiam a *Plin. & Ptolemæo*, quin & *Livius* lib. *XXXII* *Brixian* *Cenomano*rum signat caput *Civitas* est pervevusta, dives, populosa, ampla, validis munita muris, *Arce* superbiens inexpugnabili, pulcra edificiis cum publicis tum privatis. Eam annis perlabitur *Garcia* quem alique *Melan* vocant. *Castrum* habet munitissimum è vertice *Vrbem* despiciens: & egregio firmatum ab *Venetis* præsidio: *Templa* magnifica: *Monasteria* stupenda: *Hospitale* pulcrum. In *Palatio Capitanei* hæc leguntur:

*Hic locus odit, amat, punit, conservat, honorat:*

*Nequitiam pacem, crimina, jura, Probos.*

Templum & Episcopi Palatium,  
quin tota *Civitas*, ejusque *Territorium*, omnia inquam, passim lætissimis *Marmorum* *Inscriptionibus, Statuis, Statuarum titulis & clogiis, variorumque Epitaphiis* sunt plena. *Incola* locupletes, lauti, nobiles, solertis ingenij,  
Opibus







Opibus hodie floret: *Urbis Veneta Sponsa* cognominari solita. Fidem Christianam suscepisse traditur ab *D. Apollinari* Ravennatum Præfule. Episcopatus habet titulum. De ea sic Scaliger:

*Que pingues scatebras specula despectat ab alta*

*Postulat Imperij Brixia magna vices,*

*Coelum hilarum, frons lata urbi gens nescia fraudis*

*Atque modum ignorat divitis uber agri.*

*Siregeret patrias animis concordibus oras,*

*Tunc poterat Dominis ipsa jubere suis.*

Lacus.

Est in hoc Territorio etiam *Quintianum* Opidum, viginti mill. pass. a Brixia Meridiem versus situm, prope Ollium amnem. Item *Reggiate*, *Bottesino*, *Virle*, *Novalara* cum multis aliis. Lacus habet *Benacum*, sic dictum ab Opido quod hic olim, cujusque hodie cernuntur vestigia. Hic *Lydius* Catullo, ab *Lydis* i. Tyrrhenis, quos fama est quondam vicinos illi agros coluisse: *Lago di Garda* Italice: *Gard-se* Germanice ab Arce orientaliore ripæ adfita. Hic Lacus, ut scribit ad Cardinalem Polum Alexius Vgonius, optimis piscibus aliis præstat: amenissimis Collibus circumseptus: undique fontes scatent: hæc illac Nemora, Prata virentia, Vineæ, Olive, Abietes, Lauri, Cedri: Opida præterea rebus omnibus necessariis referta in modum coronæ illum ambiunt: ita ut nihil omnino illi desit ex hisce rebus, quæ loca Campetria visu quidem pulcherrima & usu grata atque jucunda efficere possunt &c. Est & alius *Sebinus* aut *Sevinus*, nunc *Lago d'Isèo* ab *Isèo* Castro quod in ejus ripa. Hic exceptum ad Septentrionem Ollum, rursus ad Austrum evomit. Est denique inter *Sebinum* & *Benacum* Lacus *Idrinus*, vulgo *Lago d'Idro*, vel *Idro Lago*. Nomen illi ab *Idro* Castello. Alii ab *Hydra* dictum censent, quam Hercules hic perhibetur peremisse. Piscibus abundat. Exonerat se in *Idrinum* per varios amnes: Minores, qui vernacule *Lago Cap*, *Lago Runcone*, & alii. *Mella* vel *Mela* hoc Territorium medium quodammodo fecat. Mellæ nomen retinet in hunc usque diem. Non percurrit tamen ipsam, uti videre est, urbem, sed haud procul inde ipsius agrum. Fluvius qui urbem perlabitur hodie *Garza* vocatur.

Flumina.

### Ducatus Mediolanensis.

Regio.  
Soli fertilitas.  
Imperium majorem.

DVCATVS *Mediolanensis* suo ambitu CCC milliaria complectitur. Incredibilis agro est fertilitas, copiaque rerum omnium stupenda. Tractum vero hunc M. Marcello & Cn. Scipione Coss. cum plerisque urbibus Transpadanis in Romanorum ditionem concessisse, formamque Provinciæ accepisse, auctores sunt Livius, Florus, Polybius. In eadem urbe Imperatores aliquot posteriores confedisse loci opportunitate ductos constat, Nervam, Trajanum, Hadrianum, Maximinianum, Philippum, Constantium, Constantinum, Jovinianum, Valentem, Valentinianum, Theodosium. Trajanus certe regiam hic ædificavit, quæ hodieque nomen servat *Palatii*. Debilitata autem Cæsarum potentia, variorum hæc urbs Barbarorum impetu convulsa est & labefactata: Gothorum, Hunnorum, Langbardorum: quibus, Caroli Magni auspiciis, Italia exactis fidei se commisit *Francorum*. Regum inde *Germanorum*. Cæsarum, quorum plerique Ferream Coronam Imperij solemniam, accipere ibi, in vetusta celebrique D. Ambrosii æde, consueverunt, uti singulorum exemplis probat Leander. Tandem sub Fridericis I & II Cæsaribus, quibus perpetuo rebellavit, novos sortita est Dominos, *Galeatios* *Dicocomites*, qui deinde, anno CIOCCCXCIV *Duces* Wencellao Imperatore nominati. His deficientibus



deficientibus *Sfortie Ducum* insignia sunt adepti, consentientibus Civium suffragiis, & accedente Romani Imperii auctoritate: quod Galeatii nunquam obtinere potuerant. Horum stirpe Majorum nostrorum ævo extincta, successit Carolus v Imp. qui Principatum ad *Reges Hispanie*, Successores, transtulit. Vrbs primaria Latinis Scriptoribus omnibus *Mediolanum*, *Mediolanium* Polyb. Strab, Ptol. cui & *Mediolana*, Italis hodie *Milana*: Germanis *Mey-lant*. *Mediolanum* ab Gallis Insufris conditum: auctores sunt Livius, Trogus, alii qui, Belloveso Duce, in Italiam profecti, pulsus Tuscis, fundamenta isthuc Vrbs locarunt: anno, ut quidam computant, ante Christum natum cccxxxix: ut alii cccclxxx. Quidquid sit: antiquissima est. Nomen illi natum, iudicio v. cl. Isaaci Casauboni ad lib. i. v. Strab. ab Santonum in Galliis Vrbe *Mediolano*. Quidam vocem aiunt esse Germanicæ originis, quasi *Mey-landi* ab agro vernante, qualis *Majo* mense solet esse: vel *Midlandt*, quod medium esset & velut umbilicus, uti etiam Iovius indicat Insufricæ, Ticino amne claustræ: vel denique *Maegde-landt* sive *Meidel-landt*, *Virginis Regio* vel *Terra*, ab Minerva cujus ibi Templum fuit, quod olim S. Salvatori, post D. Virgini, hodie D. Teclæ sacrum. Situs *Mediolano* inter Ticinum Abduamque, haud procul Alpibus, peropportunos: natura cœli solique temperatus. Inter maximas Europæ censetur Vrbes, mercatura opibusque florens: splendore superbit ædificiorum: Templorum magnitudine, Prætoriorum amplitudine, pulchritudine Vicorum: Mœnibus, Propugnaculis, Armamentariis supra modum instructa: spacium complectens immensum. Suburbia habet longa lataque, quorum nonnulla cum magnis Civitatibus committi possent, altis fossis non secus, ac Vrbs ipsa, undique cincta. Post Ædem Sacram, quam *Domum* vocant, magnifice specioseque ad Forum exstructam, D. Laurentii Fanum est ingens in ruinis Templi Herculis excitatum. Exstant etiamnum sedecim striatæ Columnæ peraltæ, magnificentissimi operis vestigia. Arcem ibi videre est, omnium fere, quæ in hoc terrarum Orbe munitissimam, cui *Porta Jovis* nomen: inexpugnabilem, quaque in Europa nihil celebrius. Xenodochium ibi vel Nosocomium suburbanum, via Bergomati, iugerum aliquot spatio amplissimum, ab Sfortiis inchoatum, nondum absolutum. Est & Curia vetus, ubi exiguum D. Gothardi Fanum, nobilibus aliquot Vicecomitum sepulcris decoratum. Multæ sunt in hac Vrbe præci ævi Inscriptiones, aliaque veterum Monumenta. Academiam habet antiquissimam, ubi etiam Virgilius litteris operam dedisse creditur. Ad Prædicatores tam insignem esse Bibliothecam scribit Leander; ut celeberrimis Italiæ non cedat. Artificum diversa ibidem genera, tanta frequentia, ut vulgato proverbio dicatur, *Cæcibi velle vastare Italia, si vrma Milano: Mediolanum scilicet destruendo, Italiam instrui posse*, nimirum quorumvis artificum copia. Dicitur Hispaniæ Rex ex hoc Statu proventum habere octoginta aureorum millia. Administratio causarum civilium & criminalium pendet ab Senatu Mediolanensi: in quo xv sunt Doctores. *Ratio gubernandi.*

*Vrbs Mediolanum.*

*Ratio gubernandi.*

III

Hæc











## Vicentiæ Ditio.

516

Regio.  
Soli fertilitas.  
Imperium majo-  
rum.

**V**icentiæ Ditio sequitur; cujus Ager ut amœnissimus: ita Vini Frugum aliarumque rerum fertilissimus: præcipue Mororum, quorum frondibus Bombyces aluntur. Haud procul Vrbe duæ nobiles Lapidicina, in Monte, qui *Cornelius* Latinis, vulgo *Covelo*. Sunt & Marmorum in Valdanio vico. Vrbs ab *Tuscis*, vel, ut scribit, Trogus, ab *Gallis* condita, sequenti ævo in fide diu sterit *Populi Romani*, usque ad *Attile* tempora, a quo vastata, post in *Gothorum*: inde in *Langbardorum*, postremo in *Italia Regum* fuit potestate. Iis pulsus, libertate sua sub auctoritate *Imperii Romani* est usque ad *Frederici I I Imper. principatum*, a quo direpta cremataque varios habuit Dominos, *Carrarienses* Patavinos, *Scaligeros* Veronenses, *Galearios* Mediolanenses: *Ventos*. Tandem *Maximiliani I Imperatoris* armis infestata, ejusque fidei subiecta, *Ventis* ad extremum est reddita. Vrbs ipsa Trogo, Pomponio, Tacito, aliisque dicitur *Vicentia*: *Vicetia* Plin. & Antonino: *Bisctia* & *Bisctia* Aeliano, *O'vixette*, Ptolemæo: vulgo *Vicenza*. Sita juxta radices collis, duobus amnibus, qui navigabiles, *Rerone* & *Bachilione* inæqualiter divisâ. Non usque adeo elegans & magna: sed populosa, rerumque omnium copia abundans. Quatuor ibi notatu digna, Palatium Prætoris magnificum: Pons unius Arcus, Saxum solidum *Aræ* majoris in Ecclesia D. Laurentii; stupendæ longitudinis: Theatrum denique, vulgo *L'Academia*. Cænobium ibidem D. Coronæ, ubi pulcherrima Bibliotheca. Incolæ ingenii sunt vividi: ad litteras, militiam, mercaturam promptissimi, faciendæ rei perpetuo sudantes: splendide vivunt, honeste vestiuntur. Episcopatus gaudet dignitate. Porro in *Vicentinarum* ditione Opida sunt *Marostica* celebre & divitiis affluens Opidum: *Brendulum* divitiis, nobilitate ac frequentia nobile: *Lenicum* cum opibus & multitudine, ac nobilitate, tum amplitudine, multis Italia Civitatibus par. Est & sexto supra Vicentiam lapide, Austrum versus, pagus & Castellum *Custodia*, quod ibi quondam noxii homines custodiri consueverint in vastis *Latumis*, ad cædendos ædificiis faciendis lapides,

Urbes & Opida.

## Patavii Ditio.

Regio.  
Situs.

Soli fertilitas.

**S**uperest Ager Patavinus nobis in hac Tabula describendus. Hic apud Bernardinū Scardeonium describitur his terminis: *A Meridie Athesis Fluvius procurrat: a Septentrione Muso amnis parvus dilabitur: ab Oriente æstuarium Venetiarum: ab Occidente vero Colles sunt Euganei & Ager Vicentinus. Patet omnis hic circuitus CLXXX P. M: in quo Sexcenta & quadraginta septem Villa seu Pagi.* Dicere solitus scribitur ab Caelio Rhodigino Cōstantinus Palæologus: nisi sciret a Sanctissimis Viris affirmari, in Oriente Paradisum esse, arbitrari se non alibi eum reperiri posse, quam in persuasi Patavina amœnitate. Ager Frumenti, variorum Fructuum, Vini etiam generosissimi ferax: unde Martialis: *Pictaque pampineis Euganea arva jugis.* Venationibus insuper, Aucupii & Piscationibus frequens. Mirabilem rerum omnium copiam Incolæ triviali celebrant proverbio: *Bologna la grassa, Padova la passa.* Vrbs



Vrbs perpetuo amica sociæque Populi Romani, uti patet ex Livii libro xli 1 & Marci Tullii Philippicis, Colonia deducta multo meliore fuit conditione, quam aliæ Coloniae: Nam Patavinis jus etiam suffragiorum datum legitur, tamquam Civibus Romanis. Capta direptaque cum aliis ab Artila Hunnorum Rege, annifque centum post ab Langbardis, qui & igne cremarunt, cum Caroli Magni principatu, partim sub Regibus cepit esse *Italia*, Francisque Cæsaribus: partim sub Berengariis: sui tandem juris quodam modo facta imperante Othone 1, Prætozem ex suis creavit & Populi Præfectum. Duravit hæc Reipubl. forma usque ad *Fridericum 11*, cujus iussu auspiciisque Urbem occupavit *Albiolimus Romanus*: post quem Dominos habuit *Carvniensis*, *Scaligeros*, *Galeatios*, & circa annum ab Christo nato c10cccc1 v *Venetos*: quibus adhuc paret, tamquam pia Mater, præ senio virium non satis compos, piæ Filia (nam *Patavinorum Colonia*, *Venetia*) non tam imperio, quam ministerio regenda. *Patavium* Civitas antiquissima, flos & decus Urbium, quascumque tellus Itala continet, *Πατῶν* Pt. hodie *Padua*. Ptol. etiam alio loco *Batobium* nominatur. Nomen natum quidam purant a *Padu* vel *Paludum* vicinitate: sic que dictum quasi *Padavium*: nonnulli a *petendo*, quod avem Antenor, Urbis conditor, telo petiverit: Incertis conjecturis. Condidisse memoratur *Antenor* Troja profugus. Sita est Vrbs loco fertili & plano: placidissima Cœli fruens temperie, summa Soli bonitate, Euganeorum Montium amenitate, Alpium Marisque vicinitate beatissima. Perfluit eam Brenta amnis. Ambitus duplex hodie, olim triplex: Exterior v 1 millia ducentosque passus continet, cum v 1 Portis magnificis: Interior tria millia passuum altissimus, superne deambulacrum habens perpetuum. Magnifica porro, splendida, rebus omnibus, quæ ad vitam necessariæ, adfluens: Silice strata: Fossis, Vallisque & Propugnaculis undique bene tuta. *Ædificia* habet Sacra, Profana, Publica, Privataque magnifica & sumtuosa *Monasteria* Virorum sunt *xxi 11*: & *xl 1x* *Virginum* *Colligia*. *Palatium* ibi *Henrici Imp.* opus, in quo Ius dicitur: tota Italia nominatissimum, nullis fultum columnis, plumbo tectum. *Curia*, insuper publici consilii, cum *Porticu*, columnis marmoreis sustulta, Saxo constructa, plumbeis item laminis in tecta: *Fora* maxima sunt v: *Pontes* *xxx 1 ix*, ex lapide, fornicati, supra Brentam. *Porticus* amplissima: *Aræ* spatiosissima: *Nosocomia* *11 1*: *Xenodochia* totidem. Est & *Orphanotrophium*. *Domorum* quatuor millia hodie suo ambitu complectitur. *Incolæ* summis præditi sunt ingeniis: ad arma, litteras, omniumque virtutum studia prompti. Nobilitarunt Patavium ortu suo *Titus Livius*, *C. Valerius*, *Flaccus*, *L. Aruntius Stella*, & innumerabiles alii. *Academiam* habet Patavium nobilem, quæ *Natales* suos debet *Carolo Magno Imperatori*, vel, ut aliis placet, *Friderico 11*: *adolescenciam* *Urbano 1 v P.*: *maturitatem* in *lustrissima* *Venetorum Reipublica*. *Videre* ibidem est *Bibliothecas* varias, Græcis Latinisque libris abunde instructas: unam, apud *S. Ioannem* in *Viridario*: alteram, apud *S. Iustinam*: tertiam, apud *S. Antonium*. Adeo vero *Fluminibus* irrigatur hæc Regio, ut maximo *Incolarum* commodo & utilitate, nullus *agrellis vicus* ultra v pass. *Millia* a *Fulmine* distet.

Urbs &amp; Opida

T t t iij

SEQUUNTUR



## Forum Iulii.

518

*Regio unde dicta*

*Situs.*

*Cæli temperies.  
Soli fertilitas.*

*Imperium majorum.*

*Urbes.*

**S**EQUUNTUR apud Merc. *Forum Iulii*, & *Istria* cum aliis regionibus. Nomen primæ Regionis vel ab *Foro Iulio*, Vrbe primaria, vel ut alii volunt, ab *Iulio Cesare*, quialiquot Legiones hac adversus Germanos duxerit. Italis hodie *Friuli*: Germanis, *Friaul*: Venetis aliisque Patria nuncupatur. *Aquileiensem* etiam appellatam fuisse patet ex Historiis. Fines huic Regioni ab Ortu *Istria*: ab Aquilone, Montes lapidei: qua *Occalus*, *Alpes Vindelicæ* *Noricæ*que: qua *Aulter*, *Sinus Hadriaricus*. Beant regionem Cælum temperatum, Aer salubris: Campi lati, irrigui, fructuumque omnigenorum fertiles: Prata nitidissima: Pascua Pecoribus gratissima: item Vites Vina generantes generosissima: Silvæ quoque tam materia cædenda, quam venationibus munificæ: Montes Metallorum, Marmorumque variorum, nec non preciosorum lapidum feraces. Inhabitarunt primum hanc regionem *Euganei*, inde successu temporis *Veneti*, mox *Galli*: postea sub *Populi Romani* fuit imperio, cujus majestate inclinante in *Langbardorum* venit potestatem. Iis successerunt *Imperatores*, his *Berengarii*: quibus excisis in ditionem rediit *Imperii Romani*. Donavit bonam ejus portionem *Aquileiensi Ecclesie* *Otho* Imp. reliquamque cum *Istria* *Conradus*. Fecerunt tandem sui juris *Veneti*, circa annum *MDCCCXX*, qui hodieque ibi dominantur: licet pleraque *Comitibus Dominisque* sub sit peculiaribus. Metropolis hujus regionis *Utinum*, vulgo *Udene*: Germanis *Weyden*. Leander arbitratur antiquum esse opidum, ejusque mentionem fieri apud *Plinium*. *Niger* credit *Ptol.* aliorumque *Forum Iulium* esse: non bene. Quidquid statuendum sit de prima origine, Vrbs est ampla & magnifica: rebus omnibus necessariis adfluens. Ambitus ejus milliarium est quinque. *Veneti* hodie *Reip.* regunt missis eo præsidibus quos *Locumtinentes* vocant. Civium in ea numerus est *XVI* millium. Sunt & aliæ Vrbes: *Aquileia*, *Aquilegia* vulgo: *Aplar* Germanis. Sita ad *Natisonem* fl. Vrbs olim fuit ampla, copiosa, Mœnibus firmissima: Templis, magnifico Theatro, aliisque operibus publicis & privatis supra modum ornata. Hodie infrequens est *Colonis*, & ad solitudinem propemodum perducta; quæ quomdam summo fuit splendore, summaque amplitudine. Fidem sequuta legitur constantissime *Imperii Romani* usque ad *Attilæ* *Hunorum Regis* tempora: a quo totum obsessa triennium magna *Annæ* inopia laborans, tandem capta est & vastata, obtruncatis *XXX* fere septem hominum, qui in ea degebant, millibus: reliquis *Gradus* insulam fuga elapsis. Post ab *Narsete* restituta, in *Langbardorum*, aliquandiu fuit potestate, usque ad *Caroli Mag.* in *Italiam* adventum: ex quo *Italie Regibus*, deinde *Imperatoribus* paruit. Post sub ditione *Patriarchatum* esse coepit: ab iis ad *Venetos* venit, sub quibus jam nunc pace alta & tranquillitate fruitur. Ceterum *Patriarchatui* *Aquilegensi* subsunt *Episcopatus* hi, *Concordia*, *Pola*, *Paventium*, *Triestinis* vel *Tergestinis*, *Comacensis* vel *Petenensis*, *Justinopolitanus*, *Madriensis*, *Crisiatis Nova* vel *Emonensis*. Reliquos quære *Tabula secunda Lombardiæ*. *Gradensi* vero *Castellavensis* vel *Venetiarum* *Episc.* *Tercehanensis*, *Equulensis* vel *Enfulanus*, *Caprusensis*, *Clodiensis*, *Crisiatis Nova*, *Goritia*,





Forum Iulium  
Karstia  
Carniola  
Histria etc.

Milliaria Italica  
0 10 20 30  
Meridiana 37



*Goritia*, iudicio Leandri, *Iulium Carnicum* Antonino & Ptol. Alii de *Iulio Carnico* aliter statuerunt. Amasæus lib de Venet. finib. *Goritianam* notat, ubi quomdam *Noreia*: *Noritianam* Candidus. *Goritia* suos habet Principes, qui Ducibus Aultriæ parent. Opidum est opibus & nobilitate clarum. *Portus Gruarius*, Plin. *Portus Romanus*, *Spilmburgum*, natura loci opereque munitissimum: *Maranum* frequentia divitiisque clarum: *Mons Falconis* nobile divesque Opidum. *Elt* & *Palma* Civitas & Arx rotunda a Venetis exstructa anno CIO IXCIII, cuius fundamentis sublati sunt nummi cum hac inscriptione. Parte una, *Piscale Ciconia Duce Venetorum*, an *Dom.* CIO IXCIII. Parte altera: *Fori Iulij, Italiae Christiane fidei propugnaculum*. Reliqua minorum gentium Opida prætereo. Flumina ad hanc regionem pertinent *Romantunum*, *Tilaventum*, *Sontius*, *Frigidus*, *Natiso*, *Alsa*, *Turru*, & alia. Indigenæ ad humanitatis Artes, Mercaturam aliaque honesta studia aptissimi.

Flumina.

## Istria.

Regio.

FORO Iulii succedit *Istria* Latinis Græcisque Scriptoribus satis nota: nomen hodie servans: Germanis *Hister-reich*, quasi *Istria Regnum*, dicta. *Iapydiam* quomdam fuisse nuncupatam, indicat non obscure Pl. *Peninsula* formam refert: pleraque, inter duos sinus Tergellinum & Carnarium, Mari cincta Hadriatico: ab Septentrione Alpihus munita Carnicis & Noricis: ab Occasu anteaquam in Mare excurrere incipiat, Formionem habens amnem, Arfiam vero fl. ab Orru. Latitudo XL P.M. Ambitus, CXXII, ab Formione, quem dixi, ad Fanaticum usque promontorium, vel intimum Carnarii sinus angulum extensa. Tota regio asperior est: collibus tamen potius, quam Montibus ornata: qui Vini, Olei, aliorumque Fructuum feraces: Frumenri ceterorumque Leguminum infecundiores: exceptis Agris *Piscino* & *Humagio*. Mons ibi est, qui *Majus* vulgo, benignus Herbarum Simplicium, quas avide extranei questum huc properant Medici, genitor. Saltem *Istria* abunde præbet. Saxifordinæ ibi non inutiles. In Roviniensi agro Marmor cæditur, quod *Istricum* dicitur, maximi per Italiam precii. Porro *Istria* ex parte Venetorum est, ex parte Aultriacorum. Specialiora videamus. Per oram incedenti occurrit statim *Iustinopolis*, Vrbs Chetsonesi primaria. Sic doctis vocatur, quæ vulgo *Cabo d'Istria*. Nomen prius ab *Iustino* Imp. Posteriore deinceps nomine cœpit dici, quod Foro Iulio egressis in capite adituque Regionis occurrat. Parvam occupat insulam, quæ pass. longa mille, latitudine modica: trino teli jactu divisa ab Continenti, cui jungitur Pontibus, qui versatiles. Arcem habet in medio, quatuor munita m turribus. In *Venetorum* hodie est, ditione. Succedit in ora quinto fere lapide Castellum *Insula*: Continenti ponte lapideo nexum. Sequitur mox *Vranum*, Italis *Castellatum*, & postea *Castellerium*, vulgo *Castelher*. Quingentis hinc passibus ad *D. Simonem* devenitur: inde millia v *Piranum* abest: totidem hinc *Salverium*: pari prope modum intervallo *Vinacium*. Ab Vinaco millia duo numerantur ad *D. Peregrinum*: hinc ad *D. Joannem della Corne* pass. mille: totidemque dein ad *S. Laurentium* vulgo *di Daila*: mox ad alterum lapidem ipsa *Daila* & ad tertium *Crovis Nova*, olim *Armonia*. Post *Quyetum* fl. tria mil. sunt ad *Portum Cervarium*. Visitur quarto inde lapide *Parenthum* civitas, hodie *Parenzo*. Sequitur mox Opidum *Orser*, Latinis *Urserium*. Superato *Lemo*, *Roviniens*:

Situs.

Soli qualitas.

Urbes.



## CARNIOLA.

528

*Rovinium*: tum mox quæ volgo *Le Calonne*, *Portesvol*, *Mutazzo*: indeque promontorium *Cisanum*. *Muratio* *Phasianum* tria sunt millia, hinc ad *Vallem Bandonium*, duo, totidemque ad *Marcodavianum*: tria inde, ad *Portum Pola*. Conspiciendam deinde se præbet in alto difficilique monte Vrbs Episcopalis *Pola* priscum nomen retinens. In solo plano sita, Tergeste millibus circiter *Cabell*: *Ancona*, trajectu maris Hadriatici, mill. cc. xx. *Istria* fluvii sunt: *Risanius*, *Draconia*, *Quietus*, *Lemus*, *Arfia*. Silvæ etiam sunt, tum aliis usibus, tum ad naves extruendas materiam affatim subministrantes. Incolæ re sunt tenuiore. Venetis omnem negotiationem ad se trahentibus. De *Windorum Marchia* infra dicendum erit, eoque de ea scribere hic supersedebō. De *Kastia* & *Cilia Comitatus* vix habeo quod scribam: pauca de *Carniola* subiiciam.

Flumina.  
Silva.

### Carniola.

**C**ARNIOLA a *Carnis* populis, quemadmodum & *Carinthia* nomen obtinuit. De his *Volaterranus* *Geographiæ lib. II*: *Supra Istros Carni* sunt, lata regio, a *Foro-Julien* sibus incipiens, atque ad montana pertinens. Regio ipsa *Carniola* montosa licet & *Alpestris*, quemadmodum & reliquæ hujus tractus *Provincia*: *Vini* tamen, *Olei*, *Fructuum* ac *Frumenti* hinc inde copiam profert. *Carniolam* autem duplicem statuunt: *Siccam* scilicet, quæ aquarum indiga est: alteram irriguam, in qua *Savus* fl. ortum habet, & *Nauportus* qui *Labatus* hodie dicitur, & alii plures flu. *Ducatus* titulo ornata est. Vrbs primaria *Labacum* ejusdem cum fl. nominis. Nonnulli *Goriziam* in *Carniola* collocant, quam nos supra in *Foro Julii* recensuimus. In *Lava Sontii* ripa sursum propugnacula reperiuntur bina, quondam a Venetis ad tutelam fl. condita, ne *Turcarum* excursionibus hac, uti prius, pateret via. Reliquæ, quæ hic recensentur in *Foro Julio* a nobis commemorata sunt. Porro in hac regione *Lacus* est, qui singulis annis *Messlem*, *Piscationem* & *Venationem* præbet. Adcolæ *Zircknitzersee* nominant ab Opido *Zircknitz*, quod in ejus ora situm. Sed libet ejus descriptionem paullo accuratius ex *Georgio Weruhero* hic describere: *Clauditur* is circumquaque *Montibus*: patet ad *sesquimilliarium*, minus laxa latitudine. Ex *montibus* circumpositis *rivi* quidam ignobiles procurrunt suo quisque *alveolo*: ab *Orientali* quidem *plaga* tres, ab *Australi* *IV*. Singuli quo longius fluunt, hoc minus *scantent* aquis, terra nimirum ipsos *conbibente*, donec postremo *absorbeantur* *scrobibus* *saxeis*, ita natis, ut humano opere *excisa* *videri* possent. Itaque *quacumque* *pateat* *locus*, *diffunduntur* *aquæ*, & *Lacum* *efficiunt*. Hæ *aquæ* non minus *ferè* *celeriter* *recedunt*, *quam* *accesserunt*, *sed* *non* *per* *scrobes* *illas* *tantum*, *sed* *universa* *pene* *terra* *eas* *non* *aliter* *recipiente*, *quam* *si* *per* *cribrum* *diffunderentur*. *Quod* *cum* *fieri* *sentiunt* *adcolæ*, *continuo* *grandioribus* *ejus* *meatibus*, *quo* *ad* *fieri* *potest*, *obstructis*, *agminatim* *advolant* *ad* *piscationem*, *quæ* *ipsis* *non* *modo* *jucunda*, *sed* *etiam* *perfructuosa* *est*. *Nam* *hi* *pisces* *sale* *conditi* *magna* *copia* *ad* *vicinos* *exportantur*. *Porro* *siccato* *lacu* *fit* *Mesis*, *qua* *parte* *solum* *consitum*, & *idem* *rursus* *conferitur*, *antequam* *inundet*. *Graminis* *ita* *est* *ferax*, *ut* *post* *vigesimalium* *diem* *secari* *soleat*. *Quis* *hic* *ludentis* *Naturæ* *miracula* *non* *suspiciat*. *Sed* *de* *his* *hactenus*, *ad* *reliqua* *pergamus*.

Regio & unde  
dicta.  
Soli fertilitas.

Urbes.

Lacus.

V V V

S E Q U I -



Regio.  
Nomina & unde deducta.  
Situs.  
Soli fertilitas.

Imperium majorem.

Urbs.

**S** EQUITUR *Tuscia*, antiquis Scriptoribus tribus præcipue nominibus celebrata: *Tyrrhenia*, *Etruria*, *Tuscia*: Ex his tribus postremum sane hodieque retinet. *Toscana* namque vulgo audit. Fines ejus sunt ad Meridiem Mare Inferum, sive Tyrrhenum; ad Septentrionem Mons Apenninus, ubi Umbria & Gallia Togata pars: ad Occasum Liguria, a qua Macra fl. determinatur: ad Ortum Tiberis. Terra ipsa qua Mari propior, planior est, oraque spectatu jucundissima; intus montosior: universim pulchra, nobilis, nullique Italiae Regioni sua beatitudine postponenda. Latos lætosque aperit Campos, rerum omnium fertiles; amcenissimas Valles, Montes, Collesque, Prædiis, Hortis, arboribus, præcipue Malis Medicis Citreisque confitis, nitentes. Vinetis abundat, *Vna* producentibus generosissima. Veteres Incolæ universim dicti quomdam *Tyrrheni*, *Etrusci*, *Tusci*. Cum *Tuscis* jam inde ab Romuli tempore Populus Romanus bellum gerere cepit, perpetuoque temporum tractu gessit, adeo ut, rebus ad periculosissimum statum adductis, sepe Dictatore contra ipsos fuerit opus. Anno Urbis *cccc lxxiv* Vulturnensibus & Vulcentibus florentissimis *Etruscorum* Populis victis per Ti. Coruncanium Cos. Romano Imperio sunt adjecti, atque ea parte Imperium ad Arnun usque est propagatum. Neque post id tempus justum cum *Tuscis* bellum fuisse gestum memoratur. Ita subjugati constanter in fide Populi Romani manserunt. Inclinantibus Romanorum rebus, varias sunt Calamitates passi ab *Gothis*, *Langobardis*, *Hungaris*, aliis. Eo tandem ventum est, ut *Etruria* nunc, majorem partem, *Magno Etruriae pareat Duci*, sub cujus Imperio nobilissima sunt *Florentia*, *Pisa*, *Sena*, *Pratum*, *Pistorium*, *Volterra*, *Mons Politianus*, *Arctium*, *Cortona*, *Pescia*, *Piuntia*. *Mons Alcinus*, *Laburnum*, *Plumbinum*, aliaque quam plurima Opida. Ad *Summum Pontificem* pertinet *Patrimonium* quod vocant, *S. Petri*. Id ab *Anne Pescia* & a *S. Quirico* capit initium, & ad *Caparanum* usque Castrum in novo Latio non procul ab *Liri* fl. producitur. Ditionis *Hispaniarum Regis* sunt *Pontremulum* juxta *Macrae* fl. fontem, quod olim *Ducum* fuit *Mediolanensium*, deinde *Portus Herculis*, *Orbetellum*, *Mons Argentarius*, & *Plumbini Arx*. *Corsiniana* seu *Grasimiana Vallis*, sub *Apennino* ultra citraque *Serciam* Annem posita, in qua Castellum Novum est *Grasimianum*, cum plurimis aliis Castellis vicisque, sub potestate est *Ducis Ferrariensis*. *Sarzana* apud *Macram* fl. ad *Genueses* spectat. *Massa* & *Carraria* particularium sunt *Marchionum*, qui earum Titulis decorantur: Alia quoque sunt Opida, Romanis quibusdam Proceribus subjecta, inter quæ *Bracianum* *Ursinis* Ducatus Titulum præstat. In *Tuscis* porro hæ sunt Urbes maxime præceteris memorabiles: *Pisa* Urbs stupendæ vetustatis, *Pise Trogo* & aliis. Incolæ singulari valent memoria: quod Urbs crasiore fruatur acre. Iacet inter *Amnes Aufrem* & *Arnum*, ut *Strabo* *Plinius*que notant. Hodie *Arnus* per eam fluit, tribus ornatus Pontibus. Vetustatem ejus & Nobilitatem celebrat *Dionysius Halic. lib. 1.* Connumerari solitam *Primis xli* *Etruriae* Urbibus tradunt alii.

Pisa







*Pisa* Magnus Etruriæ Dux sæpe moratur, & in ea Domicilium habent Equites D. Stephani, ab Magno Duce instituti. Primarium Templum, quod *Domum* vocant, ambitum habens 15x1 passuum, columnisque subnixum LXX, & splendas Præfulis ædes ex spoliis ædificarunt *Pisani*, quæ devictis ad Panormum Saracenis retulerunt. Ager suburbicarius segetibus est percommodus: adeoque fertilis, ut *Etruriam* fere totam pascat, & exteris etiam annonam non neget. Vina ibi notæ non admodum probæ: Pepones optimi. *Luca*: *Tuscis Delicium*, *Tusci laus incluta Cæli*, inquit de ea Iul. Scaliger. *Luca* Latinis Græcisque Scriptoribus notissima: Strab. & Ptol. *Luca*. Nomen retinet, litteris omnibus. Vrbs Templis & Ædificiis splendida, populoque frequens, jacet in planicie, Collibus undique circumdata. Mœnibus est firmissima, quadrato strata filice, spacio parvo, sed Civibus arta & negotiationum plena. Incolæ lauti sunt, prudentes, ingeniosi: quique libertatem diu sapientissime conservarunt integram, licet finitimorum bellis haud raro petiti. *Pistorium* hodie *Pistoia*. Mœnibus cincta auctaque plurimum legitur ab Desiderio Langbardorum Rege: iisdem post nudata, fossis impletis & undique complanatis, omnique agro inter Florentinos & Lucenses diviso; Tandem Florentini totam suæ subjecerunt ditioni. *Florentia*, Etruriæ caput & Metropolis. Hodie vulgo *Fiorenza*, vel *Firenza*. *Florentia* nomen id habere putatur vel ab *Flore*, cui ob felicitatem florentemque fortunam similis: vel ob *Florida* excellentiaque Incolarum ingenia: vel denique quod ab Roma deducta esset omnium Urbium florentissima. Ambitum habens sex millium, supra nonaginta millia continens Incolarum æquali loco jacet ad Arnun, quo interfecatur, quatuor eximii conjuncta Pontibus, filice quadrato strata, latis ornata Plateis. Collibus cincta est Theatri instar ab Oriente & Septentrione amœnissimis, quique undique fructiferis vestiti arboribus: qua Occidens est pulchram habet planiciem: Cæli regione inter Aretium & Pisam media mistaque: quarum Urbium prior acutissima fert ingenia, altera homines memoria valentes singulari. Munit eam contra vim externam hostiumque incursiones brachiis aliquot suis Apenninus. Splendore & elegantia summa est: ut voce incertoque vulgi sermone feratur, *Fiorenza la bella, totiusque flos Italia*. Multa hic cum sacra tum prophana publica ædificia: quæ brevitatis studio prætereo Incolæ acuti, graves, facundi, bonarum artium studiosi. Pecuniæ sunt studiosiores, cujus conquirendæ desiderio in ultimis etiam terris negotiantur. Mulieres forma pudicitiaque præstantes, earumque, ut & Virorum, Vestitus supra modum egregius & decorus. *Volterra*, *O'volaterrias* Ptol. *Aqua Volaterræ* Itinerariæ Tabulæ. Difficili asperoque jugo est imposita. Mœnia quadratis constant Lapidibus, longitudinis senum fere pedum; qui eleganter & adfabre absque bitumine compositi. Quinis in Urbem portis aditus datur: pro singulis Fons eximius aquas ejaculatur purissimas. Antiquitatem ejus arguunt Muri, quibus adhuc cingitur, Sepulcra, Epitaphia litteris Etruscis posita, Veterrimæ ex Marmore Statuæ, Lapides elaborati, qui indies hic eruuntur, & alia



*Sena* Ptol. *Sena Julia* Itinerariæ Tabulæ: vulgo *Siena*, Roma distans 10000 stadiis edito sita est loco, cis Ar-  
 biam, flexu sinuoso propter Montis dorsum, lateribus angustior & proclivior, tria habens quasi cornua:  
 quorum quod Meridiem spectat, latius est iis, quæ ad Ortum sunt & Occasum. Cælo utitur benigno & fa-  
 lubri, nisi quod subinde noxiis infestetur ventis: Aere temperatissimo. *Italia delicias* multi vocant Poetæ. Stra-  
 ta est *Sena* latere coctili, plateis recta & longa, alta Turribus. Frequentia nitet nobilium Ædificiorum. Cives  
 cum suavissimis, tum elegantissimis sunt moribus: maximaque humanitate, erga externos etiam præditi: qua-  
 stui dediti & civilis vitæ muneribus. *Perusia* Ptol. *Perusium* Eutropio & Itinerariæ Tabulæ. Hodie *Berugia I-*  
*talis*. Colli insidet Apennini: natura loci permunita. Ædificia habet cum publica, tum privata, valde nobilia,  
 ampla, excelsa. *Viterbium* jacet specioso spaciofoque loco, jugis Cyminiis a tergo imminentibus; Lapide qua-  
 drato ædificata: Turribus plena. Inter opera publica Fons est insignis, & maxima cum admiratione copiosus.  
 Vibicarius illi Ager bonus & fertilis: Vino abundans & Frugibus. *Lacus* in Etruria visuntur non pauci. *Tra-*  
*sumenus* Livio aliisque, *Trasimenus* Silio, hodie ab urbe vicina *Lago de Perugia*. *Aprilis Lacus* Antonino, hodie  
*Fangosa Palude*. *Marinus* qui & *Salsus*: *Lago d'Orbitello*, vernacule *Lacus Vadimonis*: *Ciminius*: *Volsinensis*; *Sa-*  
*batius*: *Palus Bientina*: *Ciana*. Fluvii scatet piscium optimorum fecundissimis, qui sunt *Laurentis*, *Frigidus*, *An-*  
*fer*, *Arnus*, *Cecinna*, *Cornia*, *Alma*, *Brunus*, *Umbro*, *Osa*, *Albengia*, *Floris*, *Martha*, *Minio*, *Eris*, *Vacina*, *Sanguina-*  
*ria*, *Aron*, & alii nonnulli. Habet & saluberrima Balnea, nobilissimas Thermas, aliasque Aquas mirabili præ-  
 ditas virtute. Montes hic sese offerunt cum alii, tum *Caminus* Livio Vibioque notus: nec non *Virgilio*. *Soractes*  
 Plin. *Monte de S. Silvestro* hodie. *Fesulanos Montes* hebet etiam in Etruria *Orosius*: *Cortonenses* etiam ibidè sunt  
 ad Septentrionem *Trafumeni Lacus*. *Silvæ*, *Volsinensium Lacus*, *Silva Ciminia*, *Mæsia*. Academias habet *Pisis*,  
*Sena* & *Perusia*. Bibliothecas item varias, *Pisa* apud *Dominicanos*: *Luca* apud *Franciscanos*: In Vrbe *Floren-*  
*tina* v i: *Senæ* i & *Perusie*. Etruscos porro gentem *Italie* opulentissimam *Armis*, *Iuribus*, *Pecunia* esse aiunt  
*Livius* & *Diodorus*. Cerimoniis maxime semper addictos fuisse, constat ex antiquis Scriptoribus, ut qui *Sacri-*  
*ficia*, *Divinationes*, *Auguriaque* primi *Italorum* invenerint, eaque *Romanis* tradiderint, *Tullio* de *Divinatione*,  
 aliisque notantibus. *Episcopatus Tusciæ* hi commomerantur a *Mercatore*, *Nepefinus*, *Castellanensis*, *Montis Falco-*  
*nis*, *Viterbiensis*, *Suavenis*, *Soano* opinor: *Castellanus*, *Vulturnus*, *Senensis* *Archiep*. *Fesulanus*, *Zarzanensis*, *Sutri*, *Or-*  
*tanensis*, *Cornetanensis*, *Tuscanensis*, *Clusinus*, *Aretinas*, *Pientinensis*, *Pontito* forte, *Pistoriensis*, *Binenis*, *Corthonenis*, *Ci-*  
*vitatis*, *Balneorigensis*, *Urbevetanus*, *Castrensis*, *Perusinus*, *Grossetanus*, *Lucanus*, *Florentinus*, *Arch. Lunensis*: *Pisa*  
*Archiep*. cui subsunt *Messanensis*, *Crotonensis* & reliqui *Episcopatus* in *Corfica*.

V v v iij

MARCHIA

Lacus.

Flumina.

Montes.

Silva.

Academie.

Bibliotheca.

Mores.



## Anconitana Marchia.

526

Regio unde dicta

Situs.

Soli fertilis.

Imperium majorem.

Urbes.

**M**ARCHIA vel *Marchia Anconitana* ab Langbardis nomen accepit, ab *Ancone* Emporio celeberrimo, quod sedem & domicilium dabat Marchionibus universæ regionis Dominis & Moderatoribus. *Picenum* nominatur Livio, & aliis. Conregionales Picentibus sunt ad Meridiem quidem Sabini, Vilmברי, Umbri cum Apennino Monte: ad Occidentem Galli Cisalpini cum Ifauro fluvio: qua Septentrio est, Sinus illos pulsat Adriaticus: in Orientali limite statuendo variatur. Plinius Aternum ponit amnem & Anconem: Ptol. Matrinum fl. cum Ancone. Novitii, in quis princeps Leander, Truentum signat Finitorem inter hos & Prætorianos. Ager Picens (ut cum Livio loquar) rerum omnino fertilis: fructibus tamen lignariis, quam frumentariis, præstantior. Nobilissimum Vinum ad Sivolium Opidum colligitur, quod Plinius *Anconitani Vini* celebrat nomine. Regio majore ex parte sub ditione summi est Pontificis: cujus in ea sunt *Ancona, Reccanatum, Favianum D. Mariae Laureti, Cumerinum, Favianum Fortunæ, Tolentium, Firmum, Macerata*, & alia quædam Opida: *Eugubium, Caglium, Forum Sempronii, S. Leo, Senogallia, Urbium*, aliaque nonnulla sub aliorum sunt Principatu. Vrbs ejus primaria *Ancona, Ancon* Ptol. Hodie nomen retinet: quod impositum Vrbi ab ora ibi flexu, Cubiti formam efficiente. Opposita Promontorio Cumeri, Mari inoq; Portu clauditur a Septentrione: Portis porro, propugnaculis murisque undique munitissima, Pontificum præsertim Romanorum industria. Portum imprimis habet, qui natura arteque validus: aditu peroportunus: multarum navium capax: ab Trajano Cæsare extructus. Propugnaculis Vrbs sex superbit, quæ omnia suis tormentis bene instructa. Continua Græcorum, Illyricorum, Pannonum, imo totius Europæ mercatura præsignis, viis longissimis sed angustis, frequens habitatur. Ager suburbicarius, rerum omnium & Vini est fertilis. Sunt præterea *Firmum*, hodie *Firmo*. *Firmitianus* fuit *Cælius Lactantius*. Vrbs vetus est. *Ricinetum, Reccanoto*, vel *Reccanati*, vel *Ricanati* Italis hodie. Emporium est celeberrimum, venientibus eo bis ad Nundinas, stans anni temporibus, extota Europa Asiaque pleraque Mercatoribus. Stupenda *Helvia Ricina* vestigia passim in itinere per agros monstrantur, inter alia lateritium Amphitheatrum ingens in ripa fluminis Potentiæ, aliaque magnorum ædificiorum rudera. *Auximum* antiqua & Episcopalis Civitas, vulgo *Osno, Oximum* Livio. Summam loci antiquitatem testantur passim plurima nuper reperta hic Epitaphia & Elogia. *Fabrienum*, Latine scribentibus *Faberiana*: Opidum quatuor nobilissimis Italiæ Castellis ob ædificiorum splendorem connumerari solitum. Opificum Tabernis frequens: quæ ita distributæ sunt, ut Vici singuli proprias habeant uno in loco, Fabri suas, Calceolarii suas, Chartarii suas. *Senogallia* Vrbs Episcopalis. *Senam* prius appellatam fuisse patet ex Polybio & aliis. Deinde *Senogallia* cepit audire. Hodie *Sinigaglia* vel *Sinegalia*: Opidum Cælum habet grave. Parvum ab Occasu Misa fl. adluitur: muro validum lateritio, valde crasso, vallo item & propugnaculis. Penuria laborat propter Maris vicinitatem aquarum dulcium: inportatis uti coacta. *Favianum* opidum Episcopale non magnum, in monte situm, vulgo *Fano, Favianum Fortuna* Tacito & Ptolemæo.

*Fani,*







## SPOLETINVS DVCATVS.

528

*Fani*, quod ibi Fortune sumptuosissimum olim dedicatum, adhuc magna monstrantur vestigia. Visitur ibidem Arcus ex marmore, sumtuoso nobilique opere factus, altus cubitos xxx, latus xx. Fastigio, quod mirabili arte elaboratum concidit, insculptū legitur Constantino Imperatori Elogium, quod apud alios. Adluitur ab Argilla fl. *Forū Sempronii*, nunc *Fossiumbrinū*, *Fossiumbrino* Opidum Episcopale. Vestigia ibi Antiquitatis quā plurima, præter Aquæductus, Vias Silicatas, Columnas & alia. Marmora multa cernuntur disiecta cū antiquis Inscriptionibus quæ ab aliis collecta. *Pisaurum* Vrbs Episcopalis: hodie *Pesaro*. Emporium Italiae celebre, mercimonis dives, amplum, splendidum, pulchris ædificiis ornatum. *Urbinum* alto situm Monte & inæquali loco inter eosdem amnes; Vrbs est lautissima, splendideque satis ædificata, bono & fecundo agro. Illustrat eam præcipue Bibliotheca, libris optimis & multis referta. In Piceno ad latus Montis Victoris Lacus invenitur fama nobilitatus: *Nursinum* dicunt. In eo Cacodæmones innatare Vulgus imperitum dicitur: quoniam aquæ perpetuis motibus salire, & vicissim subsidere cernuntur, equidem non sine ingenti illorum admiratione, qui causam ignorant. Flumina eam rigant *Truentus*, *Tronto* vulgo: *Castellanus*, *Asonus*, *Letus mortuus*, *Tenna*, *Chientus*, *Flastra*, *Letus vivus*, *Asinus*, *Potencia*, *Muson*, *Esonus*, *Misa*, *Sontinus*, *Cesarius*, *Métaurus*, *Cantianus*, *Boasus*, *Argilla*. Inter Montes vero præter *Furcus*, *Pescas Auximus* est ab *Auximo* Vrbe, & *Corvus*, unde cū *Albula* & *Truento* multi fluunt amnes per Marrucinos, Præcutionos, Marfos. Ceterum *Apenninum* mons hoc loco, ubi huic regioni imminet, editissimis jugis seipsum superat. Episcopatus hic sunt *Asculanensis*, *Firmanus*, *Camerinensis*, *Auximanicus*, *Humanius*, *Anconitanus*, *Esinensis* vel *Eximis*, *Senogalsensis*, *Fanenensis*, *Pisaurensis*, *Foresempronensis*, *Calliensis*, *Urbanus*, scilicet *S. Leonis*, *Maceratensis*, *Ravennatis*.

### Spoletinus Ducatus.

**S**POLETINUS Ducatus, vulgo *Ducato di Spoleto*, ab Vrbe *Spoleto* nomen habet, quæ olim Regia fuit Ducum Langbardorum. Olim *Umbria*. Latissimos *Umbriae* fines olim habitos non obscure colligitur ex Strabone, qui Montem illi Apenninum & Hadriaticum Mare pro Limitibus assignat. Longitudinem a Ravenna Otriculum vel ab Tiberim, per viam Flaminiam alii demonstrent, quo spacio *CDIICL* stadia continentur vel, milliaria *CXXVII* & semis. Regio nunc altis asperisque quasi horret montibus, nunc collibus vestitur, qui Vini, Olei, Ficum, aliorumque Fructuum mirum quam fertiles: nunc denique amenissimas pandit planicies, nihil non frugum abunde ferentes. Vrbes Ducatus Spoletini sunt *Eugubium* ad Apennini radices positum: aditum præstante amœna pulcraque planicie. Sunt qui volunt esse, quod *Inguinum* Silio: *Iguvium*. Cice. *Tarsior* Ptol. Opidum per vetus, multis Antiquitatem suam testans hodieque vestigiis. Frequens hodie: Incolis industria summa lanariam negotiationem tractantibus. Ager Campeltris partim, partim Collinus. Frumenti iudique ferax. *Nuceria*, lateri item Apennini adhaerens: *Nuceriam* Tabulae Itinerariae, *Nocera* vulgo. *Fulgium*, *Fuligno* vernacule, sexaginta supra centum stadiis Perusia distans. *Fulgina* Silio Italico

Lacus.

Flumina.

Montes.

Regio.

Situs.

Soli qualitas.



SPOLETINVS DVCATVS.

329

Italico. *Tima* dividitur, flumine parvo & inglorio. In Foro Palatia sunt tria: in uno habitant VII *Viri Fulginate*, ad quos primum Civiles deferuntur. Controversia Magistratu fungentes bimestri: in altero Praetor, qui graviore causas diiudicat, cuius munus sex durat menses: in tertio Gubernator, cui summa potestas Pontificis nomine tribuitur. *Assisium*, ab *Assi* monte proximo dictum. *Assisium* Ptol. *Assisium* Str. *Assisi* vulgo & *Sasi*; Episcopatus dignitate claret. Patria est *D. Francisci*, qui Familiae Minorum conditor: Templo ibi honestatus sumtuosissimo. Est hic Bibliotheca instructissima. *Mons Falco* opidum amoenis in collibus: Novum quidem, sed incolis frequens: quo *B. Clara*, Eremitarum Ordinis virgo, fertur ora. *Spoletum*, a quo *Ducatus Spoletini* nomen Umbriae tributum. Vulgo *Spoletto*, *Spoletinum* Str. & Pt. Sicum est inaequaliter, partim in plano, partim in colle, cui & Arx insidet munitissima, ex vetusto quondam Amphitheatro, quod hic erat, facta. Urbs hodie splendida est, & omnium rerum adfluit copia. Videre ibidem licet praeter alia magni aevi aedificia & Antiquitates residuas Theatri fundamenta, vetustissimum extra urbem Concordiae Fanum, Formas ibidem sublimes ac solidas aquaeductuum, ex Apennini collis partim excisas, partim opere lateritio ex ima valle fornicibus in altum subductis. *Ceretum* novi nominis Opidum, sed frequens: a quo *Ceretani* vocantur Errones, qui nunc per universam Italiam discurrunt sanctitatis religionisque praetextu variis artibus emungere stipem consueverunt. *Pons Castellanus*, *Ponte Castello*: ab *Ceretanis* conditum. Eo ortus Ioannes Pontanus, Vir magni nominis & omni doctrinarum genere praestantissimus. *Comissa* novi nominis Opidum, montoso situ, frequens admodum. *Interamna* Str. *Interamna* Antonino: *Interannium* Itinerariae Tabulae: vulgo *Terni* vel *Terni*. Rebus omnibus ad vitam necessariis abundat: Incolis frequens. Agro insignis ab fl. est fertilitas. Vinum notae optima: *Vernaccia*. *Tuder* vetusta Civitas in colle ameno sita, Ficus, Oleis, Vitibus, aliisque fructiferis arboribus ornato, Lacus habet *Floridum*, *Velinum*, *Cutubensem*. Montes autem praeter *Inginium*, cuius meminit Strabo, *Engubinum*, *Floridum* & alios: sunt, qui *Corniculi* Hali. Latinis forte *Corniculi*: videtur *Zonaras Carnitas* vocare. *Cruisamenis* Montes ibidem, ex quibus *Allia* fl. praeter alveo defluit. *Fiscellus* Iugum illud Apennini Plinio dicitur, unde duobus erumpit fontibus *Nar. fl.* hodie *Monte Fiscello*. Sequitur inde pars Apennini, que *Mons Victor*, ubi Apenninus supra Castellum Arquatam altissimis cacuminibus effertur, ut adeo seipsum celsitudine videatur superare, id est, ut adhaerentia circumquaque juga cetera, quamquam editissima, longe vincat: ideoque ex re nomen huic Culmini datum *Mons Victor*. Incolae reliquis Italiae populis sunt bellicosiores. *Ariminensis* Episcopatus subest *Ravennaten*si Archiepiscopatu. Episcopatus in Ducatu Spoletino, sunt, *Assisinas*, *Fulginas*, *Nucerinas*, *Engubinas*, *Spoletinas*, *Tuderinas*, *Amelensis*, *Narniensis*, *Interamensis*.

Lacus.  
Montes.

X x x

OFFERT



Regio & unde  
dicta.

Situs.

Soli fertilitas.

Urbes.

**O**FFERT se nunc percurrendum *Latium*: Italiae Regio: quae nullis non Auctoribus celebrata. *Latium* dictum putatur ab Saturno, qui Patria profugus in his locis latuisse fertur: Varroni placet *Latij* nomen huic Regioni datum, quod inter Alpium & Apennini sublimis praecipitesque rupes, Mare, Tiberim atque Lirim, tanquam abscondatur & lateat. Alii *Latium* ab Latino nominatur Rege. Nonnullis ab *Latitudine* dirivatur, quod nulla Italiae Regio latius se inter Montes & Mare adspiciendam praebat. Hodie *Territorium Romanum* vel *Campagna di Roma* vocant. Fines Latii plerisque statuuntur ad Septentrionem Apenninus Mons & Anio fluvius: ad Ortum Liris: qua Meridies est, Mare Tyrrhenum: qua Occasus, Tiberinum flumen; ambientibus illud Populis, Tuscis, Sabinis, Marlis, Samnitibus, Praegutianis & Campanis. Fertilis & abundans est Regio: praeterquam aliquibus in locis, propter Oram: quibus cum aspera saxosaque habet multa, tum Paludes, & ex Paludibus Acrem vitiosum atque gravem. Primi incolere Siculi, Aborigines, Pelasgi, Arcades, Aurunci, Volsci, Osce, Ausones, & alii. Haec de Latio universim paucis: flagitat Methodiratio, speciatim ut perlustrem, orsus ab Vrbe, quae Orbis quondam compendium. Ea Prima, in Antiquo Latio, Tiberim ex Etruria transgresso se cum incredibili hodieque majestate offert. Haec nomen suum semel obtentum retinet. Sita est loco non admodum fertili, Aulro objecta: Caeli gravioris & intemperantioris. Ambitus, qui quondam Romae fruisse scribitur tredecim millium passuum, hodie multo minor esseprehenditur. *Turres* in Murosum ambitu circiter cccclx: olim dccclx; *Regiones*, ut olim, sic hodie, sed mutatis nominibus, sunt xlv. *Aquae* nunc *Tiberis* & *Almo* fluvii Occurrunt etiam variis locis reliquae Fontium ex veteribus ductibus. *Fora* conspiciuntur varia. Colles moenibus includuntur v. 11. Ab his Roma *Septicollis* quibusdam: *Septimontium* Varroni, *Septemgemina* Statio. Sunt praeterea in Vrbe Templi ccc atq; amplius. *Cryptae subterraneae*: quae quondam, Imperatoribus in Christianos sevientibus, ipsorum fuerunt latebrae & sepulcra, quatuor. *Cimiteria*, quae partim olim fuerant, partim nunc sunt, numerantur xxv. 111 *Xenodochia* publica omnium nationum v, singularum quarundam singula Praeter *Academiam* sunt xx *Seminaria* & *Collegia omnium nationum* ab Gregorio 111 P. instituta. *Bibliotheca* publicae multae, tres in Vaticano, una selectorum librorum clausa; altera minus secreta: tertia quae diebus profellis per duas horas omnibus patet. Sunt & aliae etiam in Templis B. M. in Ara caeli; S. M. de populo, S. M. supra Minervam. S. Aug.: & alibi. *Horti Pontificis* & Cardinalium, *Bosibes* & *Palatia*, per universam Urbem varie dispersa sunt. *Aqueductus*, *Thermae*, *Arcus*, *Triumphales*; *Amphitheatra*, *Theatra*, *Circi*, *Porticus*, *Columnae*, *Obelisci*, *Colossi*, *Pyramides*. *Naumachiae*, *Septizonia*, *Equi*, *Statuae* in publico & privatim spectandae, aliaque plura, quorum numerum descriptionemque accuratorem non fert instituti operis ratio. Haec hodie qui viderit, comparaveritque cum veteri Roma, merito dixerit.

Qui miseranda vides, veteris vestigia Roma

Ille potest merito dicere, Roma fuit.

Haec







Hæc de Roma pro loci angustia sufficiant : qua versus Meridionaliora egresso sese offert *Ostia* Latinis, ut & Græcis. Gravioris est Cæli & pestilentis Aeris. Ager Pepones fert copiose. Olliis relictiis, reliqua Latii Opida præcipua quæ mari fere adsident, pervagabor. *Neptunium* agro fertiliore situm est : Cives Aucupio & Piscatori vacant, hodie pertinet ad *Columnenses*. *Astura* Plinio quidem Flumen cum Insula cognomine: Tabulæ vero *Itinerariæ*, Opidum, quod forte fuit vel ad flumen in Continente, vel in Insula. Locus hic memorabilis cum indignissima M. Tullii Ciceronis, Antonium fugientis cæde; tum Corradini fato Henrici F. Friderici 11 Imperat. N. quem Carolus Eculifmenfis securi percussit. *Tarracina* vel *Tarracina*, *Taracina* Straboni : *Tarracina* Ptol: *Tarracine* Steph: *Terracina* apud Antoninum. Volscorum lingua *Anxur* vocabatur. Opidum est exiguum, sed frequens & honestum. Muri ex quadrato silice absque cemento facti. Ager ejus fecundissimus est & amoenissimus, Vitibus, Aurantiis, Citris, Limonibus, aliisque id genus Arboribus abundans. *Caieta*, *Caiatia* Strab. Hodie *Gaietta*. Vrbs est munita cum primis: Arcem habens invicissimam, cum Turri altissima, Summo in Monte, quæ superioribus annis, Gallis profligatis, muro cinxit Ferdinandus, Aragonum & Neapolitanorum Monarcha. *Sinu* ad Urbem *Caietanus* audit, apud Strabonem. Portam ibi fuisse celeberrimam, amplissime ab Antonio Pio resectam, refert Spartianus. Hodie nullus est. *Mediteranea Latii* loca perlustranti offerunt se *Velutæ*, Straboni *Belitra* Steph. vulgo *Belutæ*, vel ut alii scribunt, *Belletæ*. Opidum vetulissimum Volscorum, amplum: & populo satis frequens, Episcopatus fulgens dignitate. Venustissimi situs, jucundissimi prospectus. Mœnibus undique cinctum. *Alba* Latinis, *Alba* item Græcis. *Longam* cognominant Veteres Scriptores, ab Situ. Hodie *Savello*, si Leandro fides: si aliis, *Gandolffi*, vel *S. Gandolffo*. Conditor ejus *Ascanius* Æneæ Filius, xxx post ædificatum Lavinium anno. Hodie plane desolata jacet. Nunc Septentrionaliora Latii per viam Valeriam Tiburtinamque peragremus. Hic primo se offert loco *Tibur*, Ptol. *Tiburæ* Strab. *Tivoli* hodie. Vrbs ad Anienem fl. Roma distans CL Stadiis, Procopio. Cælo est temperatissimo: locoque ob Aquarum Fontiumque copiam saluberrimo. Episcopatus Titulo est nobile. *Marvium* ad Fucinum Lacum, Marforum olim Caput, exiguis nunc se prodit, vestigiis; quæ *Marvo* vulgo, nominant. *Alba* Latinis, ut & St. *Alban* hanc, quod in penetrabilibus regionis sita, & permunita undique esset, tradit Strabo. Romanos iis, qui custodiendi erant tamquam carcerem assignare, consuevisse. Ruinis nunc tota fere collapsa jacet. *Prænestæ*. *Prænestus* Strab. *Prænestum* Ptol. hodie *Palastrina*. Situs ejus in declivi Monte ad Venestrim fl. olim longe fuit & amoenissimus; & jucundissimus; ideoque florent Re Romana frequenter Imperatores Augusti huc animi gratia secessisse leguntur. *Arx* summo Mōti in quo conditum, imposita est. Episcopatus hodie gaudet dignitate. *Tusculum* multis olim nominibus insigne, quod haud procul ab *Frascata*, abfuisse censet ex ruderibus, quæ hodieque visuntur, Viri docti. Plura sunt hujus Nobilissimæ Partis Italiæ Opida, quæ brevitatis studio omittimus. Sunt & Latio Lacus.

*Hostia*



*Hoffie Lacus* habet Obsequens : *Stagno* vulgo vocatur. Inter Marinum & Albam Longam *Lacus* est *Albanus*, cuius meminit Livius Lib. v. Hodie *Lago di Castel Gangolfo* : Sunt & *Lacus* val *Stagnum Nemorense*, hodie *Lago di Nemo* ; *Juturna Lacus* : *Regillus*, hodie *Lago de S. Prassode* : *Fucinus* hodie *Lago di M. osos* : *Pontina* vel *Pomptina Palus* etiam in Latio describitur a Plinio, nunc Ausente Palude. *Fundanus Lacus* : *Tiburinus* : *Caenbus* & *Simbruna Stagna*, *Flumina Tiberis* quem in generali descriptione delineavimus, & varia fl. quæ cum eo, nominibus amissis, Mare petunt. Reliqua Latii, ut antiquitus appellabantur, *Numicius*, *Lavacina*, *Stura*, *Nymphæus*, *Ufens*. Montes præter septem Urbis Romæ, Colles, de quibus supra, *Albanus* est, scriptoribus omnibus Græcis Latinisque celebratissimus. *Mons Cacubus* in Sinum Caietanum usque porrectus, ab Vini, quod fert, generositate nominatissimus. *Vestinus* item, *Algidus*, *Aventinus*, *Lepinus*, *Catillus*. *Ceraunos* etiam Montes Latii habet *Halicar*. *Silva* sunt *Silva* sive *Lucus Feronia*, *Lucus Jovi Indigeti sacer* : *Diana Eolice Lucus*, *Silva Nævia* : *Campaniarum Lucus* : *Algidum Nemus* : *Albana Silva* : *Angitia Nemus* : & *Furina Lucus*. Populi hujus regionis ab hæc usque tempora præterquam in Civitatibus, plerumque rudes, moribusque agrestibus, animis audaces confidentesque : Viribus corporis, non minus quam olim præstantes, Ecclesiastica ex Provinciali Romani Pontificis apud Mercatorem sic habent. *Roma* caput omnium Ecclesiarum dicta, in qua residens Papa sub se habet intra urbem v Ecclesias Patriarchales dictas, quæ sunt Ecclesia *S. Joannis Lateranensis*, *S. Petri Monasterium*, *S. Pauli* intra muros urbis, *S. Maria Major*, & Monasterium *S. Laurentii*. His Ecclesiis adsignati Episcopi v i i i primum dicti Archiepi Pyteri. Primus & summus Papa, reliqui sub eo, *Ostiensis*, qui Patriarcha Campaniæ, & Papam consecrat, huic junctus est qui sequitur *Velletrensis* sive *Volevensis* : *Portuensis*, sive *S. Ruffina* & *Secundæ*, *Sabinensis*, *Tusculanensis*, *Prænestinensis*, *Albanensis*. Iisdem Ecclesiis adsignati sunt Presbyteri Cardinales xxv i i i videlicet *Titulo S. Crucis* in Ierusalem : *Tit. S. S. Joannis & Pauli* : *Tit. S. Stephani* in Celiomonte : *Tit. S. Susanna*, *Tit. S. Petri ad Vincula*. *Tit. S. Priscæ* : *Tit. S. Siriaci* in Thermis : *Tit. S. Marcelli* : *Tit. S. Balbina* : *Tit. S. Grisogoni* : *SS. Marcellini & Petri* : *S. Anastasia* : *S. Clementis* : *S. Potentiana* : *S. Martini* in montibus : *S. Præcedis* : *S. Marci* : *S. Laurentii* in Lucina : *S. Maria* in Transtiberina : *SS. iv Coronatorum*, *S. Sabina* : *SS. Nerei* : & *Archibisi* : *S. Sixti* : *S. Eusebii* : *S. Vitalis* : *Basilicæ xii Apostolorum* : *S. Laurentii* in Damasi : *S. Cecilia*. Iisdem adjuncti Diaconi Cardinales xv i i i. Extra Urbem in Campania maritima Episcopi, *Agnaninus*, *Alatrinensis*, *Fundanus*, *Tiburinus*, *Sagninus*, *Terracinenis*, *Verulanus*, *Ferentinus*, *Soranus*, *Aquinus*. Habet etiam sub se Papa per alias Orbis ditiones iv Patriarchales Ecclesias, quibus ibi constitutæ Ecclesiæ subsunt : *Constantinopolitanam*, *Alexandrinam*, *Antiochensem*, & *Hierosolymitanam*.



## Abruzzo & Terra di Lavoro.

534

*Regio unde ducta  
Situ.*

*Soli fertilitas.*

*Flumina.*

*Montes.*

**H**AC Tabula duæ regiones in Regno Neapolitano pergrandæ succedunt, *Apurium* & *Terra Laboratoris*. Priorem *Apurium*, *Abruzzo* vernacule hodie vocant Itali. Fines ejus constitui solent ab Ortu Apuli Dauni cum amne Phiterno: ab Occasu Sabini & Picentes cum Truento fl. qua Septentrio est, Mare Hadriaticum: qua Meridies Picentini, Campani, Marfi, Equicoli, secundum Apenninum Montem ultra citraque ex parte habitantes. Regio summa gaudet Cæli salubritate & incredibili Incolarum frequentia: amœna est & commoda versus Mare, sed montibus aspera in Mediterraneis. Præter alia Crocum abunde mittit, nutritque Animalia innumera. Hodie hujus tractus Caput *Aquila*. Condidisse eam perhibent Langbardos: Carolum inde Martellum vel ut aliis placet, Fridericum I Imp. mœnibus cinxisse, muniisque: Colonis Civium jure, & civitati *Aquila* nomine adsignato ab signo Cæsareo, vel potius ab fausto *Aquila* nomine. Ea autem brevi maximis incrementis ita auxit, ut civitatum reliquarum principatum in hac regione facile nunc obtineat. Sunt præterea *Guastrum Amontum* vernacule *Guastrò di Amone*: Plinio Melæque *Histonium*: *Istonium* Pt. sine aspiratione. *Lancianum* celebre Emporium: quo quotannis mensibus Majo & Augusto Italiæ, Inlurici, Siciliae, Græciæ, Asiæ & reliquarum mundi partium Negotiatores ad frequentissimum conveniunt Mercatum. *Sulmo* Σουλμων Pt. & Σουλμων Str. Hodie *Sulmona* est teste Leandro: aliquibus male *Sermone* dicitur. Vrbs est pulchritudine loci, frequentia populi, aquarum abundantia in primis nobilis. Ovidii patria. *Chieti*, vel *Civita Cheto* vulgo, Vrbs Archiepiscopalis. *Asculum* antiquissima Civitas, *Asclum* Antonino. Plin. nobilissimam *Piceni Coloniæ* appellat. Iacet plano patuloq; campo, munitissimo in loco, in cœnibus firmis. Ab una parte Mons sublimis in quo sita est Arx: ab altera Truentus ripis præ altis munit. *Beneventum* auspiciatus mutato nomine, quum initio appellaretur *Maleventum*, ab *Malo Vento*, quem injuriosum & horribilem saepe patitur, *Beneventi* vulgo. Situ urbs est admodum oportuno, & amœno, summa agrorum bonitate præstans. *Sora* vicina est Liri Amni: populo haud infrequens, tituloque Ducatus ornata. *Aquinum* Pt. Nobilitavit hanc patriam suam *Thomas* magnus Philosophus, *Aquinas* hinc cognominatus. Nomen retinens collapsa pene jacet, vestigia præferens pristinae amplitudinis: Comitatus habens titulum. Reliqua describere Opida chartæ angustia prohibeor. Flumina hic *Phuernerus*, quo Samnium ab Apulia dividitur: *Fortore* vulgo. Ejus in Tiferno monte fons est, haud procul a Boviano. Exonerat se in Mare Hadriaticum juxta Lesinensem Lacum. *Tremus* quod *Portuosum* notat Plin. *Asinella*, *Sensus*, *Sangrus*. Sunt item *Morus*, *Feltrinus*, *Pescara*, *Aternus*, *Rosentus*, *Oria*, *Liberata*, *Salinus*, *Plumba*, *Vomanius*, *Turdinus*, & alia. Montes porro in Samnitibus adeo sunt excelli, ut etiam ipsos Apenninos superent. Inter eos *Mons Virginis*, ob D. Mariæ Templum nominatissimus. *Maiella* amplitudinis vastissima ad censu difficillimus, rupibus asperissimus. Cacumen perpetua nive tegitur: multa herbida habet prata: plurimos effundit Fluvios: Silvis superbit immensis, Ferarum copia scatentibus: præcipue Vrforum: Rupibus etiam abruptis horret plurimis. Sunt & Inga Apennini: quæ *Montes Tremuli* vocantur.

TATA







Regio.  
Suum.

Soli qualitas.  
Imperium majo-  
rum.

Urbes.

**T**erra Laboris, Terra di Lavoro, Regio hæc audit hodie. Ea dicta olim Campania. Fines ejus, ut videre est apud Strab. Ptol. & alios, ad Occasum Liris, Latium ad alteram relinquens oram; ad Septentrionem, Samnitium Montes; qua Ortus est, Silarus Fluvius, Lucaniam hinc dirimens, partque Agri Samnitium quos dixi: qua Meridies: Mare Tyrrhenum sive Inferum. Vere Campus est Campania in quem Natura luxurians effudisse videtur largissimo Sinu quidquid usquam est Deliciarum, Amœnitatum, Gaudiorum & Oblectationum. Paradisus vere Italix. Tam incredibilis ibi rerum est fertilitas. Principatum habuerunt olim in hac regione varii Populi, de quibus Strabo lib. v. Et Plin. lib. 111 cap. v. Opici, cognomine Anfonis, Ofci, Cumani, Tusci, Samnites, qui postremum a Pop. Rom. debellati sunt. Hæc in genere paucis de Campania: jam nunc specialior me vocat ejus descriptio, & primum Urbium. Caput Campanix Regni que Neapolitani Metropolis Neapolis in Numismatibus dicitur. Nomen hodie retinet, Neapoli vulgo audiens. Spatium amplectitur magnum inter mare colliumque amœnissimorum radices ædificata magnifice: Muris firmissimis: Propugnaculis, Turribus, Castellisque, præsertim jussu Caroli V, cujus jam nunc pariet Nepoti, ut sit quasi inexpugnabilis, munita. Fossas habet LXXX pedes profundas: Portas octo: Forz ampla. Fontes publici, ex quibus aqua limpidissima nunc Lanceæ altitudine, nunc duorum capitum crassitudine, nunc per centum fistulas prosilit, sunt innumeri. Forma est oblonga, seque in modum dimidiatæ Lunæ incurvans. Circuitus olim 111, nunc, prolato pomerio, v. milliarium. Aere gaudet permolli & placido: hiemen vix sentit. Aedes hæc Vrbs cum Divorum tum hominum habet ornatissimas: arces invictissimas. Academiam etiam ab Friderico 11 Imp. institutam: ad quam Studioforum ex toto regno magnus fit concursus. Sunt & Bibliothecæ aliquot, in quibus primi loci D. Dominici. Ager suburbicatus, vicinique colles amœnissimi sunt & jucundissimi: Frumenti, Vini, variorum Fructuum, Herbarum, Florum, rerumque omnium, ad Hominum Animaliumque necessitatem, voluptatem, delicias facientium feracissimi. Multa de hac Vrbe brevitati fludens prætereo. Sunt & aliæ, Capua Vetus & Nova. Vetus nulli non Latinorum Scriptorum nota. Splendor ejus, amplitudo & magnificentia ab omnibus summopere passim celebratur. Visuntur hodie ejus altero ab Nova Capua lapide peringentes ruinae, juxta Templum D. Mariæ Gratiarum. Nova Capua ex Antiquæ dirutae rumis cœpit excitari, feliciterque crescere, quam conspicerè jam nunc est aditam sinistræ Vulturni ripæ, duodecimo ab Mari lapide, in planici, satis magnificam, commode habitata, sed infrequentius: litratam silicibus, plateas habentem rectas, altaque ædificia. Adluit eam ab Ortu & Septentrione Vulturinus, indeque in Occasum reflectitur. Pons est supra amnem ex lapide insignis. Teanum cognomento Sidicinum. Desertum hodie Theano vernacule dicitur: Episcopatus nihilominus titulo nobile. Calvi opidum Episcopatus dignitate superbiens: Calvi Virg. Cuma Str. & Ptol. aliisque Græcis. Nunc hæc omnia fere conciderunt, oppletaque jacent ruinis, ut tamen undique amplissimorum operum velligia satis agnoscantur.

Sunt



Sunt etiam *Aversa, Caserta, Nola, Summa, Puteoli*, atque alia minorum gentium Opida. Inter Lacus paludif-  
 que, quæ Campaniæ, loci principis sunt *Lucrinus & Avernus*. Tribuuntur & Campaniæ *Linterna Palus, Po-*  
*peria & Statina Paludes*. Flumina sunt *Liris*, qui suscipit dextra quidem *Fibernum, Cosam, Alabrum, Trerum, &*  
 alios. Sinistra vero *Casinum, Melfam, & Omnem*. Liri succedit *Vulturinus*. Hic amnes torrentesque multos  
 colligit: inter ceteros, dextra quidem *Cusinum, Corretum*: Sinistra *Freddum, Pratellum, Sabbatum, Isclerum, &*  
 alios. *Glanis* item *Linternus, Sebetus, Sarnus, Furor, Ebohis, Silarus*. Montes huc pertinent *Gaurus, Massicus,*  
*Falerus*, alii, ut *Vesuvius, Pausitupus, Misenus, Culma, Mons Christi, Taburnus, Yfata, Planus, Astrunus, &*  
*Trifolonus*. In Regno autem Neapolitano hi sunt Principatus & Dominia: Principatus x, *Ascoli, Bisignano, E-*  
*voli, Melfi, Melfetta, Monchevole, Squilaci, Sligliano, Sulmona, Venosa*. Ducatus xxiii, *Andri, Amalphi, Ariano,*  
*Asi, Bojano, Costrovillari, Gravina, Martina, Montalto, Monteliano, Nardo, Nocera, Popoli, Rocca di Mondra-*  
*gone, S. Petro in Galatina, Seminara, Sessa, Somma, Sora, Tagliacozzo, Termoli, Terra nova, Traietto*. Marchionatus  
 xxx. Comites de Statu li v: Domini xv: Barones titulati ccccliii. Archiepiscopus & Suffraganei in hac ta-  
 bula ex provinciali Romano sunt. In Aprucina & Marficana Provincia Episcopus hi, *Aquilensis, Forcanensis,*  
*Marsicanus, Uulvensis seu Sulmonensis: Theatinus, Adiensis, Pennensis, Aprutinus seu Teranus*. Archiepiscopus  
*Beneventanus*: hujus Suffraganei *Telesinensis, Agatha, Alphenensis vel Alpharenensis, Mons Marani, Mariano opi-*  
*nor, Avellanensis, Vicanenensis, Arianensis, Bojanensis vel Rojanensis, Asculanensis, Nucerinus, Tertibulensis, Traco-*  
*nensis, Vulturarenensis, Alaricensis, Ferentinensis vel Florentinensis, Civitatis, Termelensis, Lesinensis, Frequentinensis,*  
*Trivuntinensis, Biminensis, forte Bomia, Vadiensis vel Gadiensis Musanensis, S. Marie*. Archiep. Neapolitanus, cui  
 subsunt *Aversanus* exemptus, *Nolanus, Puteolanus, Cumanensis, Acerranus, Iscalanus*. Archiep. Capuanus, cui  
 parent *Theanensis, Cakvensis, Calmonensis, Suesanus, Venafranus, Aquitanensis vel Aquinatensis, Iserniensis, Caserta-*  
*vensis, Cajaciensis, Casinensis* exemptus. Archep. *Amalfitanus*, ei subsunt *Capricanensis, Scalensis vel Camensis, Mi-*  
*norenensis, Siteranensis*. Archiep. *Salermitanus*, Caput *Aguensis, Policastrensis, Nusantianensis vel Nuscanensis, Sar-*  
*nensis, Acervensis vel Acernensis, Marcicensis, Revidellensis* exemptus. Archiep. *Surrentinus*, cui subsunt *Lobrensis, Sal-*  
*pensis, Aquensis vel Equensis, alias Vicensis vel Vicanus, Castellimaris vel Stabiensis*. Atque hæc de hac Regni Neapo-

Lacus.

Flumina.

Montes.

Y y y

SEQUITUR



## Puglia Piana.

538

Regio & unde  
dicta.

Soli fertilitas.  
Urbes & Opida.

Flumina.

Terra di Bari  
& unde dicta.  
Soli fertilitas.  
Urbs.

SEQUITUR nunc altera Regni Neapolitani pars perlustranda, in qua primo loco se offert Regio, quae Italicae hodie *Puglia Piana*, ab latissimis campis, & majore, quam in Peucetiis agrorum aequore. Haec etiam *Apulia Daunia* quondam dicta fuit. Fines illi ab Oriente *Apulia Peucetia*, intercurrente *Aufido*: ab Meridie *Apenninus*, cum *Hirpenis* & *Samnitibus*: ab Occidente *Frentani*, *Caraceni*que, nunc *Aprutii*, cum *Phiterno*: ab Septentrione *Hadriaticum* vel *Ionium Mare*. Agri hic fertiles supra modum, *Triticum* aliorumque *Frumenti* generum. Urbes hic sunt & *Opida*, *Mansfredonia* urbs laeta populoque frequens, in *Rupe Sinus marini*, quem *Gargani Montis flexus* efficit, sita. *Invictam* ad *Littus* habet *Arcem*. *Luceria* *Opidum Episcopale*: *Nuceria* *Ptol.* & *Suet. Rudera*, quae hodieque passim eo loco, priscam docent *Urbis amplitudinem*. *Troia* *Civitas opulentissima*, fecundi agri: *Comitatus titulo clara*. *Asculum* *Urbs*, *titulo Ducatus incluta*: *Asculum Appiano Alexandrino*; *Asculo* vulgo, cognomine *Sattriano*. Sunt & *Salpe*, *Arpi* *Plinio commemorati*, aliquando *Argos Hippium* dictum, mox *Argyrippa*: & *Urbes duae*, quae in proverbii ludicrum abiire *Apina* & *Trica*, &c. *Flumina* sunt *Aufidu*, hodie *Osanto*, *Candilaris* item & *Cervaria*. Sic se habet *Apulia Daunia*; sequitur explicanda jam nunc quae cognominari solet *Peucetia*: nunc vernacula *Italorum lingua Terra Bariana*, *Terra di Bari* ab *Urbe Bari* primaria. Regio haec stupenda agrorum ubertate, admirandaque nobilissimorum *Fructuum* copia cum reliqua fere *Italia* committi potest. Sunt tamen ibi, ne quid sit omni ex parte beatum, loca quaedam, quae pluvis, aquisque laborant. *Civitas primaria* est *Barium*, *Barion*, *Plin. ante Iapyx* addenti, *Bari* vulgo. *Urbs antiqua*, ea pulcritudine populi que frequentia, ut *Regionis universae* teneat *Principatum*, eique nomen ab se *Terra Bariana* largiatur. Sunt praeterea *Monopolis* *Urbs nova* *Marchionatus titulo celebris*; non quidem magna sed pulchra, splendida, aedificiorumque magnificentia nobilis. *Ager Olei feracissimus*, *Polinianum*, *Polignano* *Civitas Episcopalis*, edita licet praeruptaque & saxosa in *rupe sita*, laeta tamen & populo frequens. *Moli* frequens quidem aedificiis, sed *Colonis agrestibus*. *Condidit Arcem* ibi superioribus annis *Marchio Polinianus ad Orae tutelam*. *Juvenatum*, *Gruvenazzo*, *Urbs Episcopalis*: *Agro fertili*. *Marfetta*, vel ut aliis scribitur, *Morfetta*, vel *Melfata*, *Principatus hodie titulo floret*. *Vigilia* vulgo *Bisegli* ad *littus praecelsis in rupibus Opidum Episcopale*. *Tranum* *Civitas Archiepiscopalis*, vulgo *Trani*. Ab aedificiis est pulcherrima: sed hodie *maiore ex parte deserta*. *Silvae Oleatum* & *Amygdalorum* ab hujus *Opidi agro Tarentum usque pertinent*.  
Barula





...Regio quae  
 ...aquae. Haec  
 ...tracumque, cum  
 ...modum, Te-  
 ...loque frequen-  
 ...ter. Lem-  
 ...locos Vbius  
 ...s. Cirilo Dicen-  
 ...Piano us-  
 ...inducunt abie-  
 ...nunc ven-  
 ...enda agrorum  
 ...ponti. Sicut  
 ...Civitas post-  
 ...one populorum  
 ...legantur. In  
 ...spem dicitur  
 ...vitas Episcopi  
 ...frequens quia  
 ...ianus ad Otr-  
 ...us scribitur, Ab-  
 ...ctus in regionem  
 ...errima: In hodie  
 ...usque portus  
 ...



PUGLINA PIANA.

540

*Barulum, Barleta* vulgo. Inter quatuor Italiae Castella numeratur, *Ostunum* populo frequens, parvo in colle situm. *Cilium, Cilio: Celia* Ptol. *Venusia, Venusium* Horatio, cujus patria. *Venosa* hodie. Sunt item *Cosusum, Acherontia, Biletum* & alia Opida.

Terra d'Otranto.

Nomina.

Situs.

Caeli temperies.

Soli fertilitas.

Urbes.

Post *Apulias* explicanda succedit *Salentinorum* Regio, quæ & *Iapygia Massapiaque*, item *Calabria*. Nunc Italiam ab *Hydrunte*, *Terra Hydruntina*, vulgo *Terra d'Otranto*. Habet hæc Regio ab Meridie Tarentum & Mare usque Promontorium Salentinum, ab Oriente idem Promontorium cum Mari Ionio: quod etiam & *Adriatico*, qua Septentrio est, adluitur ab *Hydrunte Brundisium* usque; qua Occidentem respicit *Apulia* illi adiacet *Peucetia*, cum Magnæ Græciæ portione. Tota hæc Regio saluberrimo gaudet aere, cæloque sudo & sincero, præterquam in ora, quæ ab Lacu *Hydruntino Brundisium* usque: ubi plerisque in locis juxta mare sunt *Paludes*. Regio fertilis & optima; Caput Regionis, cui nomen a se præbuit *Hydruntum*, i'd e' s; *Strab. Ptol.* & aliis. *Hydrus* Melæ. Hodie *Otranto*. Vrbs est vetustissima, cælo potitur clementissimo. Præter Portum satis capacem, Aquilone flante non satis tutum, Arcem habet in Saxo, quo mari imminet, tutissimam: opus *Alfonfi II*. Ager illi amœnus & fertilis. Reliquæ sunt: *Gallipolis*, hodie *Callipolis*: Aliis *Callipoli* tamquam *Urbs pulchra*. Munitissimum habet natura situm. Scopulo enim insidet seu *Insulæ* modicæ, quæ mari undique cingitur. Continenti ponte adhærens, saxo fulto ingentibus. Castrum Civitas Mercatoribus frequens Olei cœmendi. *Brundisium & Brundisium, Breundesium* Ptol. *Brentesium* *Steph. Barnedis* *Benjamino, Brindisi* hodie. Aerem habet clementissimum. Portus olim illi incultus, ex quo Romanis tutissimus quondam fuit in Græciam transitus. Nunc repletus est: adeo ut vix tritemibus per eum currere liceat. Arx urbi munitissima. *Oria* civitas in Colle Tarentum spectans. Spectat eam Arx in Colle valida. *Aletium* Ptol. hodie *Leçe & Leccie* vulgo. *Salentinorum* hodie primaria Concilio totius *Apuliæ* Regio, Foroque perpetuo: Procerum totius hujus tractus Domicilium, multorumque Nobilium Sedes. *Oxentum* hodie *Ugento, Vgenti, Ogento*, variante scriptura: nunc perexigua est.

Calabria & inter de dicta.

Situs.

Soli fertilitas.

*Calabria*, ab *Calabris*, quos Magnæ Græciæ partem *Salentinis* adhærentem ad *Ionium* *Aequor* circa *Iapygium* Promontorium tenuisse, ex *Ptolemæo* est manifestum, nomen habet. Regio Italiae in extremis ejus finibus in ista lingua porrecta inter utrumque fretum inferum superumque interjacet. Fert ubertate quadam felicitateque stupenda, quidquid Vitæ ex voto transigendæ, deliciisque fruendis necessarium: *Triticum, Hordeum* aliaque *Frumenti* genera: *Vinum* varium, *Oleum, Saccaram, Manna, Mel, Ceram, Sal nativum* *Facitiumque, Ficus, Poma Medica & Citria, Limones* aliosque fructus nobilissimos: item *Aurum, Argentum, Lanam, Gossypium, Crocum, Sericum, Linum, &* quid non? *Calabria* duplex, *Inferior*, quæ *Brutiorum* olim Sedes, hodie proprie *Calabria Inferior*: & *Superior*, quæ olim *Magna Græcia Inferioris* fines ab *Occasu Laus*, itemque *Lucani*: a Meridie *Mare Tyrrhenum & Siculum*: qua Oriens est, parte *Maris Adriatici*:



PUGLINA PIANA.

527

Hadriatici: qua Septentrio, Magna Græcia & Amne Crathi clauditur. Caput & Metropolis ejus ut olim, ita & hodie *Consentia*, Strab. Prol. Græcisque ceteris: *Consenza* hodie. Sita circa declivitatem pene Apennini, colles amplectens septem, quibus maxima Urbis ædificiorum pars inposita. Civitates reliquæ: *Mantua*, *Fredus*, *Belmontium*, *Santa Euphemia*, *Fanum Rhegium*, *Tropia*, *Castrum Villare*, *Alomonti*, *Turranum*, *Rugianum*, *Marturanum*, *Nicastro*, *Briaticum*, *Hippo*, quæ etiam *Vibo Valentia* dicta fuit. *Superioris* quæ olim *Magna Græcia* fines, ad Solis exortum Æquor Adriaticum: ad Meridiem Flumen Alex & Bruttii: qua Occasus est Crathis Amnis cum Apennino & Lucanis: qua Septentrio Sinus Tarentinus, cum Apulis Peuceiis. Hic antiquissima nobilissimaque Urbs est *Tarentum*, *Tarantum* Appiano Alexandrino; *Taras* Strab. & Ptol. *Taranto* hodie. Calabriae quondam & Apuliae, totiusque Lucaniae Caput, L. Floro. Situs ejus notatur in intimo recessu Sinus, qui ab ipsa Urbe dicitur *Tarentinus*.

Supereft in hac Tabula *Lucania*, hodie *Basilicata* dicta: unde incertum. Fines hodie ab Occidente Silarius Amnis Campaniæ Limes: ab Meridie, Mare Tyrrhenum: ab Oriente, Laus cum Bruttii Magnæ quæ Græciæ parte; ab Septentrione Peuceii in Apulis, cum Hirpinorum portione. Montosam & asperam esse totam indicat Livius. Hodie farteam, quam olim, Incolis est frequentior: quamquam adhuc magna multis locis solitudo, propter vias difficiles, horridosque Nemorum Saltus Laticiniis infesta. Opida hic ad Mare *Pestum*: *Pesti* meminit Virg. lib. 1111 Georg. *Biferique Rosaria Pesti*. Ad quem locum Servius *Pestum* Calabriae facit Civitatem, ubi bis quotannis Rosæ generantur. *Acropolis* Opidum ab Silario ostio M. XII: Aere gaudet præstantissimo. Originis esse Græcæ, ut hoc tractu pleraque, ipsum indicat Nomen. *Pisciotta*, *Ruxentium* Plin. Melæ. & Ptol. *Policastrum* nobilis Urbs, Ducatus titulo insignis. In Mediterraneis *Padula* Opidum, Marchionatus inctutum dignitate. *Capacia* Urbs, olim frequens admodum & opulenta. Reliqua omitto. Porro in altera parte Regni Neapolitani, Archiepiscopi sunt: Archiep. *Regiensis*: huic subsunt *Lucrentis*, *Cotronensis*, *Cassanensis*, *Cathacensis*, *Neocastrens*, *Gracensis*, *Tropetensis*, *Vibonensis*, *Squillacensis*. Arch. *Consontinus*, sub quo est *Maturanensis*. Arch. *Rossanensis* non habet suffraganeos, *Bisignanensis* est exemptus. Arch. *S. Severina*, sub quo sunt *Ebriacensis*, *Strangulensis*, *Geneocastrens*, *Gerentinensis*, *S. Leonis*. Arch. *Laracatum* sub quo *Mutulen*, *Castellanensis*. Arch. *Briandisinus* cui subest *Astrinensis*. Arch. *Hidrominus*, cui *Castrens*, *Gallipolitanus*, *Liciensis*, *Ugentinensis*, *Lucensis*, *Neronensis* exemptus est. Arch. *Baren*, cui subsunt, *Berontinensis*, *Celphaianus*, *Juvenacensis*, *Rubensinensis*, *Salpens*, *Cauriens*, *Baterensis*, *Conversanus*, *Minerviens*, *Polignircensis*, *Cathericensis*, *Lavellinensis*. Arch. *Tranen*, cui subsunt *Vigiliensis*, *Andrensis*, *Penensis*. Arch. *Sipontinus*, cui subsunt *Vescanensis* exemptus; *Trojanensis* exemptus: *Melphiensis*, *Monopolitanensis* & *Rapolensis* exempti. Arch. *Cannosan* sub quo *Auranensis*, *Sarranensis*, *Montisvridis*, *Laqueodonensis*, *S. Angell de Lombardis*, *Bisacensis*, Arch. *Acheronti*, cui subsunt *Potentiensis*, *Tricaracensis*, *Venusiensis*, *Graviensis*, *Angolensis*.

Urbes.

Lucania Basilicata & unde dicta.  
Situs.  
Soli qualitas.  
Urbes & Opida.

Y y y iij

CORSICA



## Corfica & Sardinia.

542

*Regio unde dicta*

*Situs.*

*Soli fertilitas.*

*Animalium varietas.*

*Imperium majorum.*

**C**ORSTICA a *Corso* ejus tertæ Domino dicta : alii a qualitate cacuminis Montis alicujus dictam volunt. Græci hanc Κόρκοσιν appellaverunt, a *Cyrno* Herculis Filio : *Theraphne* ab Ovidio nominata est, ut scribit Villanovanus. Ab Occidente & Septentrione respicit Mare Ligusticum : ab Ortu Tyrrhenum : a Meridie Sardiniam. Longitudo mill. cxx non excedit : licet Strabo mill. clix, Plinius cxi ponat. Latitudinē hic lxx mil. facit : ille lxx, quod verum esse ex dimensione per circinum constat. Ambitus secundum Plinium mill. cccxx : secundum alios cccv & cccix : secundum Maginum cccxxv, quod se per dimensionem exactam reperisse scribit. Insula est ab omni parte aditu difficilis, cum præruptis undique collibus comprehensa sit. Interius similiter magna ex parte montosa, ideoque Frumenti neque Leguminum adeo fertilis est : quæ nisi paucis quibusdam locis crescunt, ubi se aperit, atque fluminibus & aquis irrigatur, ac feracissima redditur. Ea pars quæ respicit Etruriam est mediocriter plana, habetque ibi secundum solum & producit nobiles ac dulces Fructus. Vina Insulæ, præstantissima, primæque nobilitatis, & a Romanis semper expectata, *Corfica* a loco dicuntur. Mellis & Resinæ hic magna ubertas : Olei item & Ficuum. Cæterum Mella *Corficana* amara esse notavit Servius in i v Georg. Fitque id ob Taxicopiam, è qua Apes Mella legunt. Venenata etiam credit Ovidius. Solus hic Ager lapidem gignit *Catochitem*, quem Democritus Abderites etiam in certamina contra Magos adhibuit. Rhennius de *Corfica* :

*Hanc solam perhibent Catochitem genere Terram : Corporibus lapis hic seu glutine sætus adheres.* Similia tradunt Plinius lib. xxxvi cap. x & Solinus cap. ix : sed Plinius de rei fide ambigit. Alumen quoque hic reperitur : & Ferri fodinæ sunt apud fl. *Bvincum* in Comitatu *Nebiesi*. Sunt, & Salinæ vulgo dictæ *della Roja*, non longe a Portu S. Florentii : & prope *Niolium* sunt valles profundissimæ perpetuis nivibus scæatentes, sub quibus aiunt Crystallum copiose latere. Nascitur etiam in ea magna copia Buxus teste Plinio, & Diodoro, nec non Taxus arbor venenata. Animalia producit varia : Equos in primis feroces, & Canes venaticos spectatæ magnitudinis, *Musmo* quoque animal, Plinio auctore hic est, arietis genus, *Mofoli* hodie vocant : Animal præterquam in hac Insula & Sardinia nusquam apparens in tota Europa. Habet corium & pilos instar Cervi, & cornua instar Arietis, non longa sed retro circum aures reflexa præcipuè duritie, ut si altitudine x pedum præcipitetur inter saxa, ac capiti incumbat, non lædatur; magnitudinem retinet Cervi mediocris, folisque herbis vescitur, cursu præditum velocissimo, carnesque habens gustu lapidas. Ovis insuper & Bobus ferta est. Insula omnis jam olim maligne culta, primum a *Phocensibus*, tum a *Liguribus*, post etiam a Romanis qui duas Colonias eo deduxerunt, *Marianam* & *Aleriam*, quæ adhuc exstant. Cætera *Barbari* tenuere : proinde cum Romani in eos irruerunt, magnum servorum gregem captum Romam abduxerunt : exiguo fructu quod tam nequam servi essent, tamque bruti, ut quamvis vilemerentur, tamen Dominos semper emptionis pœniteret. Romanis succedere Saraceni : his *Genuenses* : tum *Pisani* : hodie vero iterum ad *Genuenses* jus rediit. Nunc bifariam in ii partes eam distinguunt. Plagam quæ Orientem solem respicit, Latus interius : partem huic obversam, Latus







*Flumina.*  
*Montes.*

*Portus.*

*Vulgi mores.*

Latus exterius vocant. Pars quæ Italiæ propior est, *Cismontana*, & quæ versus Sardiniam excurrit *Ultramontana* dicitur. Vrbes Plinius xxxi r i fuisse in ea testatur, quod etiam ex eo notavit Martianus Capella: Ex Strabone tamen non tam Civitates quam Castella fuisse videntur. Hodie Opidum est *Bastia* in quo Summus Gubernator præsidium habet. Est & *Nebium* Civitas cum Comitatu. Eam Pto. *Cersinium* videtur appellasse. Fluminibus rigatur *Gelone*, *Tavignano*, *Sagona*, *Bavono*, *Tegiamo* & nonnullis aliis. Silvis, Nemoribusque, quæ Resinam exhibent, Montes hinc inde vestiuntur. Montes vero præcipui sunt *Ilia Orba* dicti: item *Cheparteno Mons*, *Mons Tenda*, *Mons Gualongo*, *Mons Ruffus*. In mari autem inter Corsicam & Sardiniam Corallium legitur. Portus habet binos hæc Insula satis amplos, maximarum navium capaces, in Sinu qui vocatur S. *Florentii*. Est & S. *Bonifacii Bortus*, Ptol. *Portus Syracusanus* dictus. Hodierni Corsicæ Incolæ etiammum, uti olim, habentur homines agrestes ferocesque, qui vel ipso adpectu animi quamdam ferocitatem referant. Homines pauperrimi, furtis & latrociniiis dediti: ac aliteris prorsus alieni. Episcopi in Corsica Archiepiscopi Pifani Suffraganei, *Aiacensis*, *Alariensis*, *Sagonensis*, *Cronatensis*. Et Episcopus Archiepiscopo Ianuensi subiectus *Nubiensis* vel *Nebiensis*.

### Sardinia.

*Regio unde dicta*

*Situs.*

*Cæli qualitas.*

*Soli fertilitas.*

*Animalium varietas.*

**S**ARDINIA a *Sardo* Herculis Filio nomen habet. *Timæus Sandalio* in. appellavit ab effigie soleæ: *Mirtilus* & *Chrysiippus Ichausam* a similitudine vestigi. Eodem respexit *Manilius* cum inquit, *Sardiniam in Libycis signant vestigia plantæ. Sardegna* hodie audit. Eam ab Ortu Solis Mare Tyrrhenum, a Meridie Africum: ab Occasu Sardoum ambit & litora pulsat; a Septentrione Mare quod ipsam & Corsicam interluit. Aer Insulæ inclemens est: propterea Q. F. monet M. Cicero, ut valetudinem curet, memor quod quæ optime valeret, tamen in Sardinia esset: & in Epistolis Tigellium quendam Sardoum hominem esse ait patris sua pestilentiosem. Abundat tota Insula Frugibus, Triticis, Vitis, Argenti fodinis, Pecore, Armento, & cunctis ad vitæ usum necessariis. Equorum tanta copia, ut non pauci agrestes sint, dominis carentes, nostris minores, generosi tamen, robusti ac agiles. Venationem habet uberem: multique Rustici ex sola vivunt venatione. Abundat enim regio Apris, Cervis, Damis, & alio quodam animali quod *Muslonem* vocant, quod modo in Corsica descripsimus. Nullum gignit Sardinia Lupum, aut aliud huiusmodi nocens animal. Caret etiam Serpentibus. *Silius*: *Serpentum tellus pura, ac viduata veneno, Sed tristis cælo, ac multa vniata palude.* Sed quod aliis terris Serpens est, id *Solpurga* Sardois agris: Animal perexiguum, simileque Araneis forma. *Lucretius Salpiga* vocat, *Plin. Solifugam*, quod diem fugiat. In Metallis argentariis plurima est: est enim solum istud Argenti dives. Occultim reptat, & per imprudentiam superferentibus pestem facit. Accedit etiam huic incommodo Herba Sardonica quam *Pausanias* in Phocæicis Selino, hoc est Apio similem esse dicit: Latini *Ranunculum* & *Strumeam* vocant. Hæc si edulio fuerit, ora hominum & rictus contrahit, & quasi ridentes perimit



## SARDINIA.

545

perimit. Strabo ex ea scribit Hispanos venenum conficere, quod urgente vi majore haustum, citra dolorem perimat: inde proverbium natum, *Sardonius risus*. Vrbs Sardoā primaria est *Calaris*, vulgo *Cagler*. Sita est in Monte juxta mare, Africam respiciens, Portumque habet amplissimum. Vrbs multis ornata est privilegiis. Consules creat, qui potestatem habent fontes puniendi citra auctoritatem Regis: praeterea novas leges condendi, cum populi tamen consensu. In hac Vrbe *B. Augustini reliquiae* tam diu quieverunt, donec ab Heliprando Langbardorum Rege Papiam translatae sunt. In ea *Sardinia Prorex* fere semper moratur, una cum Baronibus, Comitibus & multis divitibus. Mela & Plinius *Sulchitanam* urbem hic commemorant. Hodie etiam sunt Civitates, *Oristagnum* Civitas Metropolitana, sita in loco plano & parum distans a Mari. Fuit olim regio illa Arborea appellata, nunc autem Marchionatus Oristagni dicitur. In hac olim Turrata fuit Romanorum Colonia. *Sassaris* civitas solum amœnum habens & pulcherrimis irriguum fontibus, multis bonisque frugibus abundans. Parum tamen munita est. *Algher* civitas nova, exigua, populo tamen frequens & munitissima, domibus & ædificiis pulcris ornata: cujus Incolæ fere omnes Taraconenses. Habet Sardinia & alias Civitates, & Opida, quorum mentionem hic non faciemus, brevitati studentes. Flumina habet multa & amœna, sed non profunda, quæ ætatis tempore vado transiri possint. Multi sunt in Sardinia *Magistratus*. Omnium supremus est *Prorex*, qui omnem fere Regis tenet auctoritatem: & solus Hispanus hunc Magistratum gerere potest secundum antiquas constitutiones. Habet a Rege adsignatum *Adfessorem* juris V. Doctorem quem *Regentem* ibi appellant. Habet praeterea & alios *Consiliarios*, quorum consilio omnia fere disponit, appellaturque ejus Tribunal, *Regia audientia*. Olim hunc Magistratum juxta privilegium Regni nullus poterat gerere nisi per triennium: deinde alius succedebat in locum ejus. Nunc autem in eo Munere multis temporibus quis persistit, ut Regi placet. Ad Mores & Genium Sardonum quod attinet: corpore sunt robusti & laboribus adfueti, praeter paucos luxui deditos. Litterarum studio parum sunt intenti, venationi autem deditissimi. Multi pecuariam exercent rem, agresti cibo & aqua contenti. Qui in Opidis & Villis habitant, paucissime inter se vivunt. Advenas amant & humaniter tractant. Vivunt in diem & vilissimo vestiuntur panno. Et quod mirandum est nullum habent Artificem in tam ampla insula, qui enses, pugiones & alia fabricet arma, sed hæc ex Hispania & Italia petunt. Apud Mercatorem hi leguntur Episcopi: Archiep. *Calaritensis*, cui hi subsunt, *Sulcitana* vel *Sulciensis*, *Dolensis*, *Suellensis*. Archiep. *Turritanus*, cui subsunt hi *Sorrensis*, *Planatensis*, *Ampurienensis*, *Gisacensis*, vel *Girardensis*, *Castrensis*, *Othanenensis* vel *Othricensis*, *Bosanensis*, *Bossa*, forte Archiep. *Alborensis*, cui subsunt *Uffellensis*, *S. Justa*, *Terra alba*, *Civitanensis* & *Castellinensis* exempti.

Z z z

Sicilia

Flumina,  
Ratio gubernandi  
Senatores,

Vulgi mores,

Victus,  
Vestitus,



Regio.  
Nominales un-  
de ducta.

**S**icilia ante omnes Mediterranei maris Insulas claritate eminens, Thucydidi *Sigania* a *Sicano*, qui, ut Solinus & Capella scribunt, cum Iberica manu in eam terram ante bella Trojana devenit. *Trinacria* pluribus, ac praesertim Poetis, ob tria Promontoria. Aspecie etiam *Triquetra*: tribus enim Promontoriis in diversa procurrens, Graecae litterae imaginem quae Delta dicitur, efficit. Tria illa Promontoria autem sunt *Pelorus*, *Pachynus* & *Lilybaeum*. *Sicilia* Graecis. Ceterum ut quidam arbitrantur

— *Trinacria* quondam  
*Italia* pars una fuit, sed pontus & aestus.  
*Muavere* situm: rupit confinia *Nereus* Victor, & abscissos interluit aequore montis.

Situs.

Atque hinc *Rhegium* in Italia dictum quod illic Siculum latus ab Italia divulsu. A Septentrione Mari Tyrtheno seu Infero pullatur; ab Ortu Hadriatico vel Supero & Ionio; ad Austrum Africo Mari, & ad Occidentem Sardo. Thucydides lib. v i scribit ambitum Siciliae non multo minorem esse octo dierum itinere. Tantaque cum sit, tamen tantum xx Stadiorum intervallo dirimi a terra continenti. Insula porro haec salubritate Coeli, Soli fertilitate, Frugum omnium copia rebusque aliis, quibus indiget Mortalium usus, maxime praestat. Subiacet enim quarto Clima, quod Coeli clementia se aliis antecellit. Quo fit, ut, quidquid Sicilia gignit, five Soli, five Hominis ingenio, ut Solinus ait, proximum sit iis quae optima judicantur. Marcus Cato eam Cellam Penariam Reip. Nutricemque Plebis Romanae appellavit: Horreum Pop. Romani Strabo. In Agro Sunensi, in quo raptam Proserpinam Veteres finxerunt, loco quem dixerunt *Umbilicum Sicilia*, tanta est Frumenti ubertas, ut ex uno Tritici Modio centum colligantur; quem Agrum idcirco vocant *Campe dallo cento Salme*. Huic tamen non cedit Ager Leontinus, de quo videndi, Cicero 111 Verrina. Quid Vina commemorabo optimi saporis odorisque? Vina in Sicilia laudatissima premi, Plinius (qui in recensendis Vinis quibusque optimis diligentissimus ac prope curiosus fuit) peculiariter praedicat. *Balincium* enim Vinum (quod Multis saporem habet) in Sicilia ponit. Vocant autem *Mulsum* vinum melle affectum, unde conjicitur *Balincium* Vinum illud esse quod

Caeli temperies.  
Soli fertilitas.

*Muscacellum*, ex aë dulcedinis vocant. Vvas namque, quarum Apes sunt avidae, a quibus & *Apiam* dicebantur eas & Muscae quoque, ut inquit Columella, in sectantur, a quibus *Muscacelle* vulgo nunc dicuntur, ex quibus Vinum dulcissimum, & eximia suavitatis exprimitur, quod *Muscacellum* dicitur: licet plerique a Musci odore, quo plurimum redolet, id ei nomen impositum, existiment. Hac aetate Vinis Siculis jure optimo praestantia debetur, quod cum Italis non impari certamine contendant, tum quod palato aequae arrideant, tum quod aetatem optime ferant. Oleum item Sicilia ubertate quadam, & abundantia fundit, Saccarum, Crocum, Mel, Sal, omnis ferme generis Fructus nobilissimos, & Sericum praestantissimum. Est praeter haec Sicilia Metallis etiam dives: Aurum namque habet, Argentum ac Ferrum, & Alumen. Lapides quoque preciosos gignit, Smaragdum, Achatem, Betylum, Porphyritem, Iaspidem. Boum, Pecorum, ceterorumque Animalium Armentis Gregibusque densissimis praestat. Damarum etiam Aprorumque Venatione, ac Perdicum ac

Animalium va-  
rietas.

Ataginum



SICILIA.

347



Sicilia, quae  
 dicitur. Tunc  
 a multis esse  
 dicitur. Tota haec  
 dicitur ab antiquis  
 Sicilia.  
 de Mari Tyrrheni  
 Occidentem lo  
 c. Tantaque in  
 oritate Graeci, hoi  
 crederent. Sobria  
 gignit, ferebat,  
 Cato canit Cellum  
 Agro Surrenti in  
 Frumento ubera  
 Sale. Hinc tam  
 bo optaria fupio  
 puma diligenti  
 oporem habet ji  
 m illud esse equ  
 apiano dicebant  
 canunt, ex quibus  
 que a Mafio odot  
 e optano perlas  
 dicitur, nam quod  
 carum, Cretan,  
 ter haec Sicilia Me  
 que preciosa p  
 oratione Animo  
 de, ac Persicum et  
 Argum



Imperium majo-  
rum.

Urbes.

Ataginum ( quas *Francolinas* vulgo appellant ) Aucupio insignis est. Falcones facti & peregrini, volatiliū, hortes, aliunde advolantes, his etiam capiuntur. Regionem hanc primi tenuere *Leſtrygones* immanes; tum *Sicana* Hispanorum Coloni; accessere *Troianorum* & *Cretensium* populi. Postea *Græci* eam appetivere, inde *Romani*, & quidem post divisum Orientis & Occidentis Imperium Constantinopolitanis paruit per annos pene cc. Sub *Iustiniano* autem Imperatore Insulam *Gothi* invadere, qui ipsi annos xv 11 a *Belisario* expulsi sunt. Postea occupavere eam *Saraceni* sub Michaelē Balbo, qui cccc annos ea potiti sunt. Hi *Normanni* cessere: Successere *Langhards*, *Suevi*, *Germani*: sed his a Clemente IV, exactis, *Galli* rerum potiti per annos xv 11 ad vespas usque Siculas, quæ incidere in annum c 10 cclxxx 11. Ex eo paruit *Aragonensibus*, usque ad *Ferdinandum Regem*, quo extincto *Hispaniarum Reges* Aragoniæ & Siciliæ imperium possedere. Plinius in hac Vrbes lxx 11 numeravit. Hodie sunt civitates & Opida clxx 111, Magino teste. Regni Metropolis est *Panormus* Ptol. & aliis: *Palermum*, *Palerno* hodie. Vrbs est vetustissima, Phœnicum Colonia, uti ostendunt Epitaphia aliqua Litteris Chaldaicis conscripta. Existimatur temporibus Abrahami exstructa. Sita est loco amœno & fertilissimo. Ad Septentrionem spectat, Pelagoque adiutur Tyrrheno, Muris septa altissimis, quod opus est Friderici Regis: Secundum mare Arx est, quæ nostra tempestate amplificata, quod *Castrum ad Mare* nominant. Tres item antiquæ Civitatis Portæ, & veteres Muri multis cum Turribus Lapide quadrato constructi, etiam num manent. Templum est Panormi D. Petro Sacrum, a Rogerio Siciliæ Rege conditum, quod sua pulchritudine & rerum præciosarum apparatu, ceteris, quæ in Italia nunc usquam exitant, seu veteribus, seu novis merito præferri constat: quo nomine ab omnibus, qui Panormum aut inhabitant aut invisunt viris, non imperitis modo, sed ingenio etiam doctrinaque præstantibus, summa cum admiratione ac voluptate frequentatur. Major etiam totius Urbis Ecclesia reticulata est structura, quadrato ac diversis in exteriori facie imaginibus figurisque inciso ac perpolito Lapide a Gualtherio hujus nominis 11 Archiepiscopo, anno c 10 cclxxxv fundata: ubi Regum Reginarumque Siciliæ ac Ducum quoque corpora sunt recondita. Est & Gymnasium publicum & Xenodochium. Longum foret reliqua hujus Urbis ornamenta & præclara ædificia commemorare. Reliquæ Civitates sunt, *Syracuse*, urbs quondam maxima, quam ita Orator describit Actio: 1v in Verrem. *Urbem Syracusas maximam esse Græcarum Urbium pulcherrimamque omnium, sepe audistis. Est, Judices, ita ut dicitur: Nam & situ est cum munitio, tum ex omni aditu vel terra vel mari, præclaro ad aspectum, & Portus habet prope in ædificatione adspæctusque urbi inclusos. Qui quum diversos inter se aditus habeant, in exitu conjunguntur & confluent. Eorum conjunctione pars Opidis que appellatur *Insula*, mari disjuncta angusto, ponte rursus adiungitur & committitur. Ea tanta est urbs, ut ex quatuor urbibus maximis constare dicatur, quarum una est ea quam dixi *Insula*: que duobus portibus cincta, in utriusque portus ostium aditumque projecta est: in qua est domus, qua regis Hieronis fuit, qua*

*Prætoris*



Prætoris uti solent. In ea sunt aedes sacrae complures: sed duæ, quæ longe cæteris antecellunt, Diana una, & altera quæ fuit antea istius (Vetris) adventum ornatisissima, Minerva. In hac Insula extrema est Fons aque dulcis, cui nomen Arethusa est, incredibili magnitudine, plenissimus piscium: qui fluctus totus operiretur, nisi munitione ac mole Lapidum a mari disjunctus esset. Altera autem est Urbs Syracusis cui nomen Acradina est, in qua Forum maximum, pulcherrima Porticus, ornatisimum Prytaneum, amplissima curia, templumque egregium Jovis Olympij, ceteraque urbis partes una lata via perpetua multisque transversis divisis, privatis aedificiis continentur. Tertia est Urbs, quæ quod in ea parte Fortuna Fannon antiquum fuit, Tyche nominata est, in qua & Gymnasium amplissimum est, & complures aedes sacrae, coliturque ea pars, & habitatur frequentissime. Quarta autem est urbs, quæ quia postrema aedificata est, Neapolis nominatur, ad quam Theatrum est maximum, præterea duo templa egregia, Ceteris unum, alterum Liberæ, Signumque Apollinis, qui Temius vocatur pulcherrimum & maximum. Hodie tam amplæ urbis decora omnia perire: ruinæ extant & Opidi partes. Messina urbs freto incumbens, cujus Incolæ primum Messanenses, postea Mamertini dicti sunt, noti Punicis & Atticis bellis, ex Herodoto & Thucydide. Catania, quæ etiam Catana, Patria Charondæ Legislatoris, Gymnasio hodie celebris. Taurominium urbs a Zancleis condita, hodie Taormina, Leontium patria Gorgiæ Sophistæ. Agrigentum per vetulta Civitas, quam olim Carthaginenses everterunt, & Megalus atque Ferificus rursus instaurarunt. Sunt etiam Augusta antea Megara: Castrogianum olim Ennea: Drepanum, Monreale, Heraclea, & aliæ urbs complures. Fluminibus rigatur plurimis, in quibus. ut & in Lacubus Mugilum, Alosarum, Anguillarum, Tincarum & Troctarum non spernenda captura. In Mari vero Thynnorum non modo ad Pachynnum sed ad Panormum etiam & Drepanum; ac omnem eam, quam Mare Tyrrhenum adluit, oram, larga captura. Capiuntur & in Freto Messonensi Xiphii. Siculum Mare omni denique Piscium genere benignissimum est, & Mullorum copia, quos Græci Trichias, Barbatos autem Sophron, & Cic. vocant, & Murenarum ac Horycinorum, qui teste Athenæo lib. 11 secundum obtinent locum, in signe. Fretum autem Siculum angustum, anceps, atrox, sævum, Scyllæ Charybdisque nominibus infame. Montes præcipui sunt *Ætna* & *Eryx*. *Ætna*. Cælestis Columna cognominatur Pindaro. *Tiphoeum* eum vocat Silius Italicus. Hodie *Monte Gibello* aut *Mongibello* nominant. Assiduus ignibus flagrat. Describitur a Virg lib. 111 *Æneidos*, Plinio lib. 111 cap. VIII, Mela lib. 11 cap. VII, Solino, aliis. *Eryx* maxime memoratus ob delubrum Veneris ab *Ænea*, quod scribitur conditum. In Sicilia Archiepiscopi *Panormitanus*, cui subiecti Episcopi *Agrigentinus*, *Marsarenis*, *Milevitanus* sive *Maltensis*. *Montis Regalis* Archiep. cui subsunt *Siracusanus*, & *Cotopanensis*, *Messanensis* Archiep. cui *Cephaludensis*, *Pactensis*, *Lipariensis*, *Marci* & *Militensis*, nunc *Milaza*,

Z z z iij

STIRIAM

Flumina.

Mare.

Montes.



Regio unde dicta

**S**TIRIAM vulgo *Stirmerck*, a Tauro dictam esse vix dubium est, cui opinioni subscribit etiam Ægidius Tschudus: ubi refert ex Plinio, Catonem Lepontios & Salassos Tauricæ gentis asseverare: (inquit enim:) Fuerunt autem Taurisci isti Galli, quorum natio in antiquissimis Gallorum præliis Sedem collocavit ultra Alpes, de quibus Polybius lib. 11 de Bello Gallico sic scribit: In Alpibus ab utroque latere montosa habitant ad eam partem quæ versus Rhodanum & Septentrionem spectat, Galli qui *Transalpini* appellantur: ad eam vero quæ campis imminet *Taurisci*, *Agones* & alia pleraque Barbarorum genera, a quibus *Trans-Alpini* non generati, sed differentia loci differunt, ideo *Trans-Alpini* dicti, quod trans Montes colant &c. *Isti Taurisci* postea emigrantes, alia quæserunt loca, occupaveruntque regionem quæ modo Comitatus *Goertz* appellatur, ac deinde profecti sunt in *Stiriam*, nomen suum illi terræ relinquentes. Significat enim Taurus Germanis *Stier*. Fuderunt se quoque in *Austriam*, & *Hungariam*, de qua re hic non est locus differendi. Hæc ille. *Stiriam* vero *Valeriam* olim dictam fuisse affirmant nonnulli, sicque appellatam fuisse in honorem *Valeriæ* Diocletiani Filia, quemadmodum *Marcellinus* memoriæ prodidit: Et *Aurelius Victor* de *Cæsaribus*. *Volaterranus* vero *Japidiam* dictam putat: Sic enim scribit lib. 1111 *Geograph*. Proxima huic *Japidia*, quam *Stiriam* nunc vocant, licet *Pius Pontifex* eam *Valeriam* putat: ego vero ex descriptione *Rufi*, *Valeriam* potius *Croatiam* dixerim, inter *Danubium* & *Dravum*. Hactenus ille. Si prior opinio vera est. *Quados* aliquando hæc loca tenuisse, ex eo patet, quod *Sextus Rufus* scribit sub *Julio*, *Marcomannos* & *Quados* de locis *Valeriæ* quæ sunt inter *Danubium* & *Dravum* fluvium pulsos esse. Est verò & hæc regio *Norici Mediterranei* pars, quemadmodum & *Carinthia*, & *Illyrici* provinciis adnumeranda. *Germaniæ* quoque postterius accessit. *Conregionales* *Stiriis* sunt ad Ortum quidem *Hungari*, ad Meridiem *Carniola* *Carniæque*: ad Occidentem *Carinthia*: qua *Septentrio* est, *Austria*. Terra undique Montibus obsita præterquam qua Orientem respicit *Solem*, ubi spaciola est planicies. De ejus fertilitate parum polliceri ausim. Regio quidem uniuersa Mineris turget, verum Principum incuria parcius foditur. *Argentarias* *Fodinas* habet in Alpibus quas *Schwenberger Alben* ipsi nuncupant. *Ferrarias* juxta *Anisum* fluvium. *Salis* quoque ingens hic copia coquitur, quam in alias regiones exportant, ac lucrum ingens recipiunt. *Marchionatus* olim *Pannoniæ* primæ erat, unde *Stiriæ* *Marchia* dicta fuit. *Marcia* autem *Limitem* sonat: per *Limitaneum* itaque *Comitem* administrabatur, uti *Lazius* ostendit. Deinceps *Ducatus* titulum adepta per *Fredericum Barbarossam*, *Austriis* *Ducibus* accessit, quibus etiamnum patet. *Vltimus* *Marchio* dictus fuit *Ottocarius*, cujus *Filiam* duxit uxorem *Lupoldus* *Dux* *Austriæ*, qui consensu *Imperatoris* factus est *Dux* *Stiriæ*. Deinde *successione* illa rursus extincta, miserunt *Provinciales* quidam in *Pavariam*, alii in *Hungariam*, cujus regni moderator misit *Filiam* suam: sed cum ille viveret juxta mores suos, intolerabilisque esset *Stiriis*, exactus fuit, & vocatus *Ottocarius* *filius* *regis* *Bohemie*, qui

Situs.

Soli qualitas.

Imperium majorem.



STIRIA.





qui usurpaverat Ducatum Austriæ, obtinueratque anno Christi 1100. Carinthiam, sed diu conservare non potuit. Nam cum eo arrogantia proventus esset, ut contempta Imperii Majestate de Clientelariis Bohemiarum beneficiis Cæsari Rudolpho Habsburgio Sacramentum dicere nollet: hic ad Augustam Vindelicorum, Germaniarum Principum conventum indicit, citaturque gravissimis sub pœnis *Ottocarus*, uti se sistat, ac de injuste occupatis Imperii Provinciis neglectaque ejus Majestate rationem reddat. Ridet citationem *Ottocarus*: neminemque ad Comitum qui pro se respondeat, mittit. Interim Legati ab Austriæ Ordinibus missi Augustam ad Cæsarem Principumque conventum perveniunt, & apud Cæsarem Principesque gravissimè de injuria crudelitatisque *Ottocari* conquesti docent, cum iniqui tituli jure Austriæ se insinuasse: Margaritam legitimam uxorem, Austriæ Hæredem superinducta pellice repudiasse, ac tandem veneno sustulisse: Agnetem Badensem Filiamque ejus Elizabetham cum fratre Henrico, legitima Austriæ hæreditate spoliasse: Optimatesque complures in Vrbe Vienna crudeliter trucidasse, ac sæpissime in innocentem populum sævisse: Austriam, Stiriam, Carniolam ac Vindorum Marchiam Imperii beneficia, cum Bela Hungariæ Rege clam esse partitum, ac ut exteræ nationis auxilio, Austriam retinere, populumque duro jugo premere posset, ab Imperio ac Cæsare defecisse &c. Decernitur communi Principum sententia, Legatos ad Bohemum mittendos. Sed cum ii indigna in Cæsarem imperiique principes probra pro responso tulissent, omnium consensu decreto bello, ad id justa auxilia Cæsari promissa. Is maximis coactis copiis in Austriam contendit. Prodit contra *Ottocarus* non minoribus adductis copiis. Sed de prælii eventu, Cæsaris prudentiam ac vim veritus, dubitans, intercessione duorum hinc inde Antistitum, pacem cum eo facit restituta Austria, dictoque de Bohemia ceterisque ejus provinciis Cæsari Sacramento: in genua dum hæc fiunt ante Cæsarem subsedit, inspectante exercitu. Qua de re, ut indigna, ab uxore hominibusque turbulentis reprehensus, violata pace, cum ingenti exercitu, Austriam invadit. Exit contra Cæsar Rodolphus, Germanorum copiis, Hungarorumque auxiliis stipatus, ac haud procul Opido Marchecco, cum *Ottocaro* congressus, eum superat occiditque, de inde infesto exercitu Bohemiam invadens, ferro ac igne adolescentem *Wenceslaum*, defuncti *Ottocari* filium, petere pacem coegit, legesque pro sua imperiique dignitate dat. Filium vero suum Albertum natu maximum Austriæ præficit: ac paullo post è communi Principum Imperii sententia Ducem Austriæ & Stiriæ eum renunciat. *Stiria* distinguitur in *Superiorem*, ubi *Mura* fluvii divertigium, & *Inferiorem* juxta *Dravi* & *Mura* confluentes, qua *Pannoniæ Secundæ* seu *Hungariæ* proxima est, unde is locus *am Hungarischen* dicitur. Vrbes Stiriæ sunt famatæ *Bruga* ad *Muram*, ac ibidem *Grazsum*, *Viana*, *Voytsberg* vulgo, ad *Kaynacham* fl. *Wolfspergum* ad *Lavandam* fluvium *Marchpurgum* Metropolitana ad *Dravi* sinistram ripam, atque ex eadem parte *Petovia* seu *Colonia Petovia*, ubi Legiones Romanæ fixerunt sedem. Trans flumen *Wrafsium*, *Castra Variana* vocant. *Rackelspergum* *Mura* fl. sinistræ ripæ adjacet, ubi *Savaria* regio initium habet.

In hac

Urbes.



In hac etiam *Cilia* est ad Savi ripam, urbs uti apparet ex vestigiis, antiqua. Nam Inscriptiones in ea plures nominum Rom. apparent. Opidani a Sulla conditam dicunt, vocarique *Sullacem*, nulla tamen auctoritate quam sciam, inquit Volaterranus. Nam forte ea fuerit aut ex ejus ruinis, quam Ptolemæus non longe ab hac ponit, *Celiam* appellatam. In Ducatu Stiria plures sunt Comitatus, inter quos *Warasdin*, ad Dravum fl. & *Lebnau*, ad Muram fluvium. Fluvii rigatur *Stiria*, *Dravo*, *Lavanda*, *Sackan*, *Sulmo*, *Raynacho*, *Mura*, *Martza*, *Arabone*, *Veystritza*, *Lausnitio*, ac infinitis propemodum Torrentibus ac rivulis qui omnes tandem Danubio miscuntur. Montium hic numerus non est, quare singulorum nomina adscribere vix licet, omnes pene generali nomine *Norica Alpes* dicuntur. Vnde Alpium adhuc præ se ferunt nomina, cujusmodi sunt *Rauch Alben*, *Subalben*, *Savo Alben*, *Schwamberger Alben*. In confiniis Austriae, Carinthiae & Stiriae *Taurus Mons* est: Muræ fluvio *Gefacus Mons* imminet, nunc vulgo *Der Schockel* vocatur, & *Sattli*, *Mansperg*, *Weinsperg*, juxta Salzim fluvium dicitur *Ina Satttrussel*, hoc est *os porcinum*, *Deifelsteig* i. *Diaboli precipitium*. Infra Muram dicitur *in Gaisal*, *Steinperg* & *Kainacher Alben*: paulo inferius sunt, *Kreiczperg*, & *Hertzperg* montes: & versus Ortum *Radel* & *Platzperg*. Ultra Dravum versus Meridiem *Claudius Mons*, nunc *Dracimperg* dicitur. Refert Vadianus, quod superioribus annis Vienna Austriae constans fama increbuerit, ardere in Stiria cœpisse montem, quo pellectus Maximilianus Cæsar Augustus, nunciis ad inquirendum missis ita esse ut fere batur compererit, quod miraculi loco hic recensere libuit. Hæc vero accidisse verisimile est circa annum Christi 1515, quo tempore Vadianus hæc videtur scripsisse. Prædicti vero montes passim, sparsimque silvis vestiuntur. *Stiris* agrestes vulgo populi sunt & strumosi, adeo quidem ingentistruma nonnulli, ut ipsis loque lam impediatur: & mulier lactans illam post tergum perinde atque saccum rejiciat (si fama vera est) ne infanti impedimento sit. Memoriae prodit Ortelius se Frisachii dum anno 1515, Vienna Venetias proficiscebatur, non sine admiratione hominem contemplatum, cui mentum ab auribus incipiens, humeros latitudine fere æquabat, & ad pectus usque propendebat. Strumæ causam Aquæ Aerique, quibus vescuntur incolæ, tribuunt. Stiriani cultu & sermone Germani sunt præter Dravi adcolas, qui Illyrica utuntur lingua.

A a a a

Inter

Flumina

Montes

Mura